

KAPITOLA DEVÁTÁ.

Vz bouření v Judsku.

I. První pozdvižení Jerusalema.

Pronásledování, proti kterým ozbrojil Pavel víru Církve mateřské, ztratila na své prudkosti v oněch dnech, které následovaly po poslání Epištoly k Židům. Jako vždy, i tenkrát byla vyvolána předními ze šlechty. Tato, drážděna jsouc prostým lidem, který své ponížení před Římem těžce nesl, nehleděla více bojovati proti vzpouře, která potaji od dlouhého času v Jerusalemě doutnající, nyní zjevně vypukla. Bylo to za vlády Gessia Flora, kde svaté město vzalo na se tvářnost hroživou.

Nový vladař našel Judsko málo změněné od doby sto třiceti let, když Pompejus je ujařmil, ježto Řím, zpravidla dovedný dosti, aby si obyvatelstvo dobytých zemí přivtělil, zde úplný měl neúspěch. Jeden z nejvydatnějších prostředků byla mu vždy služba vojenská; obyvatelé z provincií, byvše vřadění do vojska pomocného, přizpůsobující se legionářům, je do pluku postavujícím, brzy stávali se jejich soudruhy ve zbrani, jejich rodáky. Nic podobného nemohli se nadíti Římané od Židů, jejichž zákon, hlavně klid sobotní, nesrovnával se s kázní vojenskou. Z podobných pohnutek vzdalovali se soudův a všeobecného práva. Izrael měl svůj zákonník Bohem daný, své národní soudce v přednostech každé sbornice; Židé

k nim chodili tak tvrdošijně, že Řím, aby s nimi obstál, to trpěl, ano i často plnou moc dal těmto neodvislým úřadům. Ale sblížení vlastností a moci bylo snadné mezi bohy na Kapitolu a mezi bohy pohanského světa; jednoduše se změnili; ostatně nová bohyně, uctívání císaře všem se zamlouvalo, shromažďujíc u jednoho oltáře rozličné krajiny celého císařství (Sv. Pavel, kap. I.). Jediný Bůh Israelský nepřipouštěl ani soupeře ani rozdělení. Vládl sám i ve svém chrámě, naplňuje svou nekonečností netoliko svaté město, nýbrž i všechny sbornice, po veškerém světě rozptýlené, neboť Israélita, ve všech vzýváje Boha svého, obracel se k Sionu; nikde nepřinášel obětí, ale každý čekal, až by mohl vyplnit povinnost svého náboženství a vydati se na pouť k jedinému oltáři Pánu oblíbenému.

Velebnost římského jména bledla ve stínu podobné svatyně; by poněkud udrželi jeho lesk, vydali se vladaři do Cesaree, domnívajíce se, že z tohoto města polou řeckého polou židovského budou vládnouti snazší mocí; tento prostředek, v jistém ohledu politický, měl následek, že Jerusalemem zbaven byl zevnějšího vlivu a ponechán takým, jakým jej učinila dlouhá století osamocení a hrůza pohanského světa. Jádro obyvatelstva, lidé obchodní, kupci a malí řemeslníci, tvořili část počestnou, pokojnou, velmi lnoucí ke své víře, a proto nenávidící všelikou vzpouru, jež uvést mohla do nebezpečí i chrám i město. Tento pud pokojemilovnosti činil Judsko rozumným, ale nevstěpoval mu úcty pro ty, kteří je spravovali: u všech ostatních, velekněží, někdejších úředníků a dvořanů Herodových nebylo víry a mravopoctnosti. Ač pro svou nenábožnost, pro svůj přepych, pro svou urážlivou nadutost byli nenáviděni, byli přece pány velerady a vlády; za takových předáků, kteří se jen o svůj blahobyť starali, bylo očividno, že za každou cenu zachovati chtěli mír s Římem.

Než, právě taká úslužnost stala se pro Jerusalemem stálým zřídlem nepokojů. Vyjmouc střední třídu, jež vy-

počítavě zavírala oči, byla to nejnižší třída lidu, která se znepokojovala. Nemajíc statků jako šlechta národní, poslouchala ráda, kdokoli jí namlouval, že ji povznese a zjedná jí účast na statcích a čestných úřadech. V tomto množství lidu, jenž rozhněván byl jednak pro svou chudobu, jednak pro násilnictví šlechty, hlasatelé vzpoury jen jen se hemžili. Jedni, rozníceni jsouce svou upřímnou věrou, domnívali se, že učiní vzpourou skutek Bohu milý a proto urychliti chtěli jeho království; jiní, jsouce sobečtí, vyhledávali každý nepořádek, aby z toho měli užitek: tlupy dobrodruhův a lupičů, jež bídná krajina nepřestávala rozmnožovati, potulovaly se po zemi, tak strašni jsouce, že úřadové římské často nuceni byli s nimi se po dobrém vyrovnávati. S otevřeným hledím brali na sebe jen hrůzu; mísíce se mezi Zeloty nebo horlivce upřímné, zbožností oděni jsouce pobádali Jerusalema ke vzpouře. Svoboda jest nejdražším statkem, pravili: jest zapotřebí dáti jí třeba mocí a násilím těm, kteří raději otročiti chtějí (Jos., Válka žid. II., XIII., 6). Zločinné útoky, tajné častokrát i veřejné, podporovaly takové učení, stálý postrach při nejmenším způsobující (Jos., Válka židovská II., 3, 4).

K těmto obavám přistoupily ještě jiné, by docela pomátly lidí; mluvilo se jen o znameních na nebi: „znameních blížící se svobody,“ pravili horlivci (Jos., Válka žid. II., XIII., 3, 4). Takový byl význam těchto zázraků, že pověst o nich přišla až do Říma. Tacitus o nich vypravuje jako Josefus (Tacit., Dějiny V., 13. — Jos., Válka žid. VI., V., 3).¹⁾

Po jeden celý rok vlasatice ve způsobě meče visela nad městem, ale teprve r. 65 množily se úkazy na nebi.

¹⁾ „Zázračná znamení se objevila, která obětmi neb sliby smířiti národ pověře oddaný a náboženství nepřiznivý za věc nedovolenou považuje. Viděli na obloze sraziti se šiky vojsk, zbraně v rudém světle a ohněm v oblacích vznatým chrám zářiti atd.“ Arch. 17—22, str. 308, 13. Zde jen připomínáme, co jsme dávno vyložili v třetí kapitole sv. Petra: Židé v rozptýlení.

O slavnosti velikonoční kolem třetí hodiny po půlnoci ukázalo se náhlé světlo na hoře Moria, tak jasné, že lid, shromážděný k slavnosti přesnic, viděl celé půl hodiny chrám i oltář osvětlený jako za bílého dne. Jiný zázrak rušil tutéž slavnost: kovové dveře chrámové, tak těžké, že bylo potřebí dvacet lidí, by jimi mohli pohybovati, samy od sebe se otevřely; měli velikou práci, aby je zavřeli. Několik dní později byla nebesa před východem slunce plna vidění a křiku válečného: viděti byly vozy válečné, srážky vojsk, města obležená.

Ještě hroznější byly zvěsti o slavnosti Letnic; kněží, v noci za svým úřadem do chrámu jdoucí, slyšeli veliký hluk, šumot kroků, veliké množství lidí, kteří odtud utíkali, volajíce: „Vyjděme odtud! vyjděme odtud!“

Jak mohl Florus držeti na uzdě a upokojiti provincii tak silně pobouřenou? On, ten nejhorší vladař, jež mohl Řím ještě vyvoliti. Povýšen byv na toto místo vlivem své ženy, přítelkyně Poppaeiny, zdál se, že nemá žádné jiné starosti, než po příkladu každého úředníka na Východě co možná rychle a nejvíce zbohatnouti (Jos., Starož. žid. XX., XI., 1; Válka žid. II. XIV., 2). Jeho vážnost u dvora císařského zabezpečovala jemu beztretnost; užíval jí tou měrou, že způsobil, „aby litovali Albína“. Tento aspoň poněkud ukazoval se zdrželivým ve svém vydírání peněz. Ale Florus ani uzdy ani studu v tom neměl. Plnýma rukama donucoval města i měšťany, a to s takou drzostí, že brzy ožebračil celou krajinu; vesnice i města zpustošeny. Cestius Gallus spravoval tehdyž Syrskou provincii, od níž Judsko a jeho vladaři byli odvisli. Přišel tedy do Jerusalema, kde našel Židy ku slavnosti velikonoční shromážděny v počtu tří milionů, praví Josefus (Jos., Válka žid. II, XIV., 3). Kolem něho stal se veliký křik proti Florovi, jež obžalovali, že by byl morem zemi. Ale on, stoje vedle císařského vyslance, posmíval se jich hněvu, o němž věděl, že jest bezmocným. Cestius sice slíbil nápravu, ale když odešel, osud

nešťastného Judska byl ještě politování hodnějším. (Jos., Válka žid. II., XIV., 3.)

Buď ze msty nebo ze ziskuchtivosti překročil Florus brzy hranice. Rozkázal sedmdesáte talentů (102.000 franků) předem vybrati na nezadatelném pokladě chrámovém, kde nahromaděna byla daň od Židů veškerého světa placená (Jos., Válka žid. II., XIV., 6). Jerusalema nelibě byl pohnut nad touto svatokrádeží, již tisíce křiklounů rozhlašovalo: nejzuřivější běhali městem, majíce koš na ruce a žebrajíce pro místodržitele císařova. Florus, jsa na výzvědách, čekal jen na příležitost; mocí vnikl do Jerusalema a vyzval úřad, aby mu vydal jeho hanobitele. Vele rada snažila se obdržeti milost v tomto případě, dokládajíc, že jsou to skutky nerozvážné, ostatně předstírajíc, že těžko jest najíti vinníky. Florus na místě vší odpovědi rozkázal vojákům vrhnouti se na lid, drancovati a zabiti každého, koho potkají. Tři tisíce šest set mužů, žen a dětí zahynulo pod ranami meče nebo poraženo od utíkajících. Někteří Židé, zakládajíce sobě na názvu římského měšťana, byli vlečeni do tábora pretoriánského, kde je dal Florus bičovati a pak ukřižovati (Jos., Válka žid. II., XIV., 8, 9). Nadarmo manželka Agrippova Berenice posílala posla za poslem k prokuratorovi, zapřísahajíc ho, aby ustal od vraždění; ano, sama přišla bosa jako prosebnice k jeho soudu; avšak proto jen, by viděla své nešťastné rodáky metlami zbité a utracené před svýma očima; i sama ohrožena jsouc, měla nejvyšší čas, aby se na rychlo vzdálila před zuřivostí nevázaného vojska (Jos., Válka žid. II., XV., 3).

Druhý den na to Jerusalema proti všemu očekávání zůstal klidným a mlčelivým. Lid se zdržel na prosby svých přednostův; ale že se lid zdržel, nesrovnávalo se s úmysly Florovými, neboť, podle Josefa, chtěl míti vzpouru. Nejhlavnější starostí jeho byl vždy poklad chrámový. Aby vzdálil od něho lid, rozkázal, aby šel vstříc dvěma kohortám vojáků, kteří měli vejíti do města, a pozdravil jejich příchod. Lid, jenž poznával jeho lest,

stával se hrozivým. Bylo zapotřebí k jeho utišení, aby se mezi něj vrhli kněží a levité, majíce na hlavě popel a na sobě šaty rozedrané, nesouce svaté nádoby; ukazovali je, že nastane nebezpečí svatokrádeže, jestliže bude vzdorovati. Židé ještě tentokráte se poddali a šli přivítat s obyčejnými pozdravy syrskou a modloslužebnou posádku, již mu vnutili (Jos., Válka žid. II., XV., 1). Tato odpověděla nejpotupnějším opovržením. Bylo to již příliš mnoho pro lid, jehož trpělivost a zdrželivost byla již vyčerpána; lid propukl v reptání a proklínání proti Florovi. Zdá se, že kohorty očekávaly jen tuto záminku; vrhly se na Židy, bijíce je svými holemi a zdrcujíce každého, kdož padl pod kopyty jejich koňů; a všichni v krvavém nepořádku překročili brány. Nové tlupy od předměstí Bezethy vydaly se ke hradu Antonii a ke chrámu. Florus, sebrav všechny své vojáky, dal se na pochod k tomutéž místu. Nebylo pochybnosti o tomto shluknutí, že tu namířeno na poklad chrámový. Židé pospíchali, aby ho zachránili; vylezše na střechy domů, házeli na vojsko kamení, jiní strhli chodbu, odkud Římané, jsouce pány na hradě, mohli vniknouti do svatyně. Florus cítil, že příležitost mu ušla; zastavil se a brzy potom, zůstaviv ve městě jen jednu kohortu, ušel do Cesaree.

Opustil Jerusalem krvácející, roztrpčený více než kdy jindy, napovídání horlivců ponechaný, neboť vážnost šlechty Jerusalemské klesala v té míře, jako vážnost šlechty římské. Jak přivesti k moudrému chování lid, který právě měřil své síly proti tyranství? Nedokazuje odchod Florův, tak nepolitický, tak způsobilý k povzbuzení vzpoury, že vladař, obávaje se, by nebyl udán, chtěl v pravdě ji vyvolati? Nic nezdálo se mu účinnějším, jako hluk nějakého potlačení, by umlkly nářky, jeho vykořisťováním ospravedlněné (Jos., Válka žid. II., XV., 2, 6).

Jen ještě jedna a to poslední naděje zůstávala straně mírnější, totiž Agrippa, který s jejich srozuměním vše podnikal, aby až posud zamezil úplnou roztržku s Římem. Kníže tento, přišed z Egypta se svou chotí Berenikou,

bydlil tenkrát ve svatém městě. Oba se obětovali, aby uhasili ten požár. Agrippa shromáždil lid na veliké náměstí Jerusalemské (na Xystu); tam poukazoval na bláhosť v boj se dáti s mocí, která celý svět držela pod nohama svýma. Velekněží, rovněž přátelé míru, podporovali ho vlivem ještě jim zbývajícím. Berenice spojovala s nimi svoji krásu a své prosby. Objevivši se na střeše paláce, který vynikal nad Xystem, prosila lid se slzami v očích, víc než vše jiné jej přesvědčujících, neboť lid miloval tuto kněžnu, ježto v ní viděl oživeno vše, co půvabu měla Mariamna z rodu Hasmaneova. Z počátku stalo se sice dorozumění ohledně míru s Římem, ale Agrippa jednal neprozřetelně, žádaje, by se až do příchodu nového vladaře podrobili Florovi. Bylo to příliš žádáno; při tomto nenáviděném jméně výčitky, urážky, déšť kamení sypaly se na hlavu knížete. Sklíčen jsa, opustil město a uchýlil se do Batanei (Jos., Válka žid. II., XVI. a XVII., 1).

Od té chvíle měli přemrštenci volné pole; použili toho a ztropili vzbouření. Dva dni cesty od Jerusalema na březích Mrtvého moře nacházela se nedobytná pevnost Masada; nejzuřivější horlivci se tam utekli, překvapením ji dobyli, a zardousivše římskou posádku, svými přívrženci ji obsadili.¹⁾ Byl to jen náhlý útok, který nezaměstnal ani v nejmenším národ, neboť Jerusalem byl v rukou umírněných. Opírajíc se o kohortu, která držela

¹⁾ Jos. II., XVII., 2. Masada (nyní Sebbeh) leží na západním břehu Mrtvého moře, dole pod Engaddi. V době Makabejské byla vyzdvižena silná tvrz na této skále veleknězem Jonathášem. Herodes Veliký zvýšil její důležitost (Jos., Válka žid. VII., VIII., 3). Stopy obležení, podniknutého od Římanů r. 73, aby přemohli horlivce, jsou ještě viditelné. Robinson, *Biblical Researches* (biblické výzkumy) III., 241 a násl. — De Saxley, *Voyage autour de la Mer Morte* (cesta kolem Mrtvého moře) 1853. I., str. 199 a násl.; Atlas XI—XIII. — *The Survey of Western Palestine. Memoires of Conder and Kitchener* III. p. 418—421. — Tuch, *Masada, die Herodianische Felsenfeste nach Fl. Josefus und neueren Beobachtungen*. Leipzig 1863.

hrad Antonii, měla šlechta kněžská ještě moc na lid; její hlava, starý velekněz Anáš,¹⁾ byl s to, by, pakli ne na dobro zničil, aspoň na uzdě udržoval vzbouření. Na neštěstí titůž, kteří zdáli se býti na místě, aby podporovali jeho duševní sílu, spíše ji podlamovali, a přede všemi jeho syn Eleazar, přednosta chrámu. Toto vysoké postavení dávalo mu moc nad levity; víme dobře, jak tito nižší služebníci snášeli vydírání svých představených a jejich urážlivé chování. Každý novotář, který sliboval zvýšiti jejich čest a práva, mohl býti ujištěn, že bude od nich slyšán. První stránkou, v tomto povznesení dovedně namířenou, byla oběť, kterou denně za císaře obětovali. Od dlouhé doby stávalo se zvykem, že přijímali dary, které cizí knížata udělovali chrámu, a tam přijímali též jejich oběti.²⁾ Eleazar přemluvil levity, uvyklost dáti tomuto zvyku a ustanoviti, že budoucně nemá žádná oběť obětována býti na oltáři Jehovy, leč oběť od Židův a za Židy. Tento skutek neshledivosti byl pro Řím krvavou urážkou, tím citelnější, že tento světa pán kladl velikou důležitost na to, že bral podíl na bohoslužbě národů podmaněných. Velekněží, vysoká rada, Fariseové, každý, kdo zůstal rozumným v Jerusalemě, pochopoval, kam vede taková bláhovost, a opírali se tomu. Opět a opět velekněží přemlouvali lid, představující jemu, že zamítati oběti císařovy znamená jako jeho a celý římský svět prohlásiti nehodným, aby připojil se k modlitbě Israële, a tím na sebe uvaliti nebezpečí strašné odvety. Nejznamenitější zákonníci, majíce bibli v ruce, hleděli ustanoviti, že od nepaměti brány oběti cizinců v chrámě, a že tento obyčej, dalek jsa býti svatokrádeží, byl nejstkvělejší chválou jednomo pravému Bohu. Nic nemělo vlivu na levity, které

¹⁾ Veleknězem v úřadě byl tehdaž Matěj, syn Theofilův. Vše, co o něm víme, byl dle vši pravděpodobnosti poslední pravidelně jmenovaný velekněz.

²⁾ Jerem. XXIX., 7. — Baruch I., 10, 11. — I. Esdreáš VI., 10. — II. Macc. III., 2; V., 16. — Jos., Válka žid. II., X., 4; IV., III., 10 V., XII., 6.

okouznil Eleazar, a tvrdošijně odmítali oběť za císaře (Jos., Válka žid. II., XVII., 3, 4). Strana mírnější cítila dobře, že Jerusalemem jí uniká; nemohouc více zadržeti vlny vzpoury, která vše již unášela, povolala na pomoc Flora a Agrippu poznovu. Vladař hleděl jen rozdmýchat ohně; šťasten jsa tímto posláním, ujišťuje Josefus, zavřel uši (Jos., Válka žid. II., XVII., 4). Naopak poslal Agrippa tři tisíce svých jezdců, pomocí jichž mohli dobří měšťané vzdorovati a držeti hořejší část Jerusalema; ¹⁾ ale zůstavil dolejší město a chrám v moci vzbouřenců. Po několika-denních zkouškách a šarvátkách nastala pravá bitva. Čtrnáctého srpna vzbouřenci, udeřivše na hořejší město, dobyli ho a zapálili příbytek Anášův, dolejšek paláce Agrippova a na čem jim nejvíce záleželo, archivy, obsahující knihy jistin a úvěru. V pravdě znamenalo to osvoboditi jedním rázem veliké množství dlužníků, tak četných v Jerusalemě, a postaviti je ke své straně. Porážka byla úplná; jezdci královští, římské vojáky, velekněží a šlechtici měli sotva jen čas vrhnouti se v hořejší část paláce Agrippova. Druhý den učinili vítězové útok na hrad Antonii; dobyli jej ve dvou dnech, a zapálivše ho, posádku zardousili. Odtud přišli opět k zbytkům paláce Hasmaneova, ale tentokráte potkali se zde se zarputilým odporem, vidouce se přinuceny, by jej obléhali, když tu nenadálá posila urychlila jejich vítězství (Josef., Válka žid. II., XVII., 5, 7).

Manahem, syn Judy galilejského, který první se odvážil před šedesáti lety vzbouřiti Judsko proti Římu (Skut. V., 37. — Jos., Star. žid. XVIII., I., 1), ²⁾ Manahem zdědil náboženskou přemrštěnost, již za oběť padli jeho otec i jeho starší bratři. Vída Jerusalemem vzhůru, domníval se, že také jeho hodina udeřila, a objevil se náhle před tvrzí Masadou, která již padla do rukou horlivců. Veda

¹⁾ Čtvrtí městské, za našich dnů obývané Armeny a Židy.

²⁾ Viz: Život P. n. Ježíše Krista, kniha II., kap. I. (franc. od abbé Fouarda), a sv. Petr kap. II. (přečestěno).

je po šlepějích svých, vešel do Jerusalema jako král, převzal vedení vojska a tak silný útok učinil na hořejší část paláce, že obklíčení byli nuceni vzdáti se. Jezdcům Agrippovým dostalo se dovolení vyjít z tvrze; pokud se týče Římanů, příliš ztenčených, než aby si proklestili cestu, byli jedni hned na místě utraceni, jiní pak utekli se do tří věží, Hippikovy, Fasaělovy a Mariamniny a učinili si poslední obranný násep. Druhý den ráno Anáš, nalezen byv ve vodovodu, přiléhajícím k paláci, byl zardoušen (Jos., Válka žid. II., XVII., 8, 9). Hrdopyšný velekněz, který i kněze i levity tak dlouho týral rukou nesmiřitelnou, neměl k očekávání ani milosti ani obrány. Pavel, který byl na jeho rozkaz poličkován, mu to prokoval: ruka Boží ho stihla (Skut. XXIII., 3).

Jakkoli spravedlivým byl konec tak hanebného života, nicméně zůstavil po sobě jakési vzrušení, kteréhož dojmu uměl použiti dobře Eleazar, aby pomstil svého otce. Luza jím pobouřená vrhla se na Manahema, jehož ukrutně zabila, přinutivši jeho horlivce, že se vrátili na cestu k Masadě. Zbylo jen něco málo Římanů, ve věžích paláce uzavřených; následovala druhá válka, konečně vzdali se za slibem volného života, ale sotva že vydali zbraně, dal je věrolomný Eleazar utratiti. Metilius, vůdce kohorty, byl jediný ušetřen za cenu podlosti: totiž obřízky (Jos., Válka žid. II., XVII., 9, 10).

Jerusalem byl pro Římany ztracen a s ním veškeré Judsko, neboť všechny okolní posádky v Jerichu a na březích Mrtvého moře pospíšily si vzdát se (Jos., Válka žid. II., XVII., 6). Povstání zmocnilo se země a zařídilo v ní nejstrašlivější odpor, odpor lidu zpitého náboženskou přemrštěností, bez vůdce, bez rady, hotového pohřbiti se pod troskami.

II. Vraždění Židů na Východě.

Válečné tažení Cestia Galla.

Florus opustil Jerusalem během měsíce května r. 66 a nejposlednější římský voják podlehl tam ke konci září; ¹⁾ postupem čtyř měsíců mohlo se tedy povstání tam rozšířiti tak, že Řím nebyl s to, aby je zastavil. Odkud tato nečinnost? Viděli jsme, že Josef to vysvětluje tím, že bylo v úmyslu Florově hnáti vše až do krajnosti. Ale Cassius, na něhož se Florus spoléhal a který za veškeru tuto část císařství byl odpovědným, co očekával? Jeho slabost a neschopnost, když konečně byl nucen uchopiti se zbraně, vysvětlují částečně jeho chování; ale hned od první chvíle scházelo mu na bystrozraku! Uvyklý jsa stíznostem sektářským, které neustále rozdělovaly obyvatele Jerusalemské, nechtěl věřiti, že povstání ve městě rozšířilo se také na venek. Proč tedy měl se vydávati v šanc vzteku přemrštěnců, kteří se na vzájem hubili, a jejichž šílenství jen hrůzu a opovržení vzbuzovalo v krajinách sousedních? Náhlé pozdvižení veškerého Judska ve zmatek uvedlo tyto jeho rozpočty.

Znamení k nepořádkům vyšlo z Cesaree. Více než kde jinde v Palestině byl zde stav Izraelitů nejistým, neboť tvořili sotva polovici obyvatelstva. Všickni ostatní, Syrové a Řekové, spoléhalí se na Římany, kteří zde zřídili sídlo své vlády. Jako všude, i zde Židé a pohané se ani v nejmenším nesnášeli. Tito, jisti jsouce, že najdou u úřadů víru aneb aspoň shovívavost, nedali si ujíti žádné příležitosti obtěžovati spoluobčany, kteří z tolika příčin byli od nich nenáviděni. Vše až posud omezovalo se jen na hádky, více méně krvavé srážky, které rychle ukončiti otcové města pokládali si za čest; ale při zvěsti, že

¹⁾ „17. Elul (září) Římané opustili Judsko a Jerusalem.“ Magillath Taanith 14. Vzbouření Jerusalema z příčiny svatokrádežného vydirání Florova povstalo postupem předcházejícího května (Jos., Válka žid. II., XV., 2.).

Jerusalem nadobro vyhnal Římany, pohané Cesarejští, domnívající se, že válka jest vypovězena, učinili útok na Židy: za jednu hodinu bylo jich dvacet tisíc povražděno; nezůstal ani jediný ve městě, neboť Florus dal každého, kdož unikl vraždění, odvésti na galeje (Jos., Válka žid. II., XVIII., 1).

Veškeré Judsko zaúpělo při pověsti o této řezi, domnívající se býti ohroženo úplným vypleněním. Tvořili tlupy buřičské, které, neočekávaně přepadající města a vesnice Syrské, páchaly strašlivou odvetu. Filadelfia, Hesebon, Gerasa, Pella byly zpusťošeny; Dekapoli a Gaulonitidu potkal týž osud. Tlupy vzbouřenců pobíhaly sem a tam, nemajíce žádného soustředění, tak, jak je unášela jen msta. Vypadnuvše odvážně proti městům Syrským i proti samé Cesarei, obrátili se na polední stranu, kde zapálivše Askalon, Anthedon a Gazu, srovnali je se zemí. Podobně i Syřané ukazovali stejnou zuřivost; nejsouce spokojeni jen tím, že vraždu opláceli vraždou, nedomnívali se býti v bezpečí, až povraždili všechny Židy v okolí. I tam, kde nepácháno podobné ohavnosti, nicméně stav jejich nebyl méně snesitelným; v každém městě byly dva nepřátelské tábory; když ztrávili noci v poplachu, nastali dnové ukrutnosti. Vypravování Josefovo dosvědčuje, k jaké zdivočilosti přivedly to obě strany (Jos., Válka žid. II., XVIII., 1, 2, 5. — Život 6).

Ve Skytopoli se Židé spolčili se Syřany, by společně odrazili tlupy vzbouřencův, ohrožujících město. Obyvatelé pohanští, nedůvěřující jejich pomoci, z počátku jim uložili, by se vydali se svými rodinami do sousedního lesa. Třetí noc vrhli se na tyto nešťastníky a zavraždili jich tři tisíce. Jeden z nejslechetnějších těchto synů Israelských, Šimon, syn Saulův, který se vyznamenal v litování dnů předešlých, cítil všecku svou víru v posledním okamžiku oživenu. Ovládaje hlasem i posuňky ty, kteří naň útočili, vykřikl, že zasluhuje smrt, protože bojoval v jejich řadách proti svým rodákům, ale že ji nepřijme z rukou pohaných. Uchopiv svého staříckého otce, zabil jej; jeho

matka, jeho žena, jeho děti daly se od něho zavraždit; vystoupiv na jejich mrtvoly, zabil se vlastním mečem. Uděšení Syřané pochopovali nyní, čeho se jim jest nadíti od lidí, takové zběsilosti schopných (Jos., Válka žid. II., XVIII., 3—4).

Bouře byla v Judsku příliš rozšířena, aby nezasáhla i krajiny sousední. Cassius i Agrippa ji sice umírnili v Syrii, ale v Egyptě se rozpoutala ve vší své prudkosti. Israëlité tak se tam rozmnožili, že obývali celou jednu čtvrt Alexandrie, nebo, lépe řečeno, že tvořili polovici obyvatelstva, to jest tak zvané Delta. Požívajíce v tomto panství úplné samosprávy, majíce své soudy, své zvláštní zákony i své přednosty, činili též nároky na výsady pohanského města a přicházeli následovně často do rozepře s ním. Zprávy z Judska je tehdáž více než kdy jindy pobuřovaly. Dověděvše se, že občané Alexandrinští radili se v divadle o tom, že zamýšleli poslati poselství k Neronovi, chtěli se s nimi spojití a míti také účast v poselstvu. Byvše špatně přijati a násilně vyhozeni, vrátili se v množství velikém, majíce pochodně v ruce, by zapálili divadlo, a byli by to také vyvedli, kdyby Alexander, vládce města, nebyl přichvátal. Byl to muž z jejich krve, vnuk Filonův. Dal si práci, by je upokojil, ale vida se potupena a urážkami obsypána, vzal útočiště k moci. Jeho vojsko tvořilo pravý armádní sbor, neboť mimo dva pluky posádkou ve městě měl v tom okamžiku ještě pět tisíc mužů, z Libie příšlých. Židé, byvše zahrnání do své čtvrti vojáky, činili tam zoufalý odpor, až přesilou přemoženi všickni zahynuli; po ukončené vzpouře padesáte tisíc mrtvol leželo v Deltě (Josef., Válka židovská II., XVIII., 7—8).

Tyto bitvy byly pravé války plemenné a náboženské; v Palestině trvalo pustošení po celé měsíce, přivádějíc veškeré obyvatelstvo do politování hodného neštěstí. Co asi se stalo za těchto nepokojů z učení Kristových? Bezpochyby mnoho jich zahynulo, ne tak od pohanů jako od Židů. Skutečně mluví Josefus o židokřesťanech, kterých

Syřané a Řekové se Židy vlastními neměli za jedno a proto jich ušetřili (Jos., Válka žid. II., XVIII., 2). Tímto názvem jsou křesťané obyčejně míněni za jedno s pohany, do židovství přijatými. Méně než Židé vydáni jsouce mstě lidové, přece neušli podezírání ve společnosti, uprostřed níž žili jako cizinci; máme také za to, že, kde ušli smrti, neušli drancování, které vždy v zápětí následovalo za vražděním. Učenici Ježíšovi byli zvyklí tomuto nespravedlivému odírání: více než jednou přijímali je s klidem a odevzdaností do vůle Boží, nemyslíce než na Ježíše, jehož ochotnou věrnost, že odmění neskonalemi dobry trpělivost svých mučovníků, jim právě byl připomenul sv. Pavel slovy: „Ještě něco maličko, a přijde, kterýž přijíti má, a nebude meškati“ (Žid. X., 37).

Když Judsko potácelo se v bezvládí, rozšiřujíc postrach v celém sousedstvu, rozhodl se konečně Cestius Gallus, že je zhojí. Stoupal z Antiochie k Jerusalemu v čele pravidelné armády, neboť k třinácti tisícům pravidelného vojska, jímž vládl, přidal se stejný počet vojska pomocného, jež poskytla mu města syrská, jež v staré nenávisti měla Židy. Dva králové byli v čele, Sohém z Emesu a král Agrippa. Galilea a celé pobřeží, kladouce jen slabý odpor, byly brzy dobyty; od 24. října vyzdvihl Cestius svůj tábor v Gabaonu, padesáte stadií od Jerusalema.¹⁾ Byla právě slavnost Stánků. Cestius vešel do města, domnívaje se, že tam nebude než množství lidí beze vši vytrvalosti, hromada poutníků, neschopných, by čelili vojsku vycvičenému. Ale toto pohrdnutí jimi přišlo draho. Nacházeli se praví válečníci mezi muži, příchozími do Jerusalema, Niger z Peree, Šimon, syn Gionův; starý důstojník Agrippy II. Silas z Babyłona; dvě knížata z Adiabeny, Monobaz a Cinédé. Ti učinili pořádek mezi lidem ozbrojeným, rozdělili jej v strašlivé tlupy a vrhli se s ním

¹⁾ T. j. osm kilometrů; Gabaon, nyní El-Dyb, jest město Gibeonovo, častěji jmenované ve Starém Zákoně. Viz: Guérin, Judea I., 385 - 391.

na nepřítele. Porážka Římanů byla by bývala úplnou, kdyby se nebylo podařilo jízdě Židy odvábiti a je napadnouti v boku. Avšak bylo nutno zastaviti se, aby nebyli od náměstí odtrženi. Legát byl ve svých zámyslech zmaten takovým udatenstvím; po několik dní neopovážil se něčeho podniknouti proti městu (Jos., Válka žid. II., XVIII., 9—11; XIX., 1—2).

Agrippa použil této lhůty, by zkusil poslední pokus u svých rodáků. Ve jménu Říma sliboval jim úplné odpuštění. Mnoho lidí poslechlo, a snad by se mu to bylo podařilo, když horlivci, vrhnuvše se na posly královny, jednoho zabili, druhého poranili a rozprášili kamením a holemi ty, kteří se zdáli povolnými; jsouce jedenkráté pány v Jerusalemě, vnutili mu válku až do krajnosti (Jos., Válka žid. II., XIX., 3).

Jediný prospěch, který Římané dobyli tímto poselstvím, prospěch ovšem důležitý, byl, že se dověděli, že město jest rozdvojeno, a že mnoho jest obyvatelů, již nakloněni byli k poddání se. Cestius, důvěřuje pomoci těchto umírněných, nabyt důvěry, a přiblíživ se ze svých zákopů, rozbil tábor půl hodiny v okolí na hoře Skopu, odkud přehlédl veškerý obvod hradební.¹⁾ Očekával tam postupem tří dnů výsledek piklů na náměstí osnovaných; konečně 30. října, nevida žádného výsledku, dal rozkaz k pochodu. Vzbouřenci ustoupili vojsku tak značnému právě, když se šikovalo k bitvě, a uchýlili se do chrámu u hořejšího města. Cestius obsadil beze všeho odporu celé severní město, zapáliv Bezethu zastavil se teprve u paty Siona před palácem Hasmanejským. Zde otálel, domnívaje se pořád, že mu brány budou otevřeny, ale horlivci bděli, jsouce hotovi každou srážku potlačiti. Majíce v podezření některé přednosty, že s nepřítelem pod rukou

¹⁾ „Skopus jest vysočina, která panuje nad nejzápadnější severozápadní stranou údolí Josafatského.“ Guérin, Popis Judska, str. 402, 403 (franc.). Dotýká se severní strany hradeb; jen sedm stadií vzdálena jest od města (Jos., Válka žid. V., II., 3).

vyjednávají, hodili je s hradeb, ukazující takto Římanům, co prospívají jejich naděje.

Konečně 5. listopadu rozhodl se Cestius dáti povel k útoku. Hlavní útok dál se na severní stranu chrámovou; vojáci tvořice nad svými hlavami ze štítů železné klenutí, zvané „želva“, které jim dovolovalo, že blížili se k hradbám, nejspouze vraždění s hůry, počínali je podkopávati. Tyto temné a opakující se rány učinily postrach v okrsku hradebním; nejnadšenější počínali se viklati a strana míru pozvedala hlavu, poslední úsilí Římanů bylo by zvítězilo, když tu pojednou Cestius upustil od dobytí města a dal troubiti na zpáteční pochod. (Jos. Válka žid. II. XIX., 4—6.)

Odkud vzal se tak neuvěřitelný strach? Neznaje lidí, měl snad křik malomocného vzteku za nezkrotitelnou přemrštěnost, nebo bylo to nesmírné množství poutníků tábořících kolem zdí, pro něž obával se, že bude tlačěn ke hradbám? Neví se to; ale člověk, který se ukázal v radě tak neobezřelým, nemohl býti i v jednání svém prozíravým, ani neohroženým. Nad touto šťastnou náhodou vzbouřenci z počátku nemohli věřiti ani svým očím, avšak nabyvše brzy důvěry a odvahy, jali se pronásledovati Římány. Druhého dne Cestius, tištěn jsa od nich a ztrativ vrch Skopus, dal se na ústup rovněž hanebný, jako krvavý. Jeho pluky, těžce oděné, jen zvolna postupovaly uprostřed roje nepřátel, kteří uměle dorážejíce na jednotlivé oddíly, se všech stran na ně útočili. Když přišli do Gabaonu, prvního jejich tábora, zůstávali za sebou všude mnoho mrtvých a mezi těmi i mnoho velitelů. I tam nebyli s. to, aby se udrželi, a po dvou dnech úzkosti byli nuceni napěch doraziti do Cesaree.

Svah z Betheronu, který se otvíral před Římány, jest průsmekem proslaveným v dějinách Israelských, zlozvěstným nepříteli. Zde to bylo, co viděl Josue pět králů Chananejských rukou Boží utracených; zde jest to, co mluví s Hospodinem, zvolav: „Slunce proti Gabaonu nehýbej se: a měsíc proti údolí Ajalonu . . . Stálo tedy

slunce uprostřed nebe, a nepospíchalo k západu po celý den. Nebyl prve, ani potom tak dlouhý den, když poslechl Hospodin hlasu člověka a bojoval za Israële. (Josue X., 12—14.) Starodávný zpěv z knihy Jashar ozýval se u Židů, vědoucích, že ony pluky římské se mačkaly v tomto úzkém průsmyku, i pospíchali v množství na skály ovládající je, a postavivše se při východech na číhanou, jedni s hora sypali na ně déšť šípů, jiní z předu i ze zadu zaskočili jim cestu: kdyby nebyla nadešla noc, ani jediný Říman nebyl by ušel. Legát použil tmy noční, aby utekl se na planinu se vším vojskem, co mu ještě zbylo. Ztratil pět tisíc mužův a orla dvanácté legie. Od porážky Varrovy v lesích německých nezažil Řím podobného útoku. Cestius z toho zemřel. (Jos. Válka žid. II. XIX., 7—9.)

KAPITOLA DESÁTÁ.

List sv. Judy. — Poslední apoštolská cesta sv. Pavla.

Křesťané Judští neměli uprostřed nepokojů, které zmítaly touto krajinou, kdy, aby bloudili v bláhových výmyslech a věroučných rozmluvách. Šlechtou kněžskou pronásledováni byvše po smrti mučnické svého prvního duchovního pastýře a potom obklopeni jsouce krvavou vzpourou, přilnuli tím více ku své víře beze všeho hloubání, spokojující se vykonávati ji po příkladě sv. Jakuba a jeho starších. Zcela jiné bylo chování bratrstev Hořejší Syrie a Malé Asie. Výstřednost duchův a jejich svobodomyslnost, proti níž biskup Jerusalemský horlil (viz kap. II.), zůstávala napořád i jedné části věřících. Nepraví učitelé rozsévali dále zlo, překrucující učení Pavlovo o tom, že přestal Zákon. Tváříce se, že se tím rozumí všeliké mravní pravidlo, měli za to, že tím apoštol vyhovoval lidskosti a zůstavoval svobodnou dráhu všem jejich choutkám, ať byly jakékoli. To znamenalo oznámení duchovního osvobození, milosti naskrze čisté, zcela nebeské převracovati v kázání o vilnosti (Jud. 4.). Aby dána byla moc takovému pokažení smyslu lidského, bylo potřebí, by se snížily duše tím, že je vyprostili z jasnosti, kterou Ježíš je obdařil. Nechybělo na takových klamných kazatelích temnosti: zapírali toho božského Spasitele, a za

*

bláhové vyhlašovali jeho království zde na zemi (Jud. 4.), jeho druhý příchod, aby soudil svět. (Jud. 14. 15.)

Rozhorlený hlas se zdvihl proti této frázi porušující, bez pochyby v době, kterou se zanášíme.¹⁾ Juda, jeden ze dvanácti, byl to, jehož hlas se rozléhal s důrazem, svěžestí myšlének a výrazů, jež překvapují u apoštola, jehož úkol a osobnost až posud jsou neznámy. Po svém vyvolení objevuje se jen jedenkrát ve veřejném životě Spasitelově, by přerušil slovo svého Mistra a ukázal se býti neobyčejně pevným. (Jan XIV., 22.)²⁾ Zdá se, že

¹⁾ Četné styky, jež mezi sebou mají, druhá kapitola druhého listu sv. Petra a Epištola sv. Judy jsou jedinou stránkou, na kteréž se může zakládati určení doby, ve které tato Epištola povstala. Vskutku dostačuje, nebo se již porovnávala obě díla, by se nabylo přesvědčení, že jeden z apoštolů měl po ruce to, co druhý napsal a co z toho vyličuje. Z důvodů, které níže podáváme, soudíme, že přednost dáti jest Epištole sv. Judy. Tento krátký list nemá do sebe ničeho, co by potřebovalo nějakého výkladu, ani písmene uvedeného za záměrem, by vysvětlováno nebo potvrzováno bylo nějaké dřívější dílo; jest to nenadálý a z vlastní vůle vycházející vzlet duše proti zkaženostem věřících. Juda nečiní zmínky o knížeti apoštolském, jehož důstojnost dodávala by takové váhy tomu, co psal. Z druhé strany blud, jež obě Epištoly potírají, jest lépe znalý od sv. Petra, v největších podrobnostech vyložený, ale též určitějšími a rozhodnějšími důvody vyvracený. Přirozeně z toho souditi lze, že Juda psal prvý v době, kde blud ještě nedošel takového rozvoje, a poněvadž byl jen nedokonale znám, nemohlo se o něm mluvit, leč ve výrazech méně určitých. Ostatně, jak lze vysvětliti, že sv. Juda, kdyby byl míval spis knížete apoštolského po ruce, vynechal četná místa, která právě jeho záměru by sloužila; že, uváděje četné příklady božské spravedlnosti, byl by mlčením pominul nejnápadnější, totiž potopu? (I. Petr. II., 5.) V domněnce opačné zmizí tyto obtíže. Sv. Petr píše proto, aby doplnil a podporoval list Judův, vykládá šířeji jistá místa, vynechává však jiná, ostatně spokojuje se rychlými narážkami, které by byly nesrozumitelné, kdybychom neměli listu Judova, abychom je vysvětlili. (II. Petr. II. 11. — Jud. 9.) Viz: Porovnání textu v Wette-Brückner, Handbuch I., str. 3, 163—170. — Hundhausen, Die beiden Pontifikatschr. d. hl. Petrus II., 100—112. — Rampf, Der Brief Judae 156—162.

²⁾ Viz výklad tohoto místa: Život Pána našeho Ježíše Krista, kniha VI., kap. V., § 1 (franc. od C. Fouarda).

u Evangelistů neměl jiného významu, než svůj rod, který z něho činí syna Marie, sestry Svaté Panny (Mat. XIII., 55.) a bratra Jakubova. (Luk. VI., 16.) Tento druhý název sloužil v prvotné Církvi k tomu, by se lišil od Judy Iskariotského (Jan XIV., 22.) a od ostatních Judů. On sám si ho připisuje, šťasten jsa, že může takým způsobem poukázati na svazky, jež ho poutaly s velikým biskupem Jerusalemským. (Jud. 1.)

Ještě více než příbuznost krve spojovala je úzce příbuznost duše. Jediný spis, který máme od Judy, ukazuje nám, jak Jakub lnul k Starému Zákonu, žije z minulosti Israële, z jeho dějin, z jeho proroků i z jeho podání. Od doby Makabejské starostlivě sbírali Židé tato ústní podání, tvoříce z nich onu řadu spisů podvržených, jejichž značná část až na nás se dostala.¹⁾ Buď měl Juda tyto spisy po ruce nebo přiblížil se toliko k ústnímu podání, jisto jest, že část své Epištoly čerpal z těchto pramenů. Zvláště nacházíme tam vliv vidění Henochových²⁾ a povídek o smrti a o Nanebevzetí Mojžíšově složených.³⁾

¹⁾ Modlitba Manasseova, třetí kniha Esdreášova, třetí a čtvrtá kniha Makabejská, kniha Henochova, Žalmy Šalomounovy, Zjevení a Nanebevzetí Mojžíšovo, část knih Sybilliných (verše 97—828, III. kniha).

²⁾ Henoch vzat Bohem do nebe jako Eliáš (Gen. V., 24), byl osobností nejvíce uctívanou ve Starém Zákoně, jedním z oněch mužů, jejichž přímluvou nadáli se, že uvidí a uslyší, jak Hospodin se zjevuje. Dle všeho zdání několik původních slov tohoto patriarchy bylo zachováno v ústním podání, tvoříce takto střed, kolem něhož se nakupila postupem času veškerá zjevení a vědění podvržená. Od druhého století před Kristem vzala tato podání, jsouce po většině obsahu legendárního, na se život v Knize Henochově, kteráž psána jest jako zjevení, původně v jazyce armenském složena, ale přeložena na jazyk řecký, přeměněna věk od věku posléze bezpochyby nějakým Židem, na křesťanskou víru obráceným. Toto dílo mělo velikou pověst v prvých stoletích církevních, nicméně nenašlo místa v kanonu židovském ani křesťanském. Za naší doby nemáme než ethiopský překlad objevený Brucem v Abyssinii (1773), pečlivě vydaný Dillmannem (1851).

³⁾ Víme, jakými slovy vypravuje kniha Deuteronomium (XXXIV., 5, 6) o smrti Mojžíšově: „I umřel tu Mojžíš, služebník Hospodinův,

Duch Svatý oznámil apoštolovi v této neurčité ozvěně minulosti část určitých událostí, pročež ve více nebo méně původních řečech Henochových rozeznávati sluší slova, tímto patriarchou skutečně pronesená.¹⁾ V legendách, kterým dalo vznik tajuplné pohřbení Mojžíšovo, ujistil ho, že ďábel se pokoušel, by uzmul jeho tělo za tím účelem, by Židé je zbožňovali, a že archanděl Michael, by ho přemohl, neměl potřebí, leč naň volati jméno a soud Boží. Toto stálé dovolávání se těch neurčitých podání, pohanům sice lhostejných, Israëlitům však milých, jest důkazem dostatečným, že apoštol Juda obracel se k Židům na víru obráceným. My to s jistotou souditi nedovedeme, neboť nic určitého nezůstalo o apoštolském úřadě tohoto apoštola. Ve čtvrtém a pátém století jmenuje se jakožto jeviště jeho kázání Hořejší Syrie a Mesopotamie,²⁾ krajiny sousedící s Asijskými obcemi křesťanskými, sv. Pavlem založenými. Těmto Církvím, jak jsme ukázali, psal sv. Jakub list svůj (kap. II.), těmže dle vši pravděpodobnosti také sv. Juda určil list svůj. Máť na zřeteli tutéž porušenost víry a mravů, která na místě světla s hůry postavila mu-

v zemi Moabské k rozkázání Hospodinovu. I pochoval jej v údolí země Moabské proti Fogor: a nepoznal člověk hrobu jeho až do dnešního dne. Toto tajemné pochování zavdalo příčinu mnohým legendám, které sebrány byly v knize podvržené, nazvané: Nanebevzetí Mojžíšovo. Známe toto dílo jen z úryvku, objeveného v Ambrosianské knihovně v Miláně r. 1861 (Ceriani, Monumenta sacra et profana, t. I., fasc. I, p. 55—62) a z několika citátů sv. Otců (Kliment Alexandr., Adumbr. in epist. Jud. (Zahn, Supplementum Clementinum, p. 84. — Strom. I., 22, 153; VI., 15, 132. — Origenes, De principiis III., 21. In Josuam Hom. II., 1. — Didymus Alexandr. In epist. Judae enarratio). Tu Juda mohl znáti tuto knihu, neboť nejlepší posuzovatelé: Ewald, Wieseler, Drumond, Dillmann shodují se v tom, že sepsání její kladou do doby našeho Spasitele.

¹⁾ Že Enoch, sedmý od Adama potomek, něco božského psal, nelze upřít, ježto apoštol Judas to ve své kanonické epištole praví. Sv. Augustin, O městě Božím XV., 23, 4.

²⁾ Euseb., Dějiny círk. I., 13. — Sv. Jeronym in Math. X., 4 — Nicefor Kallist., Dějiny církevní II., 40. — Assemani, Biblioth. orient. III., 2.

dráctví zvířecí, dábelské, pudy nerozumných tvorů, tytéž věřící cizoložníky, hanbu hodů lásky, jichž znešvařili svými šprýmy a hrdopyšnými řečmi, jimiž poskvřňovali své výstřednosti. (Jak. II., 2—4, 6, 7. III., 14. 15. IV., 2, 4, 26. V. 1—6. — Jud. 2, 8, 10. 11. 12. 16.)

Jakub předvídal, čím bude jeho Epištola pro tyto tělesné lidi: věrným zrcadlem, od něhož však jejich obličej příliš dobře zobrazený je vzdaluje, jsa jim nepohodlným. (Jak. I., 23, 21.) Marné ovšem v jejich očích bylo slovo apoštolovo; konali dále dílo smrti, až beze všeho hluku jsouce „podlehli“ (Jud. 4.)¹⁾, to jest: jako jed se vplížice v Církvích, které nakazili. Vřed tak hluboko je rozežíral, že Juda ani netušil jeho nebezpečství, když mu napadla myšlénka, aby psal těmto křesťanům. Bylo to v jeho úmyslu dávno pojatém, aby tyto křesťanské obce asijské povzbudil, připomínaje „obecné spasení, kteréž dáno všem vyvoleným, Bohu Otcí nejmilejším.“ (Jud. 3.) Jeho list, připravovaný „s velikou péčí“ (Jud. 3.), byl v prvotním úmyslu jen k tomu určen, aby jako napomenutí sloužil k podpoře oněh obcím, které tak veliká vzdálenost Pavlova zůstavila opuštěny. Když nějaká příhoda objevila mu pravý stav těchto Církví a porušení, které pučelo v lůně jejich, doře cítil Juda, že taková nemoc potřebuje jiných léků, nezbytného řezu, jenž by odhalil rakovinu, ji rozřízl, aby důe upřímné byly jí ušetřeny. Odtud síla, jež vládne jeho Epištolou, pravý to křik válečný, jenž válku vypovídá blouřství: „Juda, Ježíše Krista služebník, bratr pak Jakubův, tím, kteří jsou Bohu Otcí milými, a v Kristu Ježíši zachovnými i povolányi, milosrdenství vám a pokoj, a láska vůd naplněna.“

„Nejmilejší, všecku pěči vynakládaje psáti vám o vašem spasení, vidělo se mi potřebí psáti vám, prose, byste statečně bojovali o víru, kteráž jenou dána jest svatým. Neboť jsou poodešli někteří lidé ezbožní (kteří dávno zapsáni jsou k tomuto soudu), kteří milost Boha našeho přenášejí

¹⁾ Jud. 4. Παρσιέδουσιν = repserunt = jsou podešli atd.

v prostopášnost: a samého Panovníka a Pána našeho, Ježíše Krista zapírají. (Jud. 3. 4.)

Chci pak vás napomenouti, kteříž jednou všecko víte, že Pán lid svůj ze země egyptské vysvobodil, potom ty, kteříž nevěřili, zahladil. A anděly, kteříž nezachovali svého knížectví, ale opustili příbytek svůj, k soudu velkého dne vazbami věčnými pod mráкотou schoval. Jako Sodoma a Gomorra, i okolní města, kteráž podobným způsobem smilnivše, a odšedše po těle jiném, učiněna jsou příkladem věčného ohně, pokutu trpíce. Takž podobně i tito tělo své zajisté poskvřňují, panstvím pak pohrdají a velebnosti se rouhají. Michael archanděl, s ďáblem odpor maje o tělo Mojžíšovo, neosmělil se vynésti soudu zlořečení, ale řekl: Přikaziž tobě Pán. Tito pak, čehož neznají, tomu se rouhají, a co od přizování jako věrná hovada znají, v tom se porušují. Běda jim, neboť na cestu Kainovu odešli, s bludem Balamovým pro mzdu se uzlili, a v odporování Kore zahynuli. Tiť jsou na lodech svých poskvřny, hodující bez bázně, sami sebe rasouce; obla-kové běz vody, jež vítr sem a tam honí; stromové podzimní, neužiteční, dvakráte mrtví, vykořnění; bouřlivé vlny mořské, vymítající jako pěnu své haebnosti; hvězdy bludné: jimžto bouře temnosti zachovna jest na věky. Prorokoval pak také o nich sedmý d Adama Henoch, řka: Aj, přichází Pán se svatými tisíc svými, aby učinil soud proti všem a trestal všecky bezbožné ze všech skutků bezbožnosti jejich, jimiž bezbžně činili, a ze všech tvrdých řečí, kteréž mluvili proti Bohu hříšníci bezbožní. Tiť jsou reptáci žalobní, podle žádostí svých chodíce, a ústa jejich mluví pyšná slova, dříce se osobám pro zisk.

Ale vy, nejmilejší, pamatue na slova, kteráž jsou předpověděna od apoštolů Pána našeho Ježíše Krista, již říkali vám, že v posledním čae přijdou posměvači, chodící podle žádostí svých v ezbožnostech. Toť jsou ti, kteříž sami se oddělují, lid hovadní, nemající ducha. Ale nejmilejší, vzdělávající se na nejsvětější víře vaší, v Duchu svatém se modlíc, sami sebe v milování Božím

chovejte, očekávající milosrdenství Pána našeho Ježíše Krista, k věčnému životu. A tyto zajisté trescete soužené, onyno pak k spasení přivozujte, jako z ohně je vytrhující. Nad některými pak slitujte se v kázni: v nenávisti majíce i tu, kteráž tělesná jest, poskvrněnou sukni.¹⁾ Tomu pak, kterýž mocen jest zachovati vás bez hříchu a postaviti neposkvrněné před obličejem slávy své v příští Pána našeho Ježíše Krista, samému Bohu, Spasiteli našemu, skrze Ježíše Krista, Pána našeho, budiž sláva a velebnost, panování a moc, přede všemi věky, i nyní, i po všecky věky věkův. Amen.“ (Jud. 1.—25.)

Síla tohoto slova apoštolského zjednala mu všude na Východě široké pole a ozvěnu, neboť když Petr, blízek jsa smrti, psal svůj druhý list Církvím v těchto krajinách, nemohl lépe získati duší, než když k svému hlasu připojil též hlas Judův. Pavel ovšem nezapomněl na tyto obce křesťanské, první to vymoženosti svého apoštolo-vání v této zemi pohanské, a přišel ze středu Západu zasvětit jim svých posledních prací. Ukázali jsme, ve které krajině italské diktoval jednomu ze svých učeníků list k Židům, že se obrátil k Církvi mateřské, tehdaž tak těžce zkoušené. Jiné obce křesťanské, neméně vydané nebezpečí, jmenovitě obce na Krétě, naskýtaly se jenom na námořní cestě ze Španělska do Malé Asie. Pavel jich neznal docela, neboť jen zavadil o ostrov za bouře, která jej zahнала od břehů Myrských na skalnatou Maltu (I. Pavel a jeho apošt. cesty, kap. XVIII.), ale dověděl se, že tyto obce jsou opuštěny, nemajíce ani přednostův, jsouce ve věčném nebezpečí poblouzení. Rozhodl se, že

¹⁾ Sv. Juda rozeznává tři druhy lidí bludařstvím nakažených. První jsou tvrdošijní sektáři, kteří rádi se hádají, a jimž žádný ohled není nic platen a k ničemu neslouží: nechť se odsoudí bez rozmyšlení. Druzí jsou ti, na něž ještě věřící mají nějaký vliv, ti násilím vytrženi býti mají z ohně. Poslední jsou ti, kteří utíkají této moci, ale jsou schopni pravdy a spasení; k těm sluší zachovati laskavou soustrast, ale nechť každý se má na pozoru, by v tomto laskavém obcování s nimi se neposkvrnil a nenakazil nákazou bludařství.

je s Titem navštíví, tam, co jim hlavně chybí, zařídí sbor pastýřů duchovních, jenž by spojen byl se sborem apoštolským.

Jak vysvětlíme tento nedostatek pravidelné správy na ostrově Krétě? Patrně proto, že nebyli ani apoštolé ani jejich plnomocněnci zakladateli těchto obcí křesťanských. Símě víry přišlo tam z pobřeží asijských, kde v tolika městech kvetlo, možná i ze samého Jerusalema, a sice hned od prvních dnů, neboť Krétští jsou jmenováni ve Skutcích Apoštolských svědky o Letnicích. (Skut. II., 11.) V době následující byly styky mezi sbornicemi římskými neustálé, jež udržovaly ve sbornicích krétských živé očekávání, jež vzbuzovalo jméno Ježíšovo i dílo jeho. Z druhé strany lze za to míti, že věřící v Spasitele nacházeli se mezi syny israelskými, kteří navštěvovali i četné obce židovské na ostrově a tam se usadili. (Jos. Star. Žid. XVII. XII., 1. Válka žid. II. VII., 1. Filo. Leg. ad Cae. § 36.) Takto se, dle vši pravděpodobnosti, rozšířilo Evangelium v této krajině.

Ať tedy přišlo símě víry odkudkoli, klíčilo zajisté, ježto Pavel v některých městech našel bratrstva křesťanská. Nemajíce přednostů, zajisté tyto sbory věřících jen živořily, avšak ještě jiná, ještě více vysilující věc přispívala k jejich mdlobě. Krétští měli smutnou pověst co do mravův a povahy. Starý věk je líčí, že byli nakloněni ke lži,¹⁾ že byli lakomci, zloději, lstiví,²⁾ a svatý Pavel pravil ještě více než tato pověst. Co také očekávat od novověrců ve vzduchu tak zkaženém? Židé i pohané rovnou měrou vdýchali do sebe nákazu, a jen nezdrazou přirozenost podávali vlivu milosti Boží. U mnohých duší účinkovala víra dosti volně a vykořenila v nich pudy plemenné, činíc je přímými a čistými; ale u jiných,

¹⁾ Polybius VI., 17, 5; VIII., 21, 5. — Ovid., *Ars amator*. I., 297. *Κρητιζειν* mluvit jako Krétan a lhátí jsou v řečtině synonyma.

²⁾ Polyb. IV., 8, 11; VI., 46, 3. — Plutarch, *Paul. Aemil.* 23. — Titus Livius XLIV., 45.

ne méně četných, jen na polo tyto zhoubné vlivy byly odstraněny; křesťany jsouce dle jména, uvnitř nelišili se od nevěřících; „nevěřícím nic není čistého, ale poskvřena jest mysl jejich i svědomí.“ (Tit. I., 15.) „Vyznávají, — praví Pavel — že znají Boha, ale skutky zapírají; ohavové jsouce a nevěřící, jsou ke všelikému dobrému skutku nezpůsobilí.“ (Tit. I. 16.) Hlavně u Židů nachází apoštol tak odbojné srdce a hlavy tak svévolné, že zdálo se, jakoby víru přijali jen proto, aby ji znetvořili. „Zanášejí se hlavně tím, že duše k bludům svádějí, vypravujíce jim pohádky“ (Tit. I., 10.), ony zhoubné pohádky, proti kterým Pavel bojoval již v Efesu a v Kolosse. (Viz kapitoly III. a IV.) Z těchto s Krétou sousedících Církví koukol zaset na ostrově, kde tak rychle vzrostl, že hubil dobré sítě a hrozil je udusiti, neboť tito „marní mluvkové“ (Tit. I., 10) uměli si úctu zjednávat i víry dodávat svým výmyslům. Pavel viděl, jak „celé domy podvracejí“ (Tit. I., 11); avšak ještě více, než vliv těchto svůdců, vzbuzoval jeho rozhorlení sbor, jenž je vedl. Bez obtíží poznal, že kázání znamenalo těmto ziskuchtivým duším jen asi tolik, jako raziti pro ně peníze, jimiž obchod by měli na útraty těch, které učili, co nesluší, pro mrzký zisk. (Tit. I., 11.) Apoštol, odhaluje tak mrzkou ziskuchtivost, snadno ji uvedl v opovržení; ale, by ji docela vyhubil, k tomu potřebí bylo dlouho trvajícího a neustálého boje. Vskutku, nestačilo jen tak mimochodem pomásti, porušiti, ale bylo nutno domoci se opět vlivu na duši; k tomuto cíli však záleželo nejvíce na ustanovení sboru pastýřů duchovních, kteréhož až posud postrádala Kréta. (Tit. I., 5.)

Pavel, jsa nutkán jinými starostmi, nemohl dosti dlouho zdržeti se, aby připravil a zajistil Církvím této krajiny pravé základy, ale měl u sebe svého učeníka Tita, muže nejzpůsobilejšího, by dokázal stálosti a pevnosti. Viděli jsme již v Korintě, an mluvil s takovou vážnou jmenem svého mistra, že učenci se před ním třásli a se co nejrychleji podrobili. (Sv. Pavel a jeho apošt.)

cesty, kap. XII.) Pavel, věda, že tento „milý syn“ (Tit. I., 4) má srdce rovněž pevné jako statečné, podpíral se o jeho rámě v dobách rozhodných. Ale, čeho nejvíce si při Titovi vážil, na roveň této jeho pevnosti duše, byla nezištnost, s jakou se věnoval pracím apoštolským, maje, jako jeho mistr, v úmyslu, aby ničím povinen nebyl těm, kterým hlásal Evangelium. Aby k mlčení přivedl Korintany, obviňující jej z ohledů zjištěných, neměl Pável jiného potřebí, než připomenouti jim šlechetnost svého společníka, řka: „Zdaliž vás Titus podvedl? Zdaliž jsme nechodili jedním dechem? Zdaliž ne jedněmi šlepějemi?“ (II. Kor. XII. 18.) Bylo to úplné zřeknutí se, jež chtěl ukázati Krétským, hledě k ziskuchtivosti jejich svůdníků. Žádná jiná věc nebyla s to, aby z bludu vyvedla duše dobré víry, než takovéto porovnání. S touto hlavní ctností spojoval Titus zkušenost a sílu potřebnou, aby mohl jednati s užitkem. Nerozpakoval se tedy Pavel a svěřil jemu podnik, aby povznesl víru na ostrově, důvěřuje v něho, že ukončí a upevní dílo sotva od něho navržené. Co se jeho samého tkne, měl již naspěch, aby přišel k břehům asijským a navštívil tam Církev, o nichž věděl, že delší dobu jsou znepokojovány od rozkolníků. Dle zla, na Krétě bludařstvím způsobeného, soudě, mohl se obávat ještě horšího pustošení v křesťanských obcích sousedních.

KAPITOLA JEDENÁCTÁ.

Úřad biskupský. — Pastorální listy.

Obavy apoštolovy byly až příliš odůvodněny, jeho předpovědění, na pobřeží Miléta starším Efesským učiněná, až příliš brzy se vyplnila: vlci hltaví vrhli se na stádo a pustošili je. (Skut. XX., 29.) Tito pustošitelé vycházeli ze Synagogy, kde, jestliže doslovně béřeme výraz Pavlův, měli hodnost „rušitelů Zákona“. (I. Korint. I., 7.) ¹⁾ Veliké řeči, kterými slabé duchy, najmě ženy, obloudili, byly jen pouhým tlachem, ve kterém ani sobě sami nerozumějíce, ²⁾ měli co dělati, aby určitě řekli, kam směřují jejich výroky, sice hlučné, ale prázdné. Nacházely se v těchto prázdných výmyslech především bajky židovské, chytře nastrojené báje, rodokmeny bez konce (Tit. I., 14; I. Timoth. IV., 17 ³⁾); I. Tim. I., 4), které gnostikové přeměnili v řady eonů se křížujících, druh druhu zplozujících. ⁴⁾

¹⁾ Νόμου διδάσκαλοι = legis (Mosaicae) interpretes = učitelé Zákona. I. Tim. I., 7.

²⁾ V kapitole třetí jsme vyložili tyto bláhové báje bludařství; proto se o nich zmiňujeme jen několika slovy.

³⁾ Tit. I., 14. Ἰουδαϊκοῖς μύθοις = Judaicas fabulas = židovských básní. I. Tim. IV., 7. βεβήλους καὶ γραώδεις μύθους = commenta profana et anilia = ničemných a babských básní — I. Tim. I., 4. γενεαλογίαις ἀπεράντοις = schemmatibus nihil efficientibus = vypravování rodů nemajících konce.

⁴⁾ Sv. Kliment, List ke Kor. XLIV. — Sv. Irenej (proti bludařům III., 23) nám podává tento list jakožto věrný výraz ústního po-

Domysl těchto umělých řemeslníků v bludařství byl, že hleděli na místě Evangelia postavit vyšší učení; vskutku podávali tímto jménem jen směs všeho druhu obrazností. Aby však nějaký pořádek učinili v této směsi sobě odporujících pojmů, došli k tomu, že vše vykládali ve smyslu jinotajství, udávajíce příkladně, že všeliké vzkříšení již se stalo, protože nic jiného není, leč proměna duše, probouzející se ze smrti nevědomosti ke světlu pravdy. (II. Tim. II., 18.)

Takového druhu byly letákové výmysly, v nichž Pavel našel své Církve oblouzeny, hádající se na úkor lásky (I. Tim. VI., 4, 5), tak zabrány do svého bludu, že nemohly jinak, než mocí od něho odvráceny býti. Bludařství mělo své přednosty Hymena, Fileta a nějakého dělníka mědnářského, zvaného Alexandra (I. Tim. I., 20; II. Tim. II., 17, IV. 14). Tento především činil tak živý odpor, že apoštolu zůstavil nejbolestnější památku. Ostatně došlo to s tak tvrdošijnými rozkolníky tak daleko, že je vyobcoval z Církve (I. Tim. I. 20). Tato kletba dostačovala, by dočasně odzbrojila svůdce, avšak nebylo-li se obávati, že zlořád, zdržený přítomností apoštolovou, znovu počne po jeho odchodě? V Efesu, rovněž tak i na Krétě neviděl Pavel jiné jistoty, nežli silnější správu v čele každé Církve, a k jejímu zřízení obrátil své myšlení.

Pravili jsme jinde (sv. Pavel a jeho apošt. cesty, kap. VIII.), co znamenala správa kněžská v obcích církevních, v nichž dary nadpřirozené rozdávány byly v nadbytku, když každý věřící bez rozdílu nadšen jsa Duchem Božím, povstal mezi bratry, aby odhaloval budoucnost, je vyučoval a vodil. V tomto mimořádném stavu, který ostatně neměl trvání, jakou vážnost mohl míti sbor starších, sbor kněží, představený každé Církvi? Tato vážnost, jak jsme viděli, obmezovala se jen na obřady kněžské

dání, které sv. Petr a Pavel zůstavili Církvi Římské. My tam nacházíme jejich víru, jejich učení, vše, jak v listě sv. Polykarpa, sbíráme ústní podání, jak je sv. Jan zůstavil Církvím Smyrnenské a Efesské.

a na to, že kněží stáli v čele bratrstva. Tento poslední úřad nemohl ovšem v mnohých případech býti zastáván souborně, neboť byl svěřen jednomu z pastýřů duchovních, aby jednal jménem ostatních a ve skutek uváděl usnesení sborová. Tytéž důvody, které podmiňovaly volbu: důvěra věřících, stav, schopnost, vlastnosti zvolencovy, přijímaly je k tomu, že jej podrželi a vnesli na něho správu obecnou. Starší, jinak kněz, jsa předmětem tohoto zmocnění, byl důsledně i ředitelem Církve, dozorcem jejího vnitřního života, jejích značnějších poměrů a jejích časných prospěchů.

Takový byl asi dle vši pravděpodobnosti běh, který dali apoštolé k vývinu kněžské vlády, poznenáhla to přeměna, kterou připravovali a znenáhla ku přijetí přijmli obce křesťanské, jako přednostu a duchovního pastýře biskupa nebo dozorce na místě sboru starších, který je z počátku spravoval. Ostatně samozřejmo jest, že Duch Svatý jim vnukl, aby v tomto ohledě se nepřeháhlili, nýbrž očekávali, až dary nadpřirozené, dar prorocství, rady, správy, kterým stále den ze dne ubývalo na bohatosti, učinily místo stavu pravidelnému a konečně ustálenému. Apoštolé, pokud živi byli, ustanovili, že nejvyšší pravomocnost Církve zůstává v jejich rukou, a že biskupové mají býti jejich nástupci. Důležitou věcí ovšem bylo, vše zaříditi předem tak, aby po nich tito nástupci byli přirozeným způsobem přijati tak, aby každá větev obce křesťanské, každá Církev buď přímo, buď skrze prostředníky se přivinula ke kmeni apoštolskému. V pravdě, nenachází se žádná stopa dávného o této věci poučení v listech ss. Petra a Pavla, ale v četných podáních, jež zůstavili Církvi římské, sv. Kliment cituje „pravidla od apoštolů ustanovená vzhledem k jejich nástupnictví, jak se jest zachovati, aby po jejich smrti jiní, dobře zkušení mužové jejich úřad na se vzali.“¹⁾ Vše potvrzuje, že ta-

¹⁾ Viz o zřízení biskupů. De Smedt, Zřízení Církví křesťanských až do polovice III. století. — Duchesne, Počátkové křesťan-

kové zařízení skutečně bylo, které neměnic něčeho v přítomnosti, pojistilo budoucnost: listiny, vypočítávající biskupy, sahající až k apoštolům, jež nám podávají Hegesippus, sv. Irénej, sv. Dionys Korintský a především ten fakt, že padesáte let později zřízeno bylo biskupství v každé Církvi. Taková shoda všech křesťanských obcí byla by nevysvětlitelnou, kdyby vláda v každé Církvi nebyla zřízením apoštolským. ¹⁾

Snad se budeme diviti tomu, že neuvádíme k Epištole k Titovi a Timotheovi ²⁾ důkazu o tom, že Pavel tehdy dal některým Církvím monarchickou soustavu; avšak jestliže porovnáme jednotlivá místa těchto listů,

ství, kapit. VI. — Srovnej: Lightfoot Filipp., Křestanští sluhové, str. 179—267 (angl.). — Ramsay, Církev a římské císařství, str. 364—374 (anglicky).

¹⁾ Tyto tři Epištoly jsou dobře poznamenány jménem „Pastýřské listy“, protože jednají o službě duchovních pastýřů. Původně a postupem prvých tří století byly pravověrnými spisovateli připisovány sv. Pavlu. Jediná námitka za našich dnů, pokud se týká shody podání, rozumáři činěná, jest rozdíl slohu, který panuje mezi listy pastýřskými a mezi Epištolami tohoto apoštola. Tento rozdíl, dle libosti jimi přeháněný, neposkytuje nic tak hrozného pro toho, který upřímně uvažuje, za jakých okolností sv. Pavel psal své poslední listy; neboť sloh každého člověka mění se věkem, ano i předmět, o kterém pojednává, i pozornost více nebo méně od spisovatele udržovaná. Že vytýkají listům pastýřským ony praktické rady, jimiž končí veliké Epištoly, nebudí to více rozdíl slohu, ale spíše podobnost v skládání, obrátův a mluvy. Důvody, jimiž se stanoví tato původnost, jsou přehojné: jak katolíci tak protestanté jich užili v hojné míře. Viz zvláště: Cornely, *Introductio* §§ 182, 183. — Vigouroux et Bacuez, *Manuel biblique*, t. IV., p. 37—7578. — Farrac, *Life of S. Paul* (Život sv. Pavla), t. II.; Příklad Excursus IX. — Alfoad, *Prolegomena on the Pastorales Epistles*.

²⁾ V epištole k Titovi kněží čili starší, které zřizovati v každé obci křesťanské poroučí Pavel, jsou na temž místě nazýváni „biskupy“. Tit. I., 5—7. Srovnej Skut. XX, 17, 28. I. Petr V, 42. — Tit. I., 5—7. *Καταστήσης κατά πόλιν πρεσβυτέρους* = oppidatim seniores = po městech kněžím; *εἶπε ἔστιν ἀνεγκλητος* = si qui invenirentur irreprehensi = kdo bez úhony. — *Δεῖ γὰρ τὸν ἐπίσκοπον ἀνεγκλητον εἶναι* = Apostolorum curatorem esse irreprehensum. — Neboť biskup má býti bez úhony.

vyjde na bílý den, že tam slova „kněz (starší) a biskup“ jsou ještě synonyma, nebo že mají též význam, a že apoštol neužívá slova „biskup“ v tom smyslu, který my mu nyní přikládáme. Z druhé strany nic nenasvědčuje tomu, že Pavel, zůstaviv Tita na Krétě, Timothea v Efesu, jim svěřil jiný úřad, než dočasnou povinnost nebo dozor, rovný naddozoru, který Epafras vykonával v obcích Syrských. ¹⁾ Právě tedy v této poslední době, jak před tím, jest nemožno, připisovati sv. Pavlu s jistotou jakési zřízení biskupů; apoštol bezpochyby se obmezil jen na to, že přednostům svých obcí křesťanských naznačil, jaký asi pastýř duchovní má jemu následovati na tomto vyšším stupni kněžské vlády. ²⁾

Byla to ovšem jen zařízení opatrnosti pro budoucnost, učiněná pro případ úmrtí apoštolů; okamžitá nutnost nebyla tak naléhavá. Pavel přispěl k tomu svou bdělostí, by posílil a tudíž i očistil sbor starších, stojící v čele Církvi. Až posud děla se volba duchovních pastýřů beze všech určitých pravidel: zde příkladně vzhledem k jejich zásluze a k jejich ctnostem, tamto, a to nejčastěji, proto, že ho naznačil apoštol nebo evangelista, který obec kře-

¹⁾ Křesťanská obec Jerusalemská jest jediná Církev, kterou vidíme za první doby spravovanu jen jediným pastýřem duchovním. Viz: Sv. Petr, kap. XI.

²⁾ „Katoličtí bohoslovci, dovozující vesměs a obecně, že zřízení biskupů jako řád rozdílný od řádu jednoduchých kněží jest božského práva, nicméně připouštějí, nemajíce žádné závady, že toto zřízení mělo svůj úplný vývoj a svou konečnou způsobu teprve v době po apoštolech. Pokud tito žili, měla Církev v nich viditelnou a živoucí vrchní moc, všude a od všech uznanou, které náleželo poslání, by zachovala a sdílela poklad víry a mravoučení Ježíše Krista . . . Není příčiny, aby se nemělo za to neb aspoň za možné pokládalo, že apoštolé povždy zachovávali ve svých rukou řízení Církve, nechávajíce se zastupovati při obyčejných a pravidelných výkonech bohoslužby a při některých zvláštních výkonech správních, protože nazýváme pouhými knězi jen ty, kteří duchovní správu vedou jejich jménem. Byli by tedy biskupové z pozdější doby v přísném slova smyslu nástupci apoštolů. De Smedt, Zřízení Církvi křesťanských až do polovice III. století, str. 13, 14.

stanskou založil. V listech k Timotheovi a k Titovi označuje Pavel následující podmínky: Každý věřící, který činí nárok na staršího, ať učiní slib, že se zbavuje světa, aby přináležel jen Bohu (II. Tim. II., 4); jest mu zajisté dovoleno, aby žádal biskupství, které jest samo v sobě dobrá a svatá práce (I. Tim. III. 1), ale zavazuje se tím k vysoké dokonalosti, neboť pastýř duchovní, jemuž dán byl dozor ¹⁾ nad stádcem, stává se „rozdavačem Božím“ ²⁾ (Tit. I., 7). V této hodnosti má býti „příkladem věřících v slově, v obcování, v lásce, ve víře, v čistotě“ (I. Tim. IV., 12), „býti bez úhony“ (I. Tim. III., 2) slovem netoliko před zraky věřících, ale i samých pohanů (I. Tim. III., 7). Ať jest tedy beze vší tvrdošijnosti, bez hněvu, ne mužem vina, ne bijce, ale mírný, ani mrzkého zisku žádostivý, ale přívětivý k hostem, dobrotivý, moudrý, spravedlivý, svatý, zdržlivý (Tit. I., 7, 8; I. Tim. III., 2, 3). Nechť jest jedné manželky muž (I. Tim. III., 2), „kterýž dům svůj dobře spravuje a syny své má poddané ve vší počestnosti. Anebo, jestliže kdo svého domu spravovati neumí, kterak o Církev Boží péči bude míti?“ (I. Tim. III., 4, 5.) „Každý nově na víru obrácený buď od této důstojnosti vzdálen, z bázně, aby se snad nepozdvihl v pýchu a neupadl v soud ďáblův“ (I. Tim. III., 6). Co ostatně souditi o novokřtěnci, co do vyučování věřících, této vážné povinnosti, vyžadující duchovního pastýře, „pilně se držícího věrného slova, kteréž jest podle učení víry, aby mohl zdravým učením napomínati, a ty, kteříž odporují, trestati“? (Tit. I., 9.)

Tutéž péči měl Pavel ohledně diakonátu. Viděli jsme, že na tento úřad od první doby byli dosazováni jen muži, plní Ducha Svatého a moudrosti. (Skut. VI., 3.) Apoštol míní na této výši držeti podřízené sluhy kněžské vlády,

¹⁾ Slovo ἐπίσκοπος má jak v klassické řečtině tak i v řeckém překladě Septuaginty tento význam: dozorce.

²⁾ Tit. I., 7. θεοῦ οἰκονόμον = Dei dispensatorem = rozděvač Boží. —

a zavazuje je k téže dokonalosti jako kněží. Vážní, upřímní, střízliví jsouce, nechť se živí poctivým řemeslem, zachovávajíce tajemství víry a čisté svědomí. Ať i jejich ženy jsou vážné, nepomlouvačné, střízlivé a ve všech věcech věrné. Ostatně jako kněží, i jáhnové nesmějí se jen jednou ženiti, dobře své děti vychovávat i svůj dům náležitě spravovati. Jakkoli jáhen jest i dle jména i dle úřadu sluhou, nicméně jest povýšen k vynikající hodnosti církevní; má povinnost, vyučovati víře Ježíše Krista a ji též udatně hájiti. Nesvěří se tedy tento úřad, než věřícím zkušeným a bez úhony shledaným. (I. Tim. III., 8—13.)

Hierarchie nebo kněžská vláda řídila se celkem těmito pravidly. ¹⁾ Zbývala ovšem ještě jedna věc zvláštní důležitosti, které Pavel také nezanedbal, totiž vedení žen v Církvi. I tyto měly nemalý podíl na vylití darů nadpřirozených. Viděli jsme v Cesaree, čtyři dcery Filippovy, any obdařeny byly darem prorockým (Skut. 8, 9); v Korintě také ženy byly nadšeny, modlíce se nahlas a prorokujíce ve shromáždění věřících. (I. Kor. XI., 5; XIV., 34, 35.) Bylo tedy potřebí, aby apoštol přivedl je k patřičné a skromné zdržlivosti, ale zároveň měl o to péči, by současně vykázal náležitý úřad jejich horlivé víře a lásce. On zajisté ustanovil v křesťanských obcích asijských řád diakonisek, k nimž náležela Fébe, služebnice Církve v Kenchrách.“ (Řím. XVI., 1.) Zřizuje tyto sbory nábožných žen podle způsobu jáhnů, svěřil jim podobně povinnosti: podporovati chudé, navštěvovati nemocné, pohostovati cizince, ale i nějaký díl ve vyšším úřadě: vyučovati a potěšovati osoby svého pohlaví, připravovati

¹⁾ O zřízení kněžské vlády viz mimo P. de Smedt a Duchesne, hořeji uvedené, též Lightfoot, Epištola k Filippanům 1888 (anglicky). Dissertatio I. The Christian Ministry (Křesť. služba Boží). — Harnack, Lehre der zwölf Apostel 1884. — R. Sohm, Kirchenrecht, t. I. 1892. — P. Ballifot, l'Eglise naissante, III. Les Institutions hiérarchiques de l'Eglise (Zřízení hierarchické v Církvi) v Revue biblique Octobér 1895, p. 473—500. — J. Réville, Les origines de l'Épiscopat (původ biskupstva) 1894.

ke křtu, držeti je ve víře a nábožnosti, nad nimi bdíti v náboženských shromážděních. ¹⁾

Z počátku, zdá se, byl přístup k tomuto jáhenství žen volně otevřen: panny, vdovy jakéhokoli věku byly v ně přijímány, kdož ze své vůle obětovaly se Kristu a jeho Církvi. Ale i zde, jako všude, když horlivost ocha- bovala, přišly vážné zlořády na jevo. Mladé vdovy bylo vídati, any se oddávají rozmařilému a zahálčivému životu; povídavými a zvědavými jsouce, běhaly sem a tam po domech, nešetříce ve svých rozmluvách ni šetrnosti ni slušnosti. Pohanům dán tím podnět, že pomlouvali víru a posměch si tropili z těch, které dříve, než se oddaly Kristu, neměly jiné starosti, než aby se opět vdaly. Pavel viděl naléhavost, by přítrž učinil těmto zlořádům (I. Tim. V., 11, 15), a sice tím, že zařídil obmezenou volbu diakonisek. Co se týká vdovy, která chce míti v něm účast, buď žádáno, aby byla jen jednou vdána a měla šedesáte let věku svého; nad to potřebí jest dobrého svě- dectví o jejích ctnostech, že dobře vychovala své děti, že byla pohostinná, svatým umývala nohy, podporovala zarmoucené, slovem, že všelikých dobrých skutků násle- dovala. (I. Tim. V., 7—10.) Ale na tyto láskyplné skutky neobmezují se jejich povinnosti; naopak z povinnosti, kterou mají všcky obce křesťanské dbáti o své potřeby, ukládá jim Pavel bdíti na modlitbách (I. Tim. V., 5.), býti dle podobenství, kteréhož užije sv. Polykarp, „oltářem Božím“, na němž „dnem i nocí“ ²⁾ (I. Tim. V., 5) obětuje se Pánu „oběť chvály vždycky, to jest ovoce rtů vyznáva- jících jméno jeho.“ (Žid. XIII., 15.) Celek povinností, které nynější řády činné a rozjímající zaměstnávají, jest takto svěřen jedině jáhenkám. Pavel učinil tím vzor života ře- holnického. Před rozličnými formami, jakými tento řád

¹⁾ Kraus, Real-Encyklopaedie der christlichen Alterthümer: Diakonissen.

²⁾ Θυσιαστήριον Θεοῦ. S. Polykarp, list k Filip. IV.

u nás zřízen jest, zůstává přece jen podstata apoštolského zřízení, až na některé podrobnosti, které mají za účel okamžitě zlořády odstraniti. Na příklad vysoký věk nebyl podmínkou trvalou; uvidíme ji, ana brzy padá v zapomenutí, ovšem znenáhla a postupem celých století; ¹⁾ tak svatým byl i nejmenší předpis apoštolův. ²⁾

Znovuzřízení kněžské vlády tak, jak ji Pavel zamýšlel a kterou jsme právě vyložili, nebylo dílem jednoho dne. Bylo potřebí ohledův a opatrnosti: stanoviti totiž poznenáhla na místě přijatých již stavů řád konečně ustálený. Apoštol neměl dosti volné chvíle k těmto trpělivým pracím; starost o křesťanské obce Macedonské, snad i jejich zavolání donucovaly ho k odchodu. Rozhodl se tedy v Malé Asii tak jako na Krétě svěřiti někomu z těch, kteří byli kolem něho, povolání, zdokonaliti jeho dílo, a jeho volba padla na Timothea; patrně ne bez nějakého váhání, neboť Pavel něžně miloval tohoto učeníka. Nebude snad nová práce, kterou mu svěřil, příliš těžká, podrávající jeho slabé zdraví (I. Tim. V., 23), jeho přirozenou povahu, rovněž milující, jakož milování hodnou, ale ostýchavou, bázlivou a k boji méně schopnou? (II. Tim. I., 7, 8; II., 3, 32.) Mlád jsa věkem, mlád také duší a myšlénkami (I. Tim. IV., 12) ³⁾, Timothej bude moci zjednati si váhu u kněží, starších než on, jehož úřadem jest, by jim poroučel, je vedl, je řídil co do věcí světských, ano i je soudil v případech, kdyby neposlechli (I. Tim. V.,

¹⁾ Tertullian, *De velandis virginibus* (o pannách závojem zastřených) IX. — Sv. Basil, *Epist.* 199, XXIV. — Chalced. XV.

²⁾ Připouštíme, že jáhenky a vdovy tvoří týž sbor svatých žen, oddaných službě církevní. Nic neopravňuje v době apoštolské viděti v těchto dvou slovech zvláštní hierarchické řady, a zdá se nám za těžko stanoviti, že bylo jinak v následujících stoletích.

³⁾ Timothej, jsa ještě mlád, od doby první apoštolské cesty Pavlovy (r. 51) mohl míti asi 35 nebo 36 let věku, když mu apoštol psal svůj list. Nedospěl ještě tedy věku, kterého, jak se zdá, vyžadováno pro vážné a obtížné povinnosti, jaké mu byly svěřeny; odtud slova sv. Pavla: „Nižádný at tvou mladostí nepohrdá.“ I. Tim. IV., 12. „Mládenčích pak žádostí se varuj.“ II. Tim. II., 22.

17—22). Budou ho poslouchati jáhenky, jejichž počet potřebí bylo omeziti, a jejich volné způsoby zaměnití přísnou kázní?

A boj proti bludařům jak asi povede? Pavel měl ještě mnoho přátel v Efesu, mezi nimi tehdejší i Onesifora a jeho rodinu (II. Tim. I., 16). Jeho moc ovšem se snížila, a s bolestným pocitem, jež ze svých pŕetek s rozkolníky si odnesl, vidíme, že jejich odvaha, jejich zarytost, jejich obratnost v hádkách náboženských zdály se mu strašlivými. Bude mítí Timothej, podporován jsa ovšem bratry zůstavšími věrnými, dosti síly, aby čelil odpůrcům, jim odpíral, držel se jen „zdravého učení podle Evangelia“ (I. Tim. I., 11; IV., 6; VI., 3), nedávaje se strhnouti k neurčitému mudrování, v němž si tito libovali? V těchto hovorech, rovněž marných tak i jalových vydá se snad Timothej, jsa vytržen ze své přirozené povahy, v nebezpečí, že výstředně si bude počínati a odpovídati tvrdě tam, kde by k potlačení bludu stačilo, by se mu s chladnokrevnou stálostí postavila pravda na odpor. To byly bezpochyby pro apoštola četné důvody k obavám, jež nicméně ustoupily úplné důvěře, kterou v Timothea kladl. Znalť jeho „upřímnou víru“ (II. Tim. I., 5), od dětství osvícenou četbou Písem svatých (II. Tim. II., 15). Z druhé strany nenedostávalo se mu zkušenosti apoštolské, neboť od čtrnácti let pracoval vedle svého mistra a dobře pochodil v dočasných posláních, která mu byla svěřena. Péče tedy o to, aby obnovil Církev Efesskou, byla mu svěřena; těžká to ovšem práce, kterou sice přijal, ale aniž by živě nepocítil jak obtíží díla, tak i hořkosti z odloučení. Pavel, objímaje ho při odchodu, viděl jeho slzy (II. Tim. I., 4). Potěšil laskavě svého „nejmilejšího syna“ (II. Tim. I., 2), přenechal ho milosti Boží, a vyšed z města, dal se obyčejnou cestou k severu pobřežím Trojským.

Není pochybnosti, že Pavel prve, než opustil Efesus, dal výstrahy svému učeníku před nebezpečenstvím, kterého se obával, ale nebyl též v nejistotě o směru, kterým se ponese boj, z bázně, že snad Timothej v nejprudším

ohni zapomene jeho pokynů. Z Macedonie tedy (II. Tim. I., 3) předsevzal si obnoviti je písemně a proto poslal mu list, který zůstaven jsa v rukou Církve, byl jí jako příruční knihou při ustanovování pastýřů duchovních. Pavel sám zajisté nedal podobné důležitosti tomuto poslání; rozhovořil se tam důvěrně se svým učeníkem jen tak ledabylo, zcela volně: nadarmo tedy hledati v tomto krátkém dopise jako ve velikých Epištolách řádné rozmluvy, celkové náhledy: myšlenky jest sbíрати jednu po druhé, tak, jak připadly na mysl spisovateli.

První platí kazatelům lži, jejichž mnohomluvení znělo mu ještě v uších. Kéž by Timothej vyvaroval se toho marného tlachu, kde řečníci nerozumějí ani sobě samým (I. Tim. I., 7); aby nezbloudil, chtěje vyvraceti „básní a vypravování rodů nemajících konce“ (I. Tim. I., 4), které tito nepraví učenci jakožto pravé výklady a jakož ovoce Zákona přednášeli. Znajít věřící v Krista, kde ono pravé ukončení, dokonalou známost Božích přikázání hledati mají, totiž „v lásce čistého srdce, v dobrém svědomí a v upřímné víře“ (I. Tim. I., 5). Zákon slouží k tomu, že bezbožné a hříšníky přivádí k tomuto nadpřirozenému stavu; k tomutéž přivedl Pavla, jenž byl „rouhačem, protivníkem a haničem“ (I. Tim. I., 9—14), aby v něm pak „rozhojnila se náramně milost Pána s věrou a láskou, kteráž jest v Kristu Ježíši“ (I. Tim. I., 14). Vypravování o tomto obrácení bylo důvodem, jež Pavel výhradně stavěl oproti svým odpůrcům: „hledte, co učinil Ježíš za mne“, pravil jim. Také Timothej „v dobrém boji“ (I. Tim. VI., 12), který vede, nenalezne lepšího způsobu jednání, než stavěti proti bludařství čisté Evangelium, ukázati, co rozšířilo, co denně rozšiřuje světlo a ctnosti.

Pověst o vzpouře Jerusalemské roznášela se tehdáže po veškerém císařství; jest pravděpodobno, že nepraví učitelé Efesští použili toho, aby rozsévati kvašení a poháněli lidi k setřesení jha, neboť Pavel zakončuje své mínění proti rozkolníkům významným napomenutím. Timo-

thej má dbáti o to, aby obyčejné modlitby za císaře a úřady řádně se konaly ve svatyních křesťanských, aby Církev mohla s Římem i nadále „žítí pokojný i tichý život, ve vší pobožnosti a čistotě“ (I. Tim. II., 12).

Neméně apoštol doporučuje stále dobrého šetření v ostatních částech bohoslužby. Křesťanky Asijské jako křesťanky Korintské požívaly v ní veliké svobody; přicházely tam vykládat o závod svou ozdobu i neslušnou, své účesy, plné zlata i drahých kamenů, nebo nákladné oděvy (I. Tim. II., 9). Pavel míní, aby se oddaly svým povinnostem, a to bez velkého hluku; pravil: „Žena ať se učí mlčíc, se všelikou oddaností; neboť ženě nedopouštím učiti ani panovati nad mužem, ale aby byla v mlčení. Prve zajisté Adam jest stvořen, potom Eva; a Adam nebyl sveden, ale žena, jsouc svedena, byla v přestoupení. Ale spasena bude rozením dětí, jestliže setrvá u víře a lásce a v posvěcení se střízlivostí.“ (I. Tim. II., 11—15.)

Péče o zachování tohoto řádu jak v obcích křesťanských a domácích krbech, tak i ve svatyni, připadalo duchovním přednostům bratrstva. Vše záviselo na nich, na jejich jednotě, jejich horlivosti, na jejich podílu ve vládě duchovní. Odtud se vysvětluje stálá péče Pavlova, aby učinil tento sbor duchovních pastýřů silnějším, v jejich úřadě plodnějším. Jakkoli před svým odchodem předsevzal zřízení kněžské vlády, které právě jsme dali na jevo, neobtěžoval sobě ještě v listě k Timotheovi je znovu vylíčiti ve velkých rysech (I. Tim. III., 1—13) a vyznačiti některé velmi naléhavé stránky v nesnázi, kterou právě stíženi byli: nevzkládati rukou na žádného (I. Tim. V., 22), pojistiti zvláště těm, kteří pracují v slově a učení, vhodné zaopatření (I. Tim. V., 17, 18), nepřijímati žalob proti nim, leda na víru dvou nebo tří osob, avšak veřejně je potrestati, jestliže by skutečně byli vinými (I. Tim. V., 19, 20). Touto směsí ohledův a přísnosti měl Timothej všude udržeti moc a důstojnost Církvě, která jest „shromáždění Boha živého, sloup a utvrzení

pravdy“ (I. Tim. V., 15), dům tajemný, kde se vykonává veliké tajemství pobožnosti“ (I. Tim. V., 16) života křesťanského.

V těle lidském zjevený,
 Duchem Svatým oživený,
 Od andělů velebený,
 Národům všem hlásaný,
 Ve světě od všech věřený,
 V nebeskou slávu uvedený.¹⁾

Viděli jsme v Epištolách ke Kološanům (Kol. III., 18—22; IV., 1) a k Efesanům (Efes. V., 22—28; VI., 1—9), že zřízení rodiny křesťanské nedalo apoštolu menší starosti, než zřízení stavu kněžského. Přichází k tomu opět v listě k Timotheovi a vykládá jemu v dlouhých podrobnostech o jeho povinnostech vzhledem k tomuto předmětu. Starci, mládenci, ženy mladé i staré, vdovy, otroci, žádný člen rodiny není opomenut v této osnově sboru společenského: Pavel usiluje o to, aby ducha křesťanského rozproudil až do nejmenších žil.²⁾

¹⁾ Z rozdělení symetrického a rytmického libozvuku těchto rčení lze za to míti, že to byl jeden z duchovních zpěvů, které první křesťané složili a jež zpívali Pánu buď ve svých soukromých sjednoceních buď ve shromážděních liturgických. Efes. V., 19. — Kol. III., 16. — Viz: Sv. Pavel a jeho apošt. cesty, kap. VII., VIII.

²⁾ „Staršího netrestej, ale napomínej jako otce, mladých jako bratří; starých žen jako matek, mladé jako sestry ve vši čistotě. Vdovy měj ve cti, které pravé vdovy jsou. Pakli která vdova syny nebo vnuky má, ať se učí nejprve dům svůj spravovati a rodičům odměnnou službu prokazovati, neboť to jest vzácné před Bohem. Ale kteráž právě vdova jest, ať má naději v Boha a trvá na prosbách a modlitbách dnem i nocí. Neboť která v rozkoších jest, za živa mrtva jest... Protož chci, aby se mladší vdávaly, děti rodily, hospodyněmi byly a žádné příčiny protivníku k utržení nedávaly. Neboť již se některé zpět po satanášovi obrátily. Protož, má-li který věřící vdovy, opatrujž je, a nebuď obtěžována církev, aby těm, kteréž právě vdovy jsou, postačilo... Kterížkoli jsou služebníci pód jhem, ať mají své pány za hodné vši cti, aby jméno Páně a učení nebylo rouháno; kteříž pak mají pány věřící, ať jimi nepo-

Ostatně hlavní myšlenka této Epištoly jest bludařství. Každý okamžik se k ní vrací apoštol, aby vystříhal svého učeníka před odpadlíky a nesmyslnými, nemravnými důsledky jejich výmyslů. Toť jsou, praví, jen „ničemné a babské básně... učení ďábelské mluvících v pokrytství lež a majících svědomí jako zločinci znamenání“ (I. Tim. IV., 7, 1, 2). Nesmysly své tak daleko ženou, že zapovídají manželství a požívání masa oněch zvířat, která Bůh stvořil, aby sloužila pomocí milosti Boží k duhu věřících a těch, kteří dospěli k vědomosti pravdy. Neboť každé stvoření Boží jest dobré, a nic, co se požívá pomocí milosti Boží, nemá se zamítati, slovo Boží a modlitba to posvěcuje (I. Tim. 3—5).

Nepodléhal-li sám Timothej poněkud okázale této přísnosti, nebo bylo to snad obyčejem jeho střídmeho života, že nepíval než vodu? Pavel se nad tím pozastavuje s laskavou shovívavostí, zabíhaje do těchto podrobností: „Užívej skromně vína pro svůj žaludek a své časté nemoci“ (I. Tim. V., 23). Ostatně tělesné potřeby platí málo u apoštola, jen pobožnost jest mu vším, jest užitečná ke všemu (I. Tim. IV., 8),¹⁾ majíc zaslíbení tohoto života, neboť učí se spokojiti tím, co dostačuje (I. Tim. VI., 6). Nic jsme nepřinesli na tento svět, patrně nic odtud neponeseme, ale, majíce pokrm a čím bychom se odívali, dostí na tom mějme (I. Tim. VI., 7, 8). Pavel naléhá velice na úplné zřeknutí, křestanu potřebné, řka: „Kteříž chtějí zbohatnouti, upadají... v žádosti mnohé neužitečné i škodlivé, kteréž pohřžují lidi v zahynutí a zatracení; kořen zajisté všeho zlého jest žádostivost“ (I. Tim. VI., 9, 10).²⁾

hrdaji proto, že jsou bratří, ale tím ochotněji at jim slouží, protože jsou věřící a milí, již téhož dobrodiní účastni jsou.“ I. Tim. V., 1—6; 14—16; VI., 1, 2.

¹⁾ „Jest to celý člověk,“ praví Bossuet: Řeč pohřební o Ludvíku Bourbonském.

²⁾ Toto zřeknutí se bohatství zdá se apoštolu takové důležitosti v městě tak bohatém a přepychu milovném, jako byl Efesus, že po slavořečení, jakým obyčejně končívá své Epištoly, poznovu

Poslední slova Epištoly drží v sobě v hlavních rysech rozličné rady jeho chování: „Ó Timotheji, ostříhej poklad, který tobě svěřen jest“ (I. Tim. VI., 20). Příchyllost k ústnímu podání, ke slovům pravdy a života, kterou apoštolé obdrželi od Ježíše a předali Církvi, obsahuje nejhlavnější povinnost duchovních pastýřů, neboť v této věrné jednotě spočívají na Bohu, „kterýž všecko oživuje“ (I. Tim. VI., 13), přimykajíce se nerozlučně ke Kristu, „kterýž jest sám mocný Král nad králi a Pán nad pány, jenž sám má nesmrtelnost a přebývá ve světle nepřístupném . . . kterémuž čest a panování věčné“ (I. Tim. VI., 15, 16).

Apoštol dvakráte v této Epištole vyjadřuje pevný úmysl, že co možná brzy přijde opět do Efesu (I. Tim. III., 14; IV., 13),¹⁾ o čemž vším právem můžeme tvrditi, že tento svůj úmysl uvedl ve skutek. Naposled vydal se na cestu po moři, kterou před patnácti lety přišel, aby Kristu získal Macedonii a Řecko, a z Neapole vydal se do Troje. Bydlil v tomto městě u křesťana příjmím Karpa; nicméně jakási nahodilá nutnost, snad pronásledování od Židů neb pohanů, přinutila jej k spěšnému odchodu, neboť zůstavil u tohoto učeníka předměty, které mu byly nezbytné a o které brzy potom požádal: svůj plášť, knihy, spisy, na kterých mu zvláště záleželo (II. Tim. IV., 13). Nic nám není povědomo o této druhé cestě do Efesu, může se za to míti, že tam našel Akvila a Pristillu, kteří vyobcováni byli z Říma následkem pronásledování (II. Tim. IV., 19).

béře péro do ruky, aby naléhal na ducha chudoby a dobročinnost srdce, tak potřebného křesťanu: „Bohatým tohoto světa přikazuj, ať jsou vysokomyslní, ani doufají v nejistém zboží, ale v Bohu živém, kterýž nám dává všechny věci hojně ku požívání; ať činí dobře a bohatnou v dobrých skutcích; ať rádi dávají a se sdělují; ať sobě skládají dobrý základ k času budoucímu, aby dosáhli pravého života.“ (I. Tim. VI., 17—19.)

¹⁾ Příhody, o nichž se zmínka činí v druhé Epištole k Timotheovi (II. Tim. IV., 13, 20), zdají se nám vztahovati se přirozeně k tomuto poslednímu obcházení kolem Archipelagu.

Pavel dobře věděl, co znamenají takoví pomocníci, a mohl se nadíti, že je uvidí u Timothea.

Zdá se, že Milet byl poslední stanicí na pobřeží Asijském, již apoštol navštívil; zde chtěl vstoupiti na loď s učeníky, kteří ho doprovázeli; když jeden z nich, jménem Trofim, se těžce roznemohl, nastala nutnost, že apoštolu bylo se s nimi rozloučiti (II. Tim. IV., 20). Podobné oběti bylo mu obnoviti na břehu řeckém v Achaji. Znamenity křesťan této krajiny, jménem Erast, se k němu připojil a až sem ho doprovázel. Přišed do Korinta, vlasti své, ustanovil se na tom, že zde zůstane (II. Tim. IV., 20), bezpochyby k radě apoštolově. Nikdo nemohl lépe hájiti a zachovávat víru v Achaji, jako tento učeník. Vysoký úřad, jaký tam zastával (Řím., XVI., 23), znalost Evangelia, zkušenost, vedle sv. Pavla nabytá, poslání, která v jeho jménu vykonával (Skut. XIX., 22), vše to slibovalo hojnou žeň apoštolování Erastovu. Takové asi úvahy činil apoštol; zůstavil tedy tohoto učeníka v Korintě, ač nerad, neboť více než kdy jindy měl potřebí pomocníků pro apoštolování, které učiniti zamýšlel v Epiru. Také Tita přinutil, maje za to, že jeho přítomnost na Krétě není více nevyhnutelnou, a že jiný učeník, Artemas nebo Tychik, mohl by ukončiti jeho dílo. Váhal sice s volbou mezi těmi dvěma, když vzal do ruky péro, aby s Titem sdělil své úmysly a připravil ho na brzký odchod (III. Tit. III., 12).

Máme tento list, jenž se málo liší od listu, jež právě napsal Timotheovi. Tataž pravidla co do volby duchovních pastýřů (Tit. I., 5—9) v něm se připomínají, tataž poddanost doporučena, hledíc ke králům a úřadům (Tit. II., 1), tentýž řád pro rodiny křesťanské. Necht všichni v nich žijí bez úhony před pohany: „starci ať jsou střízliví, stydliví, opatrní, zdraví ve víře, v milování, v trpělivosti“ (Tit. II., 2); ženy staré „aby opatrnosti vyučovaly mladice, aby muže své milovaly, na dítky své byly laskavy; a aby byly opatrné, čistotné, střízlivé, péči majíce o dům, aby byly dobrotivé, mužům svým poddané,

aby nebylo dáváno v porouhání slovo Boží“ (Tit. II., 4, 5). Ať i služebníci chováním svým dokáží, že „ukázala se zajisté milost Boha, Spasitele našeho, všechněm lidem (Tit. II., 11). Poddáni jsouce svým pánům necht se přičiňují, aby se jim ve všem líbili, neodmlouvajíce, neokrádajíce, ale ve všem pravé věrnosti dokazujícíce“ (Tit. II., 9, 10).

Mluvě šířeji o těchto povinnostech života křesťanského, napomíná Pavel Tita, by jich doporučoval co nejdůtklivěji za poslední doby svého pobytu na Krétě. Co se týká bludařství tam jako v Efesu, má za zbytečné, o tom se hádati, nevidě v něm leč „bláznivé otázky, vyčítání rodů a svárů a hádání o Zákon, vše to neužitečné a marné“ (Tit. II., 9). Co se kacírů týče, užiti sluší moci a je jednou i dvakráte napomenouti (Tit. III., 10), jestliže však neuposlechnou, vyvrci je z Církve. Apoštol neodchyluje se tím od lásky evangelické, ale naznačuje pravidlo duchovním pastýřům oproti lidem, kteří tajně s bludařstvím souhlasili, dadouce se jím okouzlití.¹⁾ Jedinou spásou pro ně jest, živou mocí je vytrhnouti ze zaslepení, ze závratí, která se kloní k propasti. Nuže, Titus měl tedy rozevřítí tuto přísnou ruku, neboť Kréťané, kteří se odtrhli od Krista, upadali v nepravosti svého plemene a poznovu byli takovými, jak nám je líčí jejich soukmenovec Epimenides: „Kréťané jsou vždycky lháři, zlá zvěř, břicha lenivá“ (Tit. I., 12).²⁾ Jest to svědectví jednoho

¹⁾ „Člověka kacíře . . . varuj se, věda, že jest převrácený, kdož jest takový a hřeší, svým vlastním soudem jest odsouzen.“ Tit. III., 10, 11.

²⁾ Epimenides náležel hrdinskému věku Řecka; shodovali se v tom, že něco božského v něm uznávali. Plato, De leg. I. — Plutarch, Sol. XII. — Maximus z Tyru, Dissert. 22. — Jsa básníkem i prorokem zároveň, zůstavil po sobě spis „O obětech“ a jiný „O věštbách“. Slova sv. Pavlem uvedená jsou vyňata ze spisu posledního (Callimach, Hym. ad Jov. 8). Epimenides, narozen ve Festu na Krétě, žil dlouho (150 let podle zprávy Pliniovy, Hist. nat. VII., 49) a zemřel na ostrově, snad ve Spartě, kde se ukazoval jeho hrob.

z nich, jejich proroka (Tit. I., 12), praví Pavel k svému učeníku, a jest zajisté pravdivé: „A protož tresci je přísně, ať jsou zdraví ve víře, nehledíce židovských básní a přikázání lidí, jež odvracejí od pravdy“ (Tit. I., 13, 13).

Jest zajisté příčina míti za to, že tento list psán jest v r. 66 na podzim nebo v létě. A vskutku, jestliže apoštol nutká Tita, by přišel k němu do Nikopole, kde se zimu strávit chystal (Tit. III., 12), doporučuje jemu nicméně, by vyčkal příchod svého nástupce (Tit. III., 12), ale poslal dříve ještě jiné dva učeníky, Zena, učeného v Zákoně, a Apollona, kteří tehdy zdržovali se na ostrově (Tit. III., 13). Doba bouřek tedy ještě nenadešla.

Spěch Pavlův, by co nejvíce a co nejdovednějších spolupracovníků kolem sebe shromáždil, jest důkazem, jakou měla důležitost missijní cesta, již chtěl podniknouti, nebo, lépe řečeno, již hodlal ukončiti v Epiru, neboť již hlásal Evangelium v těchto krajinách. Viděli jsme, že na své třetí apoštolské cestě šel po silnici Egnatinské a dorazil na pobřeží Adriatické (Sv. Pavel a jeho apoštolské cesty, kap. XIII.). Tato silnice, rozdvoujíc se v jisté vzdálenosti od břehu (v Klodianě), končila dvěma přístavy v Appolonii a Dyrrachiu. V tomto poslednějším sedalo se na loď do Brindisi a Italie; jest pravděpodobno, že Pavel učinil zde střed svého apoštolského úřadu a odtud rozšiřoval Blahou Zvěst v Illyrii, snad i v Dalmacii (Řím. XV., 19. — II. Tim. IV., 10).

Nikopolis, kterou vyvolil za residenci na své druhé apoštolské cestě, byla městem, jež lišilo se od ostatních měst námořních, avšak dosti příznivé k rozhlášení Evangelia. Ležíc více na jih a jsouc hlavním městem Epiru, zachovalo důležitost, kterou mu dal jeho zakladatel Augustus.¹⁾ Jeho název, „město vítězství“, připomíná námořní bitvu, kterou učiněn konec válce mezi Antoniem a Oktaviem a do rukou poslednějšiho vydáno panování nad

¹⁾ Νικόπολις. Dio Cassius LI., 1. — Strabo VII., 7. — Sueton., Octavius 18.

celým světem. Ležení vítězovo, prve než počal bitvu, bylo na úžině, která odděluje zátoku Akcijskou od moře Jaderského (Dio Cas. L., 12). Nikopolis byla na památku a zároveň i na oslavu tohoto vítězství vystavěna. Jsouc městem svobodným, kolonií římskou, zastoupenou v radě amfiktyonů (k volbě oprávněných),¹⁾ stalo se ihned městem prvního řádu (Strabo VII., 7), obdařeným bohatými, památnými budovami, neboť cizí knížata, jsouce vedeni pochlebenstvím, pospíchali okrášlit ho, mezi nimiž největší nádherou se vyznamenal Herod Veliký (Jos. Star. žid. XVI., V., 3). Když takové bohatství četné obyvatelstvo ze všech stran sem přivábilo, dostalo se městu brzy jak rozvoje tak lesku. Hry, skromné až posud, se slavívaly na úžině ku počtě Apollonově, lesk se množil tak, že soupeřeno tu s hrami Olympskými (Strabo VII., 7. — Sueton., Octav. XVIII.).

Co se asi přihodilo v zimě, kterou Pavel a jeho soudruzi trávili v těchto místech? Žádná známka toho uhadnouti nedovoluje. Na začátku roku následujícího nacházíme Pavla opět uvězněného v Římě. Mělo se za to, že byl v Nikopoli zatknut úředníky městskými, a že tam, jako v Judsku, dovolával se císaře a obdržel od něho povolení, býti poslánu před jeho soud. Dle jiných prý Pavel vyšel z Nikopole a nastoupil cestu, jejíž zastávky zaznamenává druhý list k Timotheovi, totiž Troju, Efesus, Milet (II. Tim. IV., 13, 20), a zde, v Efesu, zastihlo ho nové pronásledování. Věž, která v troskách tohoto města má název „Žalář sv. Pavla“, byla by místem, kde byl apoštol uvězněn a kde očekával, že ho převezou do Říma.

Nic, zdá se nám, nezasluhuje víry v těchto domněnkách, a raději za pravdu máme svědectví, jež sebral Euseb., kde Denys či Dionysius, jeden z předních biskupů Korintských, praví, že Petr a Pavel se sešli v tomto

¹⁾ Plin., Hist. nat. IV., 2. — Tacit., Annal. V., 10. — Pausanias X., 8. — Spolková rada u starých Řeků, jejíž zavedení připisováno Amfiktionovi, synu Deukalionovu.

městě, tam posledněkráte hlásali Blahou Zvěst, a odtud společně vydali se do Italie, kde svůj úřad apoštolský zakončili smrtí mučnickou.¹⁾ Jakkoli neurčitá jsou tato slova, přece nám vypravují ústní podání Církve Korintské v II. století; nic však nenasvědčuje tomu, že by byl Pavel býval jat v Řecku a jako vězeň přiveden do Korinta. Zdá se, že tam přišel, jsa na svobodě; vyšel z Nikopole, potkal se tam s hlavou apoštolův a s ním vydal se do Říma. Bylo to dle vši pravděpodobnosti na jaře r. 67. Petr a Pavel žili jen ještě několik měsíců.

• ¹⁾ S. Denys či Dionysus Korintský, citován Eusebem v *Histor. eccles.* (církevní dějepis) II., 25.

KAPITOLA DVANÁCTÁ.

Smrt sv. Petra a sv. Pavla.

Řím, do kterého Pavel došel, nepodobal se Římu, který před třemi lety opustil, aby dostihl Španělska. Dvě třetiny města, vše, co bylo duší staré slávy, zmizelo v plamenech (Tacit., Annal. XV., 40, 41). Rozsáhlé budovy, stavěné z kamene z Alby a Gabie, široké a pravidelné ulice, vroubené oblouky nepřipomínaly v nejmenším starého města s úzkými uličkami, se škaredými, nemírně vysokými domy.¹⁾ Ze všech stran přicházeli lidé, aby se obdivovali „Zlatému paláci“, který vrhal veliký lesk. (Tacit., Letop. XV., 42, 43.) Bylo potřebí marnotratnosti despoty a blázna, aby dohotoveny byly v tak krátkém čase takové zázraky. Nero nešetřil ničeho, sám staraje se o odklizení rumu z trosek, o zbudování loubí, zahrnuje přízní každého měšťana, který znovu a rychle stavěl podle od něho samého zhotovených plánů (Tacit., Let. XV., 43). Provincie byly vydány v lup, aby přispívaly k výdajům, poklady jejich chrámů byly sebrány (Tacit., Annales XV., 45), avšak bylo to hlavně spiknutí Pisonovo, který brzy dovolil bráti plnými rukama i v Římě samém. Ježto hlavní trest v zápětí měl zabavení statků (Tacit.,

¹⁾ Friedländer, Moeurs romaines (mravy římské), t. I., 1, La ville (město).

Annal. XVI., 24, 25), ¹⁾ bylo od nynějška dostatečno, následkem toho jen odsuzovati majitele, aby se zmocnil jejich bohatství. Záminky k obžalobě nikdy nechyběly v době, kde i sám přísný život Thraseův byl souzen senátem jako spiknutí a Thraseovi přinesl smrt. ²⁾ Podporován jsa tímto zotročilým úřadem, neměl více Nero na práci, než pobádati donášeče, uděluje jim hojnou část oloupení svých obětí. Oba žalovatelé Thraseovi dostali od Nerona každý pět millionů sestercí (asi 1,250.000 franků), obžalovatel Soranův s kvesturou dvanácte tisíc sestercí (asi 300.000 franků). Slídění bylo na denním pořádku, Řím naplnil se špehýři, strach pojal šlechtu a boháče, hrůza zde zuřila jako za nejhorších časů Tiberiových. ³⁾ Nejen na boháče útočeno, ale nebylo i žádného náboženského obřadu, nebylo žádné přednosti života mravního, které by nevábily oči těchto slídičů, a jimi nebylo přeměněno v mrzkou vzpouru, napadení bohoslužby Říma a císaře, zločin uražení veličenstva. Věcí důležitou bylo, když se dověděli o tomto posledním zločinu, neboť každé pronásledování, vítězíci nad tímto původcem, zajišťovalo donášeči peněžitou odměnu. (Tacit., Letop. IV., 39).

Snadno pochopíme, v jakém nebezpečí byli apoštolé

¹⁾ Daremberg, Slovník starožitností: Confiscatio (zabavení).

²⁾ Po usmrcení tolika znamenitých mužů konečně Nero i ctnost samu vyhladiti si přál a Thrasea Pacta a Barea Sorana usmrtiti kázal. (Tacit., Letop. 21, 30).

³⁾ Udavačství v soudnictví římském nemělo nic nečestného do sebe. Byl to čin občanský, vedoucí k tomu, aby soud dověděl se o zločinu neb přečinu, označující povahu i původce jeho (nominis delatio = udání jména). Avšak tento výkon, vykládaný a ospravedlněný z počátku nedostatkem veřejného žalobce u Římanů, vedl k nesnesitelným zlořádům. Víme, čím se stal za Tiberia. „Nikdy před tím postrach a pobouření nebylo takové, jako za Tiberia v Římě. Římané třásli se před nejbližšími příbuznými; neosmělovali se rozmlouvatí a mluvití mezi sebou: každé ucho, ať známého, ať neznámého, bylo v podezření. I věci němé a neživé vzbuzovaly nedůvěru; procházivali se na zdech a na klenbách se zraky nepokojnými.“ Tacit., Letop. IV., 60.

v městě, kde panovalo podobné tyranství. Zvláště Pavel nemohl tu zůstat dlouho neznámým. Jeho jméno po celá dvě léta v ležení pretoriánském bylo známo, pověst o něm dostala se až k Neronovi (Fil. I., 13; IV., 22), a on sám nebyl tím člověkem, který by se držel v tichosti. Dalek jsa toho, aby držel slovo Boží upoutáno (II. Tim. II., 19), kázal jako obyčejně odvážně, známým tím se učinil udavačům, a brzy byl městskými úředníky zajat.

V tomto druhém zajetí nebylo ohledů, které zmírnily zajetí první. Pamatujeme se, že zajatci tehdy bylo dovoleno bydleti se svým strážcem, kde mu bylo libo, že měl volnost přijímati učeníky a cizince v domě, který si najal, a tam kázal každému příchozímu. Nic podobného nebylo mu dovoleno v tomto novém zajetí. Hned ze začátku byl žalařován, a sice tak tajně, že Onesifor, přišed mezitím z Efesu, měl velikou práci, aby vynašel, v kterém asi žaláři se nachází (II. Tim. I., 17).¹⁾ Nikdo z učeníkův a křesťanů římských ho nevodil na tomto hledání. Opuštěli snad apoštola, nevědouce ani místa, kde byl držen ve vazbě? Co se týká věřících rodem z Asie, není pochybnosti o takovém opuštění, pravíť apoštol sám: „Všickni ti, kteří jsou v Asii, ode mne se odvrátili, z nichžto jest Figellus a Hermogenes“ (II. Tim. I., 15). Pavel patrně spoléhal zvláště na tyto dva křesťany; jejich ochablost živě pocítoval.

Nejznamenitější učeníci byli vedle svých mistrů od příchodu Pavlova: Titus, Lúkáš, Tychik, Krescent, Démas (II. Tim. IV., 9—12). Jedině nad tímto posledním byl jím vynesena ortel zničující: „Démas mne opustil, zamilovav si tento svět, a odešel do Thessaloniky (Soluně)“ (II. Tim. IV., 9). O jiných zmiňuje se apoštol jednoduše, že odešli, nepřipojuje žádné pohany, a nám se přiči souditi o nich, že

¹⁾ Γενόμενος ἐν Ρώμῃ σπουδαίως ἐζήτησε με καὶ εὔρε II. Tim. I., 17. Romam delatus diligentius me quaesivit, donec deprehenderit = přišed do Říma, velmi pilně mne hledal i našel.

by byli schopni takové podlosti. Co z toho uváděti? Zdali ne, že Pavel je poslal k rozličným Církvím? Krescenta do Galacie (II. Tim. IV., 10),¹⁾ Tita do Dalmacie, Tychika do Efesu (II. Tim. IV., 10—12); Lukáš, kterého brzy uvidíme u něho (II. Tim. IV., 11), dostal posláni méně vzdálené. Dle vši pravděpodobnosti byl Onesifor jediným, který podporoval a navštěvoval vězně, učinil to s takovou oddaností, že Pavel, dojat jsa touto věrností, již proň všemu vzdoroval, brzy potom vyjádřil veškeru svou vděčnost, píše Timotheovi: „často mne občerstvoval a za mé okovy se nestyděl“ (II. Tim. I., 16). Apoštol přidal ku své vděčnosti i tuto prosbu: „Dejž jemu Pán nalézti milosrdenství u sebe v onen den“ (II. Tim. I., 18). Jaký to míní den? Bezpochyby den věčnosti, který vyšel pro Onesifora za doby zajetí Pavlova, a i před tím, než objeví se před svými soudci, neboť apoštol pronáší, že před tímto soudem objeví se naprosto samojediný a ode všech opuštěný (II. Tim. IV., 16).²⁾

Ostatně nebyla mu pomoc od přítele nikdy příhodnější jako tentokráte, neboť nikdy ještě nesetkal se se soudci proti sobě zaujatějšími a proto i strašlivějšími. Nebyla to již doba, kde úřadové císařští jemu na jevo dávali nestrannou spravedlnost, kde Gallian, Felix, Festus nevložili naň rukou, leč jen proto, aby ho vytrhli zaslepené vášni: nebyla to doba nedávná ještě, kdy, jsa před

¹⁾ Εἰς Γαλιτίαν (II. Tim. IV., 10) jest čtení Vulgatou pověřené a celkem i rukopisy. Některé z těchto, jako: kodex Sinajský a kodex Efremův, potom rukopisy kursivou psané 73, 80, 123 mají jiná slova „do Gallie“, v němž třeba jen viděti výklad řecké Církve na text sv. Pavla (Euseb., Hist. eccles. III., IV. — Sv. Epifan., Haer. LI., II., 11. — Theodorib. in locat.). Tillemont praví: „Jest těžko pochybovati o tom, že by to nebylo ústní podání, na Východě všeobecně za pravdu přijaté, že Krescent nekázal v Gallii: „Paměti k dějepisu círk. (franc.) I. poznámka LXXXI. O sv. Pavlu. Vše možno vyrovnati tím, jestliže položíme toto kázání Krescentovo v Gallii do doby, když byl vykonal posláni, které mu dal Pavel v Galacii.“

²⁾ „Při první mé obraně nebyl žádný se mnou, ale všichni mne opustili.“ II. Tim. IV., 16.

přednostou pretoria, byl chráněn příznivými zprávami vladáře judského a setníka, který jej přivedl do Říma. Požár města vyhubil všecku blahovolnost pro křesťany; jejich muky, dodávající více strachu než milosrdenství, nezničily zajisté skutečně účinku pomluv, které se proti nim roztrušovali; lid, policie, soudy měli je od té doby vždy v podezření. Pavel, jsa znám jakožto jeden z hlavních předáků této sekty, pocítoval více než všickni ostatní tuto změnu ducha. Pravili jsme, že jeho vězení bylo přísnější, souzení jeho mělo se rovnati této přísnosti.

Jací asi byli ti úředníci, již povoláni byli, aby vynesli rozsudek nad apoštolem? Zdá se to těžko určit, protože neznáme povahu obžaloby. Týkal-li se zamýšlený zločin obecného blaha, pak patřil do oboru stálých kommissí (*quaestiones perpetuae*); patřil-li do oboru senátu, byl podroben soudnímu dvoru, vzatému z tohoto velikého sboru.¹⁾ Ať byl již tento soudní dvůr jakýkoli, ani císař, v té době vzdálený,²⁾ ani některý z jeho všemocných ministrů nelíčil pře. Vskutku sv. Kliment římský dává na srozuměnou, že apoštol měl co činiti jedině se shromážděním úředníků. (Sv. Kliment ke Kor. V.) Bylo to ovšem pojištění proti libovůli, nikoliv však jistota spravedlnosti, ježto předsudky proti křesťanům byly v oběhu jak u zákonoznalců, tak i v okolí Nerona samého. Nová víra, před několika lety sotva od nich poznaná, objevila se v pronásledování r. 64 jako tajná moc síly překvapující, jakýsi kvas vzpoury, nad nímž zblízka bdíti, při nejmenším vzbouření potlačití nutno. Před takovými soudci, kteří zaujati a k zuření ochotni byli, objevil se Pavel.

Nebylo při tomto soudu nikoho, kdo by se odvážil jej hájiti, ani advokáta, ani polehčujícího svědka. V Římě

¹⁾ Mommsen, *Römisches Staatsrecht*, t. II., p. 111 a násled. — Willems, *Le droit public romain* (veřejné právo římské), str. 472, 473.

²⁾ Odcestoval do Řecka ke konci r. 66. Dio Cassius LXIII., 8. — Tillemont, *Histoire des empereurs* (Dějiny císařů), Néron, čl. XXV.

zajisté byli lidé, kteří mohli vypovídati v jeho prospěch a dosvědčiti jeho nevinu, ale strach ochromil všelikou zmužilost. Při této vzpomínce cítil apoštol hořkost tohoto mlčení a prosil Boha, jim toho nepřičítati (II. Tim. IV., 16). Ostatně ví se, že nečekali toliko na den jeho odsouzení, aby ho opustili. Vyjmouce Onesifora, jak jsme to viděli, všickni se drželi stranou před jeho vězením, bojíce se, by nebyli zapleteni ve při, již neblahá pověst o křesťanech, jakož i povaha obžalovaného činila zvláště strašlivou.

Avšak Pavel nebyl docela sám. Věděl, že podporován jest Duchem Svatým, kterého Mistr přislíbil těm, již jsou vlečeni pro jeho svatou věc před soud lidský (Luk. XII., 11, 12). Neztrácejí nic ze své chladnokrevnosti, zaveden byl do jedné z basilik, kam se vydal soudní dvůr; ¹⁾ šel dlouhou lodí, na jejíž konci seděli úředníci na vyvýšeném místě. Aby se k nim dostal, bylo mu projíti velikým množstvím lidu, zvědavostí přilákaného. Apoštol, znamenaje v této směsi rozličná plemena, jaká jen Řím mohl poskytovat, uchopil se příležitosti, aby hlásal všem národům Evangelium, a tak svým kázáním dokona ukončil svůj úřad apoštolský. ²⁾ S pomocí Boží, „který jej posilňoval,“ mluvil a tak víru v Krista v takovou slávu postavil, že jeho žalobníci umkli; ovšem červenali se kolem své kořisti, ale v ten den, praví nám sv. Pavel, „vysvobozen jsem z úst lva“ (II. Tim. IV., 17).

Domníváno se sice, že se tím obrazem míní Neró, ale neprávem, neboť, jak jsme viděli, prodléval toho roku v Řecku; avšak zůstavil v Římě sluhy své divokosti, Tigellina, všemocného dvojím titulem jako přednosta pre-

¹⁾ Konstantin obrátil mnohé z těchto veřejných budov v kostely křesťanské a sám mnohé svatyně vystavěl podle těchto: kostel sv. Jana v Lateráně, kostel sv. Kříže v Jerusalemě atd.

²⁾ „Při první mé obraně... Pán byl se mnou a posilnil mne, aby skrze mne doplněno bylo kázání, a aby je slyšeli všichni národové.“ (II. Tim. IV., 16, 17.)

toria a miláček císařův; ¹⁾ zvláště však osvobozenec Helius, který obdržel od tyrana plnou moc nad Římem i senátem (Dio Cassius LXIII., 18). Jeden z nich jest jistě lvem, o němž mluví apoštol a z jehož drápů jen s velkou bídou unikl. Nepředsedající pře líčení, nicméně ji tito zástupcové Neronovi zblízka sledovali a dle potřeby také v ní zakročovali; pakliže nešli tak daleko, aby snad vyřkli nad ním ortel, sluší za to míti, že Pavel sám toho nesl vinu jednak vzrušením, které učinilo jeho slovo, • jednak hlučnou přízní, kterou mu teď osvědčoval. Jeho záležitost byla sice odročena, ale apoštol nemýlil se, že opětné líčení bude mu osudným. Od té chvíle byl více pozorován od nepřátel až příliš mocných, „než aby ušel jejich pronásledování (II. Tim. IV., 6).

Vítězství obžalovaného nepřineslo mu volnost ani pod zárukou; vrátil se do vězení, maje oči obrácené k nebi, od země neočekával, leč poslední boj pro Krista, jsa však ujištěn, že jej bude bojovati statečně. Pomoc, kterou obdržel od Boha při svém výslechu, zbavila ho všeho předsudku, vší nejistoty, neboť praví: „Vysvobodil mne Pán od všelikého skutku zlého a zachová ke království svému nebeskému, jemuž sláva na věky věkův“ (II. Tim. IV., 18).

Dlouhé chvíle zajetí počaly pro apoštola, ovšem ulehčené v ty dny přítomností Lukášovou, který, navrátiv se do Říma, pospíšil si, aby zaujal místo vedle svého mistra. Pavel pozoroval s truchlivostí, že tento jediný z cizích učeníků zůstal mu věrným; nezdá se, že, když sobě tak trpce naříká, věděl o mnohých ve hlavním městě císařství, o těch, jež znal a jimž hlásal Evangelium v Řecku neb v Asii, a již ze strachu se ho vzdalovali? Církev římská neznala této podlosti; někteří členové, a to ti nejznamenitější, spojili se s Lukášem, aby mu přispěli. Byli to Eubul, Pudenc, kteří pocházeli dle

¹⁾ Hirschfeld, Untersuchungen auf dem Gebiete der römischen Verwaltungsgeschichte I., p. 221.

starodávneho ústního podání z rodiny senátorské (viz kap. I.); Klaudia,¹⁾ Linus, který následoval sv. Petra na stolicí papežské.²⁾ A zajisté nebyli to jediní, kteří mu prokazovali takovou ochotu. Apoštol v listě, který psal Timotheovi, pozdravuje tohoto „ve jménu všech bratří“ (II. Tim. IV., 21), kteří jsou kolem něho. Dle všeho zdá se, že byl méně střežen po prvním výslechu a že četní křesťané římské směli častěji a odvážněji navštěvovati jej v žaláři.

Toto věrné skupení potěšovalo poslední dny vězňovy, ale nebylo s to, aby odvrátilo jeho myšlenky od smrti, o které všichni soudili, že jest neodvratná. V tomto vážném očekávání ozvalo se v srdci Pavlově přání, aby ještě jednou uviděl svého nejmilejšího učeníka. Bylo právě léto; list mohl ještě dojít do Efesu v čas příhodný, aby Timothej měl dosti času, by vše zařídil pro dobu své nepřítomnosti a před zimou ještě doraziti do Říma.³⁾ Ostatně apoštol nedomníval se, že jeho pře ještě před tímto časem bude opět líčena. K tomu ho opravňovala soudní zdlouhavost jeho prvního zajetí. Ustanovil se tedy na tom, že bude psáti Timotheovi, aby ho přijměl, by k němu brzo přišel.

¹⁾ Někteří mínili, že jest to Klaudia, žena Pudentova, a viděli v těchto manželech ony, jichž svazek manželský slaví Marcial epigrammatem: „Cizí Klaudia, Rufe, vdává se za něho, Pudenta“ (Epigr. IV., 13). Rozhodné však námitky v níveč uvádí tato domněnka: obtíže chronologické toho nepřipouštějí; nelze též připustiti, že Marcial, maje přítele křesťana, jemu by připsal některé ze svých nejhrubších epigrammat. Viz Lightfoot, *S. Clement of Rome I.*, p. 76—79.

²⁾ De Smedt, *Dissertationes selectae*, p. 305—312. — Duchesne, *Liber pontificalis I.*, p. LXXI—LXXIII.

³⁾ Tato doba zdá se nám býti určena smrtí Pavlovou, kterou ústní podání klade na 29. června, a doporučením apoštolovým: „Pospěš, abys ke mně brzo přišel... Pospěš před zimou přijíti“ (II. Tim. IV., 8, 21). Toto poslední slovo ukazuje, že Timothej má čas, by vše zařídil v Efesu prve, než špatná roční doba uzavře všechny námořní cesty.

Tento list, jeden z nejtklivějších sv. apoštola, ukazuje nám ho takového, jakým byl ve svém žaláři před smrtí. Trmácení tvrdé vlády vyčerpalo síly jeho od přírody slabého těla; maje věk asi sedmdesáti let, neušel Pavel návalům stáří. Vidíme to v jeho slovech, která nemají více té svěžesti, té prudkosti, jako ve velikých Epištolách, na obratech jeho myšlének, které jsou od nynějška více mravokárnými, nežli věroučnými; na jeho náklonnosti, připomínati minulost, první kroky, které činil mimo Judsko, nábožné matky, Lorisu a Euniku, které našel v Lykaonii, any Písmu sv. učily své syny, Timothea, oživující jej tak živou věrou, jako živá byla jeho duše, která sama od sebe se otevřela Kristu (II. Tim. I., 5). Byloť přáním apoštolovým, oživití „v synu nejmilejším“ (II. Tim. I., 2) horlivost oněch prvých dnů, žár milosti Boží, kteráž jej oživovala v okamžiku, kdy na něho vzkládal ruce (II. Tim. I., 6). Svěřeného mu úřadu apoštolského příkladem budiž mu jeho první apoštolská cesta mezi pohany: „Ty dobře znáš mé učení, mé navedení, úmysl můj i víru, dlouhočekání, milování, trpělivost, protivenství, utrpení, jakéž se mi přihodilo v Antiochii, v Ikoniu a v Lystře; jakáž protivenství snášel jsem, a ze všech vytrhl mne Pán“ (II. Tim. III., 10, 11).

Ale jestliže Pavel, stížen jsa věkem a pracemi, nemá více zření, leč ke dráze již překonané, jestliže nic nového v jeho myšlení a učení se nejeví, nicméně jeho srdce jest totéž, jeho síla nezkrocená. Sám to pronáší hrdě v tomto listě, an píše: „Nedal nám Bůh ducha bázně, ale moci a milování a střízlivosti“ (II. Tim. I., 7).¹⁾

Zprávy z Asie byly bezpochyby příčinou, že obával se, že snad Timothej, citlivý a bázlivý od přírody, nevládne rukou dosti silnou, aby se snad nenachyloval k vyjednávání a k smlouvání objati a odzbrojení pronásledování spíše, nežli mužně na ně útočiti. Proto připomíná svému učeníku povinnost boje a trpění pro Krista: „Ne-

¹⁾ Σωφρονισμῶν překládáme zde podle bible.

styd' se za svědectví Pána našeho, ani za mne, vězně jeho, ale pracuj spolu při Evangeliu mocí Boží“ (II. Tim. I., 8).¹⁾ Pro jeho rozšíření „ustanoven jsem kazatelem a apoštolem i učitelem národů. A pro tu příčinu také trpím, ale nestydím se za to, neboť vím, komu jsem uvěřil, a jsem jist, že on mocen jest sklad můj zachovati až do onoho dne“ (II. Tim. I., 11—12), dne to věčného království.²⁾ „Ty tedy, synu můj, posilni se v milosti, kteráž jest v Kristu Ježíši; . . . pracuj jako dobrý bojovník Krista Ježíše. Žádný, kdož bojuje v Bohu, nezaplétá se v obchody světské, aby se líbil tomu, od kohož jest zvolen. Neboť i ten, kdo o závod bojuje, nebývá korunován, leč by řádně bojoval. Pracující oráč musí nejprve užitky bráti . . . Pamatujž, že Pán Ježíš Kristus vstal z mrtvých, jenž byl ze semene Davidova, podle Evangelia mého, o kterémž pracuji až do vězení, jako zle čině, ale slovo Boží není přivázáno. Protož všecko snáším pro vyvolené, aby spasení došli, kteréž jest v Kristu Ježíši, se slávou nebeskou.“ (II. Tim. II., 1—10.) Věčné jest toto slovo:

„Jestli jsme s ním zemřeli, s ním i živi budeme;
Budeme-li s ním trpěti, budeme s ním kralovati;
Pakli ho však zapřeme, zapře on nás také;

¹⁾ Pavel v rozsahu tohoto rčení zkrátka opakuje veškeré své učení o tom, že naše spasení naprosto zdarma se stává. Praví Timotheovi: „Bůh, jenžto vysvobodil nás a poslal povoláním svým svatým, ne podle skutků našich, ale podle uložení svého, ale podle milosti, kteráž dána jest nám skrze Ježíše Krista před časy věků, zjevna pak jest nyní skrze zjevné příští Spasitele našeho Ježíše Krista, kterýž zažil zajisté smrt a vyvedl pak na světlo nesmrtelnost skrze Evangelium“ (II. Tim. I., 9—10).

²⁾ Přání, jež následuje a platí Soluňanům, zdá se nám naznačovati, jaký to sklad apoštol míní a svěřuje rukám Páně: „Sám pak Bůh pokoje posvětiž vás ve všem, aby celý duch váš, i duše i tělo zachováno bylo bez úhony ku příští Pána našeho Ježíše Krista. Věrnýť jest, kterýž nás povolal, kterýž také to učiní“ (I. Thessal. V., 23, 24.)

Jestliže mu nevěříme, on zůstává věrným;
 Neboť sama sebe zapřítí nemůže.“

(II. Tim. II., 11—13.)¹⁾

Nepřátelé, proti kterým sv. apoštol posiloval tak naléhavými slovy mužnost svého učeníka, byli snad titíž bludaři, které naznačovaly listy predešlé. Jejich slovo rozjídá jako rak (II. Tim. II., 17) a poznenáhlu hrozí vše nakaziti. Pavel naznačuje jménem nejnebezpečnější z těchto lidí, kteří se rádi hádají, Hymena a Fileta (II. Tim. II. 17), připomínaje, kam vedou jejich nekonečné hádky: tam, že podvracejí všecko věroučení křesťanské,²⁾ činíce z něho jinotajné bajky, čiré básně. Proč nám mluví o vzkříšení budoucím? praví: Vzkříšení že se již stalo? (II. Tim. II., 18) a stává se každý den a v každém člověku, který, procitnuv z nevědomosti, vzkříšen jest ku pravdě. Tento jediný blud jest naznačen v nepravém učení těchto odpadlíků, bezpochyby proto, že porušiv nejvíce duchy, též potřebí bylo, aby zvláště potřen byl.

Ostatně stojí Pavel na tom, míti za to, že nejčastěji stává se pouhé oklamání těch, kteří bludaře následují na jejich nevěrné bezcestí, vadíce se „slovy, která k ničemu jinému nejsou užitečná, než ku podvrácení posluchačů“ (II. Tim. II., 14). Na čem pak nejvíce záleží, jest, by se jim řekla pravda v plném lesku; jestliže před ní tvrdošijně zavírají oči, pak sluší se jich varovati jako moru; neboť od nich pak vše se obávati jest, že odtud přijde nejen zaslepenost ducha, ale i srdce, a že nadýmavost, která zatemňuje vědomost, odnímá mu víru, pochází ze zřídla nečistého. Takové budou i příčiny vše-

¹⁾ Viz o těchto rytmických rčeních, co jsme pověděli v kapitole predešlé.

²⁾ Βεβήλους κενοφάνας . . . μωρὰς καὶ ἀπειθεύτους ζητήσεις . . . τοὺς μύθους = declina profanas de rebus vanis disputationes = nepoběžných a marných řečí se varuj . . . bláznivých a nekázaných řečí . . . čirých bajek. (II. Tim. II., 16—23; IV., 1.)

obecného porušení na konci světa. Duch Svatý vyjevil Pavlovi hrůzu těchto posledních dnů, nevyjevil mu, zda tito jsou blízcí nebo vzdálení. Apoštol nakresluje obraz svému učeníku tak, jakoby ho měl před očima. Jsou snad blízcí tito dnové nešťastní? On toho neví, co však protivník Kristův tehdy přinese světu v plné své převrácenosti, to předvídá Pavel v nepřátelích Kristových, kteří jsou kolem Timothea. Nečiní rozdílu mezi nimi, líčí je všechny těmito rysy: „budou lidé sami sebe milující, lakotní, hrdí, pyšní, rouhači, neposlušní svých rodičů, nevděční, bezbožní, nelítostiví, nepokojní, utrhači, nezdržliví, ukrutní, bez dobrotivosti, zrádci, zpuční, nadutí, milovníci rozkoší více nežli Boha, majíce sice tvářnost pobožnosti, ale pravdu a moc její zapírajíce“ (II Tim. III., 2—5). „A těch se varuj, dodává sv. apoštol, neboť z těch jsou, kteří se vluzují do domův, a zjímané vodí ženy obtížené hříchy, jež obtíženy jsou rozličnými žádostmi, vždycky se učíce a nikdy ku poznání pravdy nepřicházejíce. Jako pak Jannes a Jambres protivili se Mojžíšovi,¹⁾ tak i tito se protíví pravdě, lidé na mysli porušení, se strany víry zavržení, a nebudou dále prospívati; neboť nesmyslnost jejich zjevna bude všechněm, jako i těchto čarodějnů byla“ (II. Tim. III., 6—9).

Patrně zde Pavel nemá na mysli bludaře, tvrdošijně bludu se držící tak, že nemohli býti odvráceni, neboť, jak-

¹⁾ Překlady latinské a kodex Augiinský (F) přijímají na místě „Jambres“ jiné čtení „Mambres“. Jsou to jména, která Židé dávají čarodějům, kteří zápasili o zázraky s Mojžíšem před Faraonem, ale konečně se přiznali, že byli překonáni (Exod. VII., 9—12, 22; VIII., 7, 18, 19; IX., 11). — Targum Jonatáše o Exodu nebo II. knize Mojžíšově VI., 11, o Numeri nebo IV. kn. Mojž. XXII., 22). Podle těchto podání byli Jannes a Jambres synové Balaamovi, kteří přivodili tolik zla na Israele svými proroctvími a svými zlými náhledy. Podle jedněch zahynuli při pochodu Rudým mořem, podle jiných při vzbourení, jež následovalo po pochování zlatého telete, jež zvláště na jejich radu se stalo. Viz: Schötgen, *Horae hebraicae*. Samo sebou se rozumí, že apoštol uvádí tato jména nikoliv z Písma sv., nýbrž z podání židovských.

mile jen jiskra života jest v duších, které „protiví se pravdě“ (II. Tim. III., 8), chce apoštol, aby Timothej, ne aby jich se střežil, ale aby „učil je s mírností, zdali snad někdy dal jim Bůh pokání ku poznání pravdy a dobyl je z osidel ďábla, od něhož u vězení držáni jsou k jeho vůli“ (II. Tim. II., 25, 26).

Tato řada rozličných naučení tvoří druhou Epištolu k Timotheovi, list zcela důvěrný, v němž učitel, otec vylévá své city do srdce svého „nejmilejšího syna“ (II. Tim. I., 2). Jedinou stálou myšlenku jest v něm pozorovati, obavu totiž, že velmi těžký úřad vložil na bedra svému učeníku, kterého mezi všemi tolik miloval. Pavel ve své něžnosti nemůže odvyknouti neviděti, nevážiti si Timothea tak, jak jej poznal a jak jej miloval v první době, mladého dle duše a dle srdce¹⁾ a proto ozbrojeného k boji méně, než by sobě byl přál. Dnem i nocí modlí se za něho (II. Tim. I., 3), vzpomíná jeho slz (II. Tim. I., 4), nemá než jediné přání, opět ho viděti u sebe, maje naději, že „tato radost“ (II. Tim. I., 4) bude mu popřána, neboť jeho smrt, kterouž více nepustil z mysli, nezdála se mu tak blízkou, jak skutečně byla. Naděje se, že ztráví zimu ve vězení, prosí Timothea, který meškal v Troji u Karpa (II. Tim. IV., 13). Tento hrubý šat jej chránil na apoštolských cestách, i přál si jím se přiodívati v zimavém a vlhkém žaláři, jenž měl býti jeho posledním příbytkem zde na zemi.

Požadoval také knihy, najmě pergameny, zůstavené u tohoto učeníka (II. Tim. IV., 13),²⁾ neboť Pavel i uprostřed starostí úřadu apoštolského zůstával přece člověkem, jehož jsme viděli u nohou Gamalielových, učení horlivě oddaného. Najmě mezi pohany požíval pověsti učeného. Vzpomínáme slova Festova, když se apoštol před ním

¹⁾ τὰς δε νεωτριὰς ἐπιθυμίας φεῦγε = juveniles (temororias) cupiditates fuge = mládenčích pak žádostí se varuj (II. Tim. II., 22).

²⁾ τὰ βιβλία μάλιστα τὰς μεμβράνας = itemque libros, maxime membranas = knihy, zvláště pergamen (přinesl) II. Tim. II., 13.

objevil. „Mnohé umění tebe k bláznovství přivádí“ (Skut. XXVI., 24). Co asi byly ty listy pergamenové, jež tolik mu ležely na srdci? Bezpochyby ony dlouhé závitky, v nichž Židé měli zvyk opisovati Zákon, žalmy a proroky. Žádná jiná četba neplatila apoštolu tak, jako Písmo, „užitečné k učení, k trestání, k napravování, k cvičení ve spravedlnosti, aby dokonalý byl člověk Boží, k všelikému skutku dobrému způsobný“ (II. Tim. III., 16, 17). V ústraní svého žaláře chtěl poznovu přemýšlet o slovech Bohem vedchnutých, v nich čerpati sílu, trpěti a umřítí pro svého Boha.

Konec tohoto listu nám ukazuje Pavla, an se připravuje na tuto poslední povinnost s jasnou vírou, kterou si zachoval od svého obrácení. Kristus ho neochromil na cestě do Damašku, leč aby ho celého zaujal, co možno ho nejvíce tal do živého, aby z něho udělal „nádobu vyvolenou“ (Skut. IX., 15). Ukázal jemu, pozdvihuje ho, „jeho poslání do daleka“ ¹⁾ dobýt světa pohanského, obrátil jej od temnosti ku světlu a z moci satanovy k Bohu (Skut. XXVI., 18). Neznamenaje ani, že dílo to jest nesmírné, nadlidské „bláznovství Boží oproti hříchu“ (I. Kor. I., 25). Neohroženě vrhl se Pavel do něho, důvěřuje v nebeské zjevení a v Krista, který ho povolal. Od třiceti let nežil leč pro toho Ježíše, jemuž se oddal do libosti. Jeho úřad apoštolský podobal se méně dráze, po které běží zápasník, jako spíše válce statečně vedené, oné zdlouhavé oběti, kde neustálé nebezpečnoství, práce, starosti, utrpení, slzy dnem i nocí vyčerpaly jeho krev a jeho život. Hodina se blížila, kde měl dokonati své oběti. První jeho přelíčení bylo jen výlevem na obětní zvíře prve, než by se usmrtilo (II. Tim. IV., 6). ²⁾ Pozdvihl se na oltáři obětním v pocitu

¹⁾ ὅτι ἐγὼ εἰς ἔθνη μακρὰ ἐξαποστελῶ σε = etenim ad gentes remotissimas te ablegabo = neboť já daleko mezi pohany pošlu tebe (Skut. XXII. 21).

²⁾ Ἐγὼ γὰρ ἤδη σπέντομαι = equidem iam in eo sum, ut immoler (iam mortui sum proximis) = neboť já již počínám obětován býti, a čas mého rozdělení nastává. (II. Tim. IV., 6). — „Dobrý boj

vděčnosti k tomu, který odměňuje své dary, v našich zásluhách zůstává nicméně „spravedlivý soudce“; neboť koruna, o které Pavel tuší, že jest mu uchystána, věnčí zřídka čelo člověka; nebyla to koruna milosrdenství a milosti, ale „koruna spravedlnosti“ (II. Tim. IV., 8).

A v pravdě stálá věrnost apoštolova ji zasloužila, neboť i v této chvíli zapomíná na sebe, jen aby myslil na Ježíše, naváděje Timothea k tomu, aby prve, než odejde, poslední tím živější boj vedl proti nepřátelům jejich společného mistra. „Osvědčuji před Bohem a Ježíšem Kristem, kterýž souditi bude živé i mrtvé, v příchodu svém a království svém: kaž slovo, nabízej v čas i ne v čas; tresci, pros, žehři ve vši trpělivosti a učení. Neboť bude čas, když zdravého učení nebudou snášeti, ale podle svých žádostí sobě shromažďovati budou učitele, majíce svrblavé uši, a od pravdy zajisté sluch odvrátí a básním se obrátí. Ale ty bdi, ve všem pracuj, konej dílo kazatele, vyplňuj službu svou (II. Tim. IV., 1—5).

V době, ve které toto psaní šlo do Efesu, jiná Epištola, ustanovená ne sice jednotlivci, ale všem Církvím Asijským, byla z Říma vypravena hlavou apoštolskou.¹⁾ Déle než Pavel zůstal sv. Petr na svobodě v hlavním městě, kde bezpochyby věřící ve své pobožné starosti

jsem bojoval, běh jsem dokonal, víru jsem zachoval. Naposledy složena jest mi koruna spravedlnosti, kterouž mi dá v onen den Pán, spravedlivý soudce“ (II. Tim. IV., 7, 8).

¹⁾ Sv. Petr podle ústního podání zůstavil některému ze svých učeníků péči, aby písemně vyjádřil jeho myšlenky, omezuje se, jako sv. Pavel ve své Epištole k Židům, na to, že jim poskytl myšlenky, pořad i chod díla. „Odtud,“ praví sv. Jeronym (ad Hist. Epist. 120, 11) „pochází, že obě Epištoly, které nesou jeho jméno, tak rozdílny jsou slohem, povahou, jakož i uspořádáním slov. Tyto rozdíly nám ukazují, že měnil výklady své podle okolností. Silvan, kterému bylo uloženo, aby donesl první list do Efesu (I. Petr V., 12), byl snad i jejím spisovatelem? Nic tomu nenasvědčuje v tomto vypravování, neboť i slova sama, která právě jsme uvedli, mohou jednoduše znamenati: Silvan vám nese toto poselství. Viz Cornely, Úvod do knih Nov. Zák. (latinsky). § 222.

drželi jej v úkrytu; obdržel od Církví, kterým psal svůj první list, tak vážných zpráv, že pocítil nutnost psát jim znovu. Totéž bludařství, jehož jed nám Epištola k Timotheovi právě ukázala, poděsilo též hlavu Církve; jsouc v Efesu trvalým, hlodalo neméně tvrdošijně na ostatních křesťanských obcích této krajiny; v Pontu, Galacii, v Kapadocii, Bithynii tak, jako v provincii asijské rozvínovali sektáři každým dnem s větší a větší drzostí své lživé učení a vilné výstřednosti, které byly buď jejich následkem nebo vnaudou. Petr chtěl ještě před svou smrtí poslati poslední napomenutí věřících k zmužilosti, by se mohli hájiti proti svádění.

Začíná tím, že jim připomíná, jak jim poskytl známost Ježíše, vzácný to dar víry (II. Petr. I., 1). Touto věrou všemohoucnost Boží, vyprošťujíc duše naše z porušení světa, udržuje v nás nevysychající pramen „života a pobožnosti“¹⁾ (II. Petr. I., 3); lépe řečeno, skrze ni Bůh sám účinkuje v nás, my obcujeme s ním, „skrze ni účastni jsme přirozenosti Boží“²⁾ (II. Petr. I., 4). Tato božská víra jest kořenem našeho nadpřirozeného života, z ní pocházejí všechny ctnosti, jedna z druhé se rodíce, jež v nás skládá a růsti nechává známost Ježíšova, sílu a statečnost činiti dobré (II. Petr. I., 5), jemný cit poznati dobré od zlého (II. Petr. I., 5), úplnou sebevládu (II. Petr. I., 6), trpělivost, něžnou nábožnost, bratrskou lásku, vše to rozvíjuje se z lásky křesťanské, která ukončuje a korunuje rozvoj duše křesťanské: takové jest ovoce spojení s Kristem.

Toho dosvědčujeme, končí Petr, nikoli věrou ve vtipné básně³⁾ jako bludaři, ale mluvíme „jako očití svěd-

¹⁾ Γέννησε θείας κοινωνοὶ φύσεως = quibus excitati divinae naturae participes redderemini = božského přirození účastni učinění byli (II. Tit. I., 4).

²⁾ πρὸς ζωὴν καὶ εὐσεβείαν = ad vitam beata et pie agendam = (všecky věci) k životu a ku pobožnosti (náležející). (II. Petr. I., 3).

³⁾ σεσοφισμένοις μύθοις = fabulas callide excogitatas = vtipných básní (II. Petr. I., 16).

kové jeho velebnosti“ (II. Petr I., 16), neboť byli jsme přítomni, když obdržel od Boha Otce čest a slávu, když z oblaku, z něhož zableskla sláva Boží, slyšeli jsme hlas: „Tentoť jest Syn můj milý, v němž jsem sobě zalíbil, toho poslouchejte. A ten hlas s nebe přišlý my (Petr, Jakub a Jan) jsme slyšeli, jsouce s ním na hoře svaté“ (II. Petr I., 17, 18). Toto zjevení a ostatní projevy Božství Ježíšova pověřují „veliká a dráhá zaslíbení“ (II. Petr I., 4) proroků zvěstujících příchod božského Messiaše, dávající proroctvím pevnější moci (II. Petr I., 19). „Této svíce svítící ve tmách“ (II. Petr I., 19) přísluší, že nás osvěcuje, neboť v celém Písmě svatém „svatí Boží k nám mluví, Duchem svatým jsouce nadchnuti“ (II. Petr I., 21).

Z knih Bohem nadchnutých, jichž apoštol doporučuje svým věřícím, jsou Epištoly sv. Pavla zvláště poznamenány. Petr v nich poznává „některé věci nesnadné k srozumění“ (II. Petr III., 16), „kteréžto neuměli a neustálení lidé převracejí, jako i jiná Písma, k svému vlastnímu zahynutí.“ Obdivuje se v nich moudrosti, která přichází od Boha (II. Petr III., 15), chce, aby všichni přemýšleli o slově „bratra nejmilejšího“, ale aby přemýšleli, majíce se na pozoru proti bludařům, kteří je znesvěcují k nekalým výkladům.

Nic není účinnějšího, aby vzbudilo onu spasitelnou nedůvěru a změnilo ji ve vážný odpor, nežli odkrytí ty krasořečníky a před zraky věřících rozvinouti jejich mravní převrácenost, podlost jejich záměrů. Juda neminul se účinkem, když tak učinil, neboť jeho malý list, po veškerém východě rozšířený, přišel až do Říma a nacházel se v rukou Petrových. Tento nemohl nic lepšího udělati, než že opět sáhl k tomuto obrazu, že naznačil důrazněji jeho rysy, a že k němu přidal podrobnosti, které vzrůstající porušenost bludařství od té doby vynesla na světlo denní. Vážnost hlavy apoštolské dodávala této lícní již již lidové nové síly, nového lesku, který všem otevřel oči.

Jáko Juda i on ukazuje toto nepravé učení, že káží jen ze ziskuchtivosti. „A z lakomství o vaše duše kupčí“

(II. Petr II., 3; Jud. 11). Jsouce pravými syny Balaamovými, hotovi jsou vše učiniti „pro mzdu nepravosti“ (II. Petr II., 15). Hrdí, odvážní, samolibí „pohrdají všelikou vrchností“ (II. Petr II., 10; Jud. 8. 16). Svými nestoudnými řečmi navnaďují duše méně, než vášněmi tělesnými a smyslnými rozkošemi: „Jako nerozumná hovada jdou jen za přirozenými pudy k zjímání a zahynutí, tomu, čemu nerozumějí „se rouhajíce, v porušení svém zahynou“ (II. Petr II., 12; Jud. 8, 10). A to bude spravedlivý trest za jejich nepravost, neboť dávajíce všecku blaženost za rozkoš jednoho dne, jsou nám potupou; oddávajíce se výstřednostem úst v hodech lásky, kterých s námi se účastňují, a majíce oči plné cizoložství, nepřestávají hřešiti (II. Petr II., 13, 14; Jud. 12). Jsouce studnicemi bez vody a mlhami vichry zbouřenými, mráкотou temnosti navždy jsou poraženi (II. Petr II., 17; Jud. 12, 13), oné temnosti, jež pekelnými provazy víže anděly do pekla svržené (II. Petr II., 4; Jud. 6), neboť jestliže Bůh neodpustil těmto odbojným duchům (II. Petr II., 4), jestliže trestaje starý svět potopou „zachoval jen Noema, hlasatele spravedlnosti (II. Petr II., 5) a sedm spravedlivých, kteří byli s ním,¹⁾ jestliže v popel obrátil Sodomu a Gommorhu (II. Petr II., 6; Jud. 7), není žádné pochybnosti, že „Pán hříšníky dochová ke dni soudu“ (II. Petr II., 9). Jejich odsouzení, odedávna ustanovené, již již se blíží, a ruka, jež je zahubiti má, nedříme (II. Petr II., 3).

Běda těmto porušitelům duší, ale běda též těm, kteří jsouce odvráceni nedávno od bludu, zase se dávají sváďeti těmitěž lidmi, kteří, jsouce sami otroky porušení, slibují jim nadarmo svobodu, neboť „od koho kdo jest přemožen, toho jest i otrokem“ (II. Petr II., 19). „Jestliže pak ti, kteří skrze Pána našeho a Spasitele Ježíše Krista poskvrn světa ušli, opět v ně zapleteni jsouce od nich pře-

¹⁾ „Při počátku toho dne všel Noë a Sem a Cham a Jafet, synové jeho, žena jeho a tři ženy synů jeho s nimi do korábu.“ Gen. VII., 13.

moženi bývají: učiněny jsou jim poslední věci horší, nežli první. Lépe zajisté jim by bylo nepoznati cesty spravedlnosti, nežli po poznání zpět se odvrátiti od toho svatého přikázání, kteréž jim vydáno jest. Neboť přihodilo se jim to, co se říká v prvném přísloví: Pes navrátil se k výprasku svému, a svině umytá do kaliště bláta“ (II. Petr II., 20—22. Přísl. XXVI., 11).

Sektáři nespokojili se více, jako za času, kde Juda je pronásledoval, „zapíratí Pána, který je vykoupil“ (II. Petr II., 1; Jud. 4). Vidouce bázeň, která povstala v duších pro očekávání Krista, který měl opět přijíti v nenadálé hodině, snad blízké již, aby soudil odpadlíky, vymasnažovali se vyhlásiti tento příchod za bláhový a posmívali se těm, kteří se ho obávali (II. Petr III., 3—4). Apoštol odráží tento posměch, připomínaje, co jest čas v očích toho, „u něhož jest jeden den jako tisíc let, a tisíc let jako jeden den“ (II. Petr III., 8). Jestliže Pán mešká přijíti, jest to, „že trpělivě čeká, nechtě, aby kteří zahynuli, ale všichni k pokání se obrátili“ (II. Petr III., 9): Ať tedy nikdo nepochybuje o tomto příchodu, neboť nám ručí za to slovo Páně: „Nového pak nebe a nové země podle zaslíbení jeho čekáme, v kterýchž spravedlnost přebývá“ (II. Petr III., 18).

Petr, jako Pavel a jako všickni apoštolé, nezná doby tohoto příchodu; neudává ve zjevení, které se mu stalo, zda hodina jest blízka, neboli daleka; co ví, jest, že „den Páně přijde jako zloděj, v kterémžto dni nebesa s velikou prudkostí pomínou, živlové horkostí se rozplynou, země pak i díla, kteráž jsou na ní, vypálena budou“ (II. Petr III., 10). „Poněvadž tedy,“ končí sv. apoštol, „všecko má se rozpustiti, jací pak vy máte býti v svatých obcováních a v pobožnostech? . . . Protož, nejmilejší, těch věcí čekajíce, snažte se, abyste neposkvrnění a neporušení před Pánem nalezení byli v pokoji. — — Vy tedy, bratři, prve to vědouce, střežte se, abyste bludem nemoudrých svedeni nevytáhli od své pevnosti. Ale rosttež v milosti a po-

znání Pána našeho a Spasitele Ježíše Krista, jemuž sláva i nyní i na den věčnosti. Amen.“ (II. Petr III., 11—18.)

Toto vážné naučení bylo poslední, jež Petr zůstavil Církvi. „Hodina jeho smrti blížila se rychle, jakož Pán oznámil jemu“ (II. Petr I., 14), ale jeho zařízení bylo hotovo, aby stádo Kristovo nezůstalo bez pastýře, a by moc a apoštolská podání zůstaly při stoličce Petrově živé a úrodné (II. Petr I., 15).¹⁾ Nezbyvalo jemu, jako patriarchům, otcům a vzorům svého národa nic více, než očekávati ve stánku, až blízek bude den, kde by jej složil (II. Petr I., 13, 14),²⁾ aby vešel „do věčného království Pána a Spasitele svého, Ježíše“ (II. Petr I., 14).

O těchto posledních dnech pobytu apoštolova v Římě nezůstaly než legendy, které se nehodí dějepisu, jen jednu učiníme výjimku. Na silnici Apijské jest chrámeček, který má jméno: „Domine, quo vadis?“ Pane, kam jdeš? Zjevení, kterého památku chová tato svatyně, vypravuje sv. Ambrož (IV. Contra Auxentium 13) těmito slovy: Petr, k naléhavým prosbám svých věřících, ustanovil se na tom, že opustí Řím, aby ušel pronásledování. Vyšed z bran uviděl Ježíše, an se blíží, by vešel do města. „Pane, kam jdeš?“ pravil jemu. „Přicházím, abych znovu byl ukřižován“ odpověděl Pán. Apoštol pochopil dobře zázračné vidění, připomínající jemu povinnost, i vešel do města, aby tam umřel. Toto vypravování bylo již dávno za doby sv. Ambrože, poněvadž dvě století dříve, jak se zdá, četl je Origenes (in Joan. XX., 12) v podvržených spisech sv. Pavla. Můžeme v nich mezi podrobnostmi více méně legendárními pozorovati trest pravdy, upomínku zachovanou v Církvi římské, že Petr byl na váhách v tyto poslední dny, jestli má utéci před pronásledováním, než božské zjevení ho přijmělo všemu vzdorovati. Jsa jeden-

¹⁾ „I přičiním se, abyste po mé smrti měli, čím byste se často na ty věci rozpomínali. II. Petr. I., 15.

²⁾ „Neboť to mám za spravedlivé, dokudž jsem v tomto stánku, abych vás povzbuzoval napomínáním, jist jsa, že brzké jest složení stánku mého.“ II. Petr I., 13, 14.

kráte rozhodnut, ukázal onu vysokomyslnou horlivost, která byla následek jeho prvnější nejistoty, a vzdoroval každému nebezpečí.

Dlouho to ovšem nečinil beztrně. Zajetí Pavlovo obrátilo veřejnou pozornost na křestany a přijmělo úřady, že zevrubněji se zanášely jejich zřízením, s jejich předností. Dostačovala jen jediná neprozřetelná odpověď, že nejprvnější osoba, hlava Círky, nachází se v Římě, a tím vydati ji do rukou soudců, kteří zvyklí byli bez okolků proti věřícím postupovati. Apoštol nedostal jako Pavel, jsa občanem římským, pravidelné oznámení své pře. Byl cizincem, jedním z nižších (*humiliores*), z těch lidí rodu nízkého, které neúprosný zákon vydával šelmám, ohni, kříži. Poněvadž soudcové dle své libovůle tento poslední trest Petrovi určili, očekával klidně ve vězení Mamertském chvíle, aby jej podstoupil. Ústní podání římská jsou ustálena o této dvojí události, a přidávají k tomu, že odsouzený Pavel našel na tomto místě svého bratra v úřadě apoštolském.¹⁾ Nic se nepřičí této nábožné víře, neboť žalář Mamertský byl jak za republiky tak i za císařství k tomu určen, aby přijímal k smrti odsouzené.²⁾ Jest pravdě podobno, že Petr a Pavel poznali hrůzu Tulliana, oné tmavé a zapáchající díry, vyhloubané pod vlastním žalářem; házeli tam k smrti odsouzené jen proto, aby je

¹⁾ Toto podání objevuje se ponejprv v V. století v „Činech sv. Proceda a sv. Martiniana“, činech ne sice původních, ale Bolandisté míní, že vše se nemá zavrhovati. SS. Julii, t. I., p. 269.

²⁾ Žalář Mamertský, jak se nachází za našich dnů, skládá se ze dvou žalářů nad sebou. V hořejším jest vlastní Mamertinum zdělí 20 stop a zšíří 15 stop, jež úzkým otvorem spojeno jest se žalářem dolejším, zvaným Tullianum. Toto, jsouc tmavou a okrouhlou děrou, pochází prý z doby Servia Tullia, odkud i jeho jméno. Jugurtha zde umřel hlady po šestidenním trýznění; avšak obyčejně vrženi tam bývali odsouzenci, aby ihned byli zardoušeni: tak zahynuli spoluvinníci Katilinovi, Vercingetorix a jiní. Mrtvoly byly z této díry odstraněny a vyloženy v Gemoniách, odkud pak hozeny do Tibery. Vyličení této nízké díry, Sallustem učiněné, jest v dobré paměti. (Catilina IV.)

brzy zahubili. Bylo to dle všeho zdání v hořejším žaláři, kde se shledali oba apoštolové a kde se společně k smrti připravovali.

Jsou-li paměti ústního podání o místě zajetí sv. apoštolů jednomyslny, nejsou to o místě, kde Petr podstoupil smrt mučnickou. Jedni praví, že to bylo na temeni Junikula, tam, kde za našich dnů se vypíná kostel „S. Pietre in Montorio“; jiná, mnohem starší a víry hodnější pověst dí, že byl ukřižován „na Vatikáně, blíže paláce Nerónova“. ¹⁾ Známo jest to místo, kde se r. 64 vykonalo veliké obětování křesťanů římských; Bůh chtěl, aby byl jejich duchovní pastýř ukřižován, aby krev apoštolova, prolitá na této zemi, konečně ji posvětila a učinila ji pro vždy dědictvím sv. Petra. Nero tam velikým nákladem dokončil díla Kaligulou započatého, a díla o šířce nábrežní hráze (Spina), které arenu dělilo ve dvě, vyzdvihl sloup Heliopolský. ²⁾ Bylo to blízko u tohoto pomníku, uprostřed dvou studnic, které naznačovaly nejzazší konec nábreží, kde se chystala oběť. ³⁾

Apoštol, blíže se ke kříži, neviděl tak utrpení, jehož byl nástrojem, jako jeho budoucí slávu. Z Vatikánu zářil tento kříž po celém světě, všude rozšiřuje svou svrcho-

¹⁾ „Pochován jest . . . vedle místa, kde ukřižován byl, vedle paláce Neronova ve Vatikáně, vedle pozemku triumfního.“ Liber Pontificalis I., p. 118, vydání Duchesnovo. Obě ústní podání jsou učeně probrána v práci Marucchiho: La Memorie dei ss. Apostoli Pietro et Paolo nella cita di Roma (Paměti sv. apoštolů Petra a Pavla v městě Římě), vlasky Roma 1894, str. 74—78. Jeho soudy, které zde za pravé přijímáme, zdají se nám býti důkladně provedeny.

²⁾ Tento sloup byl přivezen z Heliopole do Říma na rozkaz Kaliguly. Plin. XVI., 76, 5; XXXVI., 14, 15. Byl přenesen do středu náměstí sv. Petra r. 1586 na rozkaz Sixta V.

³⁾ „U paláce Neronova blízko sloupu mezi dvěma kopci.“ Acta apostol. apocrypha (Skutkové apošt. podvržení), vyd. Tischendorfovo, § 8.; srov. de Rossi, Roma sotter. (podzemní Řím), str. 74 a násl. — Biblioth. nat. patr. II., I. díl, str. 69. Tyto podrobnosti, ač jsou podvrženy, zdají se nám býti příliš určity, než aby se měly za pouhý výmysl.

vanou činnost; zde, na tomto místě vyplnilo se slovo Spasitelovo: „A já když budu povýšen, všecko potáhnu k sobě“ (Jan XII., 32). Vystoupiti na trůn slávy, umřítí tam jako Ježíš, vzhůru čelem, rozepjaty maje ruce k obejmutí lidstva, to se přičilo kajicníku, který nezapomněl do své poslední chvíle svého slibu, že všude následovati bude svého Mistra, jakož i nezapomněl, že třikráte ho zapřel. Prosil, aby byl ukřižován hlavou dolů, a jeho prosbě bylo vyhověno.¹⁾ Tímto posledním skutkem pokory, tímto sebezničením ve smrti chtěl Petr zůstaviti jen jeden kříž v rukou svých nástupců, kříž, jenž jest spásou světa, kříž Ježíšův.

Tentýž den (29. června)²⁾ umřel sv. Pavel, jeho bratr v apoštolském úřadu, mučovník Kristův. Jeho pře, neočekávaně předsevzatá, skončila tím, že i nad ním vyřknut ortel smrti, ale jako občan římský (Paul. Sent. XXIX., 1) měl výsadu, že byl stat.³⁾ Setník, jemuž bylo vykonati ortel, vyvedl Pavla daleko od Říma, hodinu cesty od brány Ostejské.⁴⁾ V levo od ulice téhož jména silnice

¹⁾ Acta Petri et Pauli, p. 81. — Origenes, citován Eusebem, Hist. eccles. II., 1. — Euseb., Dem. ev. III., 5. — Sv. Jeronym, De viris illustr. I. — Srovnej Seneka, Consol. ad Marcian. 20.

²⁾ Ústní podání, že Petr a Pavel umřeli týž den, sahá až do II. století (Dionys. Korintský, uvedený Eusebem v Hist. eccl. II., 25) a přijato jest sv. Jeronymem (De viris illustr. V.) v dekretu, mylně připsaném sv. Gelasiovi (Migne, Patr. lat. LIX., 167). Liber Pontific. (vydání Duchesne I., str. 118, 119, poznámka 12). Co se týče doby této dvojí smrti mučnické mínění nynější doby klade je do r. 67. Tuto dobu, udanou sv. Jeronymem (De viris ill. V.), a Liber Pontif. (na citovaném již místě), přijímá Baronius, Pelom, Patrizi, Bartolini. Viz tohoto posledního: O roce 67. našeho letopočtu, zdali to byl rok smrti mučnické slavných apoštolů (vlasky, Roma 1868).

³⁾ Tertullian, De praescript. 36; Scorp. 15. — Euseb., Historia eccles. II. 25. — Lactanc, De morte persecut. L. — Sv. Jeronym, De viris illustr. V.

⁴⁾ Pavel byl znám v Římě; obava, aby jeho smrt nezpůsobila nějaké pohnutí v lidu, byla bezpochyby příčinou, že na tom usneseno, stíti jej tak daleko od města. Z podobného důvodu byl usmrčen mimo Řím Calpurnius Gabrianus. Tacit, Hist. IV., 11.

Aedenská, která zde odbočuje, vede do nížiny, obklopené mírnými vršky a jménem „Lázně Salvienské“ známé. Vojáci přivázali mučeníka blízko jednoho smrku, slavného ve starém věku ¹⁾ a obnažili ho, aby ho bičovali (Tit. Liv. II., 26).²⁾ Naposled podstoupil Pavel pohanu mrskání; potom položiv hlavu pod meč, byl navždy spojen s Ježíšem.

Slova, myšlenky, které měl v této chvíli apoštol, nedostaly se až k nám, ale snadno jest je uhodnouti, neboť smrt svatých jest jen zakončení jejich života. Svata Terezie zahaluje se v posledním vytržení mysli, sv. František z Assisi usmívá se, zpívá při smrti, ji přivolává líbezným jménem sestry. Životní dráha Pavlova byla samý boj pro Ježíše, boj proti hříchu; viděl zlo ujařmené, přemoženo milostí, již kázal, jejíž všemocnost nesl až do konce světa (Skut. XIII., 47). Umřel jako „bojovník Kristův“ ³⁾ (II. Tim. II., 3), šťasten jsa, že prolil krev pro svého Mistra, opakuje zvolání, které nám předem řekl: „Kde jest, ó smrti, vítězství tvé? kde jest, ó smrti, osten tvůj? . . . Díky Bohu, kterýž dal nám vítězství skrze Pána našeho Ježíše Krista“ (I. Kor. XV., 55, 57).

I Církev římská neměla jiných myšlének vůči smrti svých dvou představených. Pochovavši nábožně tělesné pozůstatky jejich blízko na místech jejich mučnické smrti, nezřídila tam hroby, ale „trofeje“. Vskutku vidíme, ana v následujících stoletích tímto názvem označuje hroby sv. Petra a Pavla. „Co se mne týká, praví Cajus, jeden z její kněží na začátku III. století, mohu vám ukázati trofeje sv. apoštolů; ať jdete na Vatikán, ať se dáte sil-

¹⁾ Acta apostol. apocrypha. Tischendorf, p. 35. — Sv. Řehoř Veliký, List XIV. — Cestopisy poutníků, citované p. z Rossi v jeho díle Podzemní Řím (vlasky) I., str. 182.

²⁾ Četná místa u Tacita dokazují, že za Nerona bylo stínáno obyčejně mečem, nikoli sekerou.

³⁾ καλλὸς στρατιώτης Ἰησοῦ Χριστοῦ = strenuus miles = dobrý bojovník. II. Tim. II., 3.

nicí Ostejskou, najdete tam trofeje lidí, kteří založili naši Církev.“¹⁾

Věřící, nemajíce hřbitova v okolí Lázní Salvienských, byli nuceni přenést tělo Pavlovo na polovic cesty do Říma, na silnici Ostejskou na místo, kde nyní vypíná se basilika tohoto apoštola. Blížeji bylo jíti pro tělo Petrovo. Staré pohřebiště rozprostíralo se blíže zahrad Neronových, mezi novou cestou Aurelianskou a mezi cestou triumfní²⁾ Od r. 64 učinili zde bezpochyby věřící pohřebiště pro své bratry, oběti zuřivosti Neronovy; každým způsobem měli po smrti apoštolově svůj hřbitov, kde až do konce II. století byli pochováni.³⁾ Petr odpočíval na tomto místě, kde nyní jest basilika Vatikánská skoro dvě stě let. V r. 258 výnos Valeriánův, dav křesťanské hřbitovy pod sekvestra a zapovídající věřícím je navštěvovati, i obava, aby nezneuctili hrobův obou apoštolů, přijměly je k tomu, aby vyhledali bezpečnějšího místa pro jejich ostatky. Katakomba Kallixtova na silnici Appijské zdála se jim poskytovat úplné jistoty. Vzácné ostatky byly tam přeneseny, druh podle druhu, a zůstaly tam rok a sedm měsíců podle Skutků podvržených sv. Petra a

¹⁾ Z těchto slov Cajových, uvedených Eusebem (Hist. eccles. II., 25), poznáváme nejen ústní podání jeho doby, ale také podání předešlého věku. Původnost těchto památek v II. století jest tedy mimo všecku pochybnost. Jest dále zaručena ve IV. století zbudováním basilik, které Konstantin zbudoval nad dvěma hroby, svědectvím Eusebovým (Historia eccles. II., 25), dle Optata z Mileta (De schismate Donatist. II., 2); v V. století svědectvím sv. Jeronyma (De viris illustr. I.) a Prudencovým (Peristeph. Hymn. XII.).

²⁾ Četné objevené nápisy pohanské, objevené blíže „Konfessí“ sv. Petra, když se obnovovala basilika, staví tento fakt mimo všecku pochybnost. Armellini, Le chiese di Roma (Kostely římské), str. 697 a následující.

³⁾ Liber Pontific. (kniha papežů) podává následující zprávu: „Pochován jest vedle těla blahoslaveného Petra na Vatikáně“ (lat.) desíti prvních papežů: Lina, Kleta, Anakleta, Evarista, Xysta, Telesfora, Hygina, Pia, Eleuthera, Viktora.

Pavla,¹⁾ čtyřicet let podle cestopisů poutníků ze VII. století.²⁾

Jakkoli tyto pověsti sobě odporují, není přece pochybnosti, že svatá těla byla zpět přenesena do prvních svých hrobů, a to ve své poměrné neporušenosti, neboť nedáváme žádné víry legendě, dle níž papež sv. Silvester při jejich druhém přenesení pomíchal svaté kosti, tak aby sv. Petr a Pavel byli od té doby pospolu uctíváni jak na silnici Ostejské, tak ve Vatikáně. Taková vymyšlenost postrádá netoliko všeho historického podkladu (Marucchi, *Le Memorie* p. 72), ale zdá se nám i proti pravému duchu křesťanskému býti v tom, co se týká založení Církve. V pravdě Ježíš nepředstavil sboru apoštolskému dvě hlavy, nýbrž jen jednu: Petra. Že Pavel byl povolán jemu ku pomoci, že neodvisle sice konal toto své poslání, ale vždy s patřičnou úctou a ze srdce tak oddaného, že Petr nepřestával nikdy obdivovati se jemu a milovati ho, to naše vypravování vždy stavělo do náležitého světla, toho doznává i Církev římská, slavíc ve své liturgii najednou památku a poctu svých zakladatelů. Ale z této památky bratrské jednoty nevychází na jevo úplné a řádné sblížení obou apoštolů. Jakkoli se nám zdá Pavel velikým, nebyl než hlasem, slovem (Skut. XIV., 11; srov. Efes. III., 8; Žid. IV., 12; Efes. VI., 17) ovšem nejvyšším, nejúrodnějším po slově Ježíšově, ale jeho poslání jakožto apoštola národů skončilo s ním. Poslání Petrovo jest však trvalé pro něho jediného a pro vždy; oživujeť ve svých nástupcích, jemu jest od Boha svěřeno vše, na čem zakládá se život Církve: víra, učení, správa, moc svazovati a rozvazovati (Luk. XXII., 32; Jan XXI., 15—17; Mat. XVI., 18, 19). Slušelo se, aby on jediný zůstal ve Vatikáně, pod vysokou kopulí, odkud jeho slovo, jež jej jedi-

¹⁾ Fiorentini, *Vetust. Martyrolog.* III.

²⁾ De Rossi, *Roma sotter.* I., 180. Viz o tomto překladu: Duchesne, *Liber Pontif.*, t. I., p. CIV.—CVII. — Marucchi, *Le Memorie* 39—68.

ného činí samovládcem, osvěcuje a řídí veškeren svět:
„Ty jsi Petr, to jest skála, a na této skále vzdělám Církev
svou“ (Mat. XVI., 18).

TU ES PETRUS ET SUPER HANC PETRAM
AEDIFICABO ECCLESIAM MEAM.¹⁾

Skromnější jest část Pavlova ve smrti mučenické.
Pochován odpočívá v Římě, ale vně hradeb,²⁾ spojen sice,
ale polou zatemněn slávou Petrovou. Tři slova vyrytá
na jeho hrobě v krátkosti opakují jeho celý život, celou
jeho velikost: Pavel, Apoštol, Mučeník.

PAULO APOSTOLO MARTYRI.

¹⁾ Tento nápis se rozprostírá kolem obruby vlysu ve zlatých
písmenech zvýší dvou metrů na modré půdě.

²⁾ Tento nápis úplně objeven r. 1898 při pracích nové basiliky,
sahá až do doby Konstantinovy. To jest aspoň mínění p. De Rossi
(Bul. di archeol. christ. 1883, p. 153); mínění to jest přijato a po-
tvrzeno P. Geisarem v učeném díle, nazvaném Le tombe apostoliche
di Roma (Hroby apoštolů v Římě. Studie a písemné památky děje-
pisu a práva. 1892, vlasky).

KAPITOLA TRINÁCTÁ.

Řím za doby smrti sv. Petra a Pavla.

Viděli jsme, že požárem Říma začalo Neronovi ubývatí přízně lidu (Tacit. Letop. XV., 44, 45). Od této neblahé nehody a od neúčinného vraždění lidu, které následovalo, jeho moc pořád se umenšovala. Aby zažehnal nastávající pád, vzal opět útočiště k divadlu, které tak dlouho okouzlovalo lid. Od r. 65 dostihy s vozy byly rozmnoženy (Tacit. Annal. XV., 74). Týž rok slaveny též hry pětileté,¹⁾ více než kdy jindy korunovaný herec v nich marnotratnil, a Řím měl divné ponětí o svém císaři, světa pánu, když vystupoval na jeviště, aby zápasil se prostými herci o cenu zpěvu. Ukončiv svou píseň padl na

¹⁾ Tacit. XVI, 4. — Friedländer (Moeurs romaines au temps d'Auguste. Mravy římské za doby Augustovy II., str. 255) klade tuto soutěž do r. 64, podpíraje své mínění o zvyk řecký, který obnovoval tyto slavnosti každý čtvrtý rok; nuže, první slavnost konána r. 65 (Tacit., Annal. XIV., 20, 21. — Eckhel, Doctrina numerorum veterum VI, 264). Jest to tedy zneuznání, jež Schiller (Geschichte des römischen Kaiserreichs unter der Regierung des Nero, p. 198) vším právem opravuje. Výraz Tacitův jest bráti doslovně: „Quinquennale ludicrum Romae institutum est ad morem Graeci certaminis.“ (Pětileté hry v Římě zavedeny jsou po způsobu řecké soutěže). Tacit., Annal. XIV., 20. Srovnej Sueton., Nero 22: „Instituit et quinquennale certamen primum omnium Romae, more Graeco“ (Zavedl také pětiletou soutěž první ze všech v Římě po způsobu řeckém).

kolena a žadonil uctivě rukama o hlas diváků, stavě se při tom, jakoby byl ve velkých úzkostech ¹⁾ Odpověď neměla pochybnosti: stráže rozestavené mezi posluchači naváděly k potlesku, při nejmenší liknavosti nebo únavě hned do nich bily. Vespasian málem by byl zaplatil životem zločin, že v okamžiku únavy povolil spánku (Tacit. Annal. XVI., 5).

Jaký účinek měly tyto rozkoše na rozzuřené množství lidu, ostatně i zblázněné nákazou, o níž nám Tacit zůstavil smutnou báseň? „Neviděli — praví — žádného znamení porušení ve vzduchu a přece domy naplněny byly mrtvolami, ulice pohřby; ani pohlaví ani věk neušel nebezpečí; množství, ať starci ať svobodní, bylo jako obilí žato s nemalým spěchem; umírali za nářku svých žen a svých dětí, které byly buď zahubeny na svých ložích, buď dostiženy byvše, oplakávající své mrtvé, byly často upáleny na téže hranici“ (Tacit. Letop. XVI., 13). Když rána zmizela, čítáno na třicet tisíc mrtvých (Sueton. Nero 39).

Snad lid se ukáže citelnějším ke slávě zbraní? Roku následujícího Nero to zkoušel. Ve světě upokojeném neb aspoň v náležitě úctě držném jediní Parthové stavěli si hlavu. Karbulonovi se podařilo, že r. 63 zadržel jejich nájezdy, i to obdržel, že Tiriad, bratr jejich krále, vzal v léno od Říma království Arménské (Tacit. Letop. XV., 29, 30): čin to jinak politický, že, kladouce stát poplatný mezi dvě císařství, umírňovali srážku jejich zbraní a je méně strašnými činili pro provincie Asijské. Tiriad až posud odkládal přijíti do Říma a vzíti korunu královskou. Nero ustanovil se na tom, jej tam zavolati, aby se ukázal, padl k nohám jako leník a pozdravil toho, jehož Východ pozdravoval: „Králi králů!“ Tiriad, aby z toho nějakou

¹⁾ Tacit., Letop. XIV., 4. „Postremo flexus genu et coetum illum manu veneratus, sententias iudicum opperiebatur ficto pavore“ (Nařposled pokleknuv a shromáždění ono rukou uctiv, o hlasy soudců se ucházel s úzkostí líčenou).

vážnost čerpal, konal tuto cestu s neslýchaným leskem. Procházel Asií, Thracií, Illyrií a Italií maje v průvodu celou armádu, pustoše na této cestě města, jež zbraní přijměl k uvítání. Veškerý Řím, pozván jsa ke korunovaci, viděl tohoto knížete na kolenou před císařem, an dostává od císaře korunu; lid slyšel jeho významné děkování po způsobu východním: „Pane, já, tvůj otrok, přišel jsem k tobě, který jsi mým Bohem, abych tě uctíval jako nebe samo. Budu tím, čím mne učiníš, neboť jsi mým osudem a mým bohatstvím“ (Dio Cassius LXIII., 2, 7). Marné pochlebenství! marná sláva! Řím nasycen jsa otroctvím, zhnusiv si již krev a bezectnost netleskal více, leda z donucení.

Nero, nemaje více naděje, že lid získá, hleděl jinde získati si potlesku, bez něhož jeho marnivost nemohla se obejít. Řecko, jež bylo kolébkou umění, zachovalo si jeho pěstování a mělo ještě celý svět jeho dobrých znalců. Nero ustanovil se na tom, že připomene těmto znalcům vkusu opovržení, jež mrzká a hrubá chátra měla k jejich dílům.

Bylo to v r. 66, když podnikl tuto cestu do Řecka. Jeho odchod neulevil postrachu, jakýž tížil Řím, neboť zůstavil tam nejčinnější sluhy své ukrutnosti, Figillina a osvobozenec Helia. Petr a Pavel, jak jsme právě viděli, stali se jejich obětmi. Přece však nezdá se, že za této nepřítomnosti krev tolik tekla, jako dříve; bylť tyran všecek zaujat bláznovstvím po divadle. Jeho sny o výpravách vojenských obráceny byly v jeho ubohé hlavě v šílenství kejklíře: co se vojáků týká, cvičil v Achaji celé legie tanečníků, ozbrojených škraboškami, lyrami a rozličnými nástroji hudebními (Dio Cassius LXIII., 8). Sláva vojenská byla příliš ušlechtilou korunou pro pronásledovatele křesťanů: Bůh, jenž jej vedl tak daleko, až upadl v směšnost, netrpěl mu jiných trofeí, než palmy komedianta, pochlebenstvím, nejčastěji však hrůzou mu udělené

Řecko skutečně neopovážilo se odpírati pánu, když

na něm žádal pochvaly. Schválně zdrželo hry olympské, aby jen on dobyl vítězství (Sueton., Nero 23 — Euseb. Chronicor. liber II.; Letop. X., 67); bídné to vítězství, neboť padl v jízdě s vozem a bezmála byl by se zabil; to ovšem nevadilo, aby mu přiřknuta byla cena (Dio Cassius LXIII, 14 — Sueton., Nero 14). Ostatně uměl zbaviti zmužilosti své soupeře. Když jistý herec byl tak neprozřetelným, že toho dovedl, aby půvab jeho hlasu při hrách athénských oceňoval, dal císař jej zardousiti v samém divadle (Lucian, Nero 9). Od té doby každý raději dal se přemoci; tak se stalo, že obdržel až osmnáct set korun při rozličných hrách, kde se jen ukázal (Dio Cassius LXIII., 21). Ze samého strachu, aby i minulá sláva nevzbudila u něho podezření, pospíšili sobě svrhnutí sochy starých vítězů (Sueton., Nero 24). Nero nařídil díky vzdáti bohům v Římě i ve veškerém císařství (Dio Cassius LXIII., 18) za tuto mizernou vítězoslávu. Co se Řecka týká, bylo hojně odměněno za svou ochotu, bylo prohlášeno za zemi svobodnou (Sueton., Nero 24 — Dio Cassius LXIII., 12), a tím osvobozeno ode všech daní, jakož i od toho, že nepodléhalo římským vladařům. Některá města však ukázala se méně příznivými k této komedii. V Eleusidě neopovážil se krví zbrocený tyran zasvětit se v tajemství; hlasatel tam křičel: „Zpátky! vy bezbožní a zločinní!“ Vzteklice, které na otcovraha Oresta rozeštvané se vrhly, bděly ještě v Athénách; Nero neopovážil se útočiti na ně; nevešel do tohoto města, královny Řecka a svatyně jeho ducha (Sueton., Nero 34).

Jiné ještě starosti zvyšovaly jeho nepokoj. Veškera říše sténala ze všech stran pod ukrutníkem ji vyssávajícím. Jeho vydírání v provinciích počalo požárem Říma; od té doby jen se zvyšovaly, neboť bylo potřebí pokladu pro nádheru, v níž záležela veškera jeho politika ¹⁾ (Tacit., Letop. XV., 45). Samo Řecko, kterému se dvořil, zapla-

¹⁾ Jediná cesta Tiriadova stála ho. dvě stě millionů franků (asi sto millionů našich peněz).

tilo draho vkus tohoto tyrana svým uměním: jedině z Delf odnesl pět set soch; Thespijským vzal Erotu Praxitelova; jinde jiná podivuhodná díla (Sueton., Nero 30).

Ale více ještě, než tyto loupeže, chování Neronovo k vojsku urychlilo jeho pád. Seštvál proti sobě vysloužilce a legionáře tím, že špatně jim vyplácel jejich žold, a zneprátelil si jejich vůdce, zanechané pod dohledem svých osvobozenců, pronásledování svých donášečů (Tacit. Letop. LXIII., 17). Všickni ti, kteří si na své statečnosti nebo na svých vítězstvích zakládali, stávali se mu podezřelými; nemilost, zapomenutí na nižším místě byly následky pro ty, kterým nejvíce slevil; nejznamenitější však usmrtil. Dva bratři z šlechtické rodiny Skriboniů, Rufus a Proculus, byli znamenitými vůdci. Voláni byvše k císaři obdrželi na cestě rozkaz, aby si vzali život. I služby Korbulonovy, kterých prokázal ve válce s Parthy, a vážnost, které pro ně po veškeré říši požíval, nebyly s to, aby ho zachránily. Obeslán byv také on před Nerona, našel právě, když přijížděl do přístavu v Kenchrách, tam své odsouzení. Ihned proklál se svým vlastním mečem, řka: „Zasloužil jsem toho“ lituje, že nepředěšel tuto obludu a nezbavil svět jejího tyranství (Dio Cassius LXIII., 17).

Jiní na to mysleli a osvobozenec Helius, jemuž Nero dal v Římě veškeru moc, vycítoval vždy živěji denně výbuchy vzpoury. Psal tedy do Řecka, vybízej císaře, aby se vrátil; ale nedosáhnuv ničeho, osobně se tam vydal, aby císaře vytrhl z jeho blouznění (Dio Cassius LXIII., 19). Nero, ustrašen jsa, rozhodl vrátiti se do Italie; nechtěl toho však nikterak učiniti, leč jako vítěz u vítězoslávě, neboť u něho platily dobyté ceny více, než koruna císařská. Obyčejně vraceli se vítězové ve hrách Olympských do vlasti své průlomem učiněným v hradbách; Nero žádal této pocty na všech městech, kudy kráčel: na Neapoli, Anciu, Albanu. Avšak pro svůj příchod do Říma ponechal všecken přepych a všecku slávu, co jen pomyslit si bylo možno. Objevil se tam na vítězném voze, na kterém Augustus měl svou vítězoslávu, na hlavě ko-

runu Olympskou, v ruce korunu, jíž dobyl ve hrách Pythijských; kolem sebe jiné palmy s nápisy, připomínajícími, kde jich dobyl, na kterých soupeřích, v kterém kuse a v které úloze. Obětováno mu všude na této cestě, kadidlem kouřeno, celá hejna lichotníků se prohlašovala jako jeho soudruzi v soutěži, vojáci jako soudruzi jeho slávy: Ať žije vítěz Olympský! provolávalo množství; Ať žije vítěz ve hrách Pythijských! Sláva Neronu Herkulovi! Sláva Neronu Apollonovi! Auguste! Auguste! ó božský hlase, šťasten, kdo tě mohl poslouchati. Oněch sto a osm korun bylo neseno uprostřed těchto radostných výkřiků do jednoho cirku římského (Sueton., Nero 25. — Dio Cass. LXIII., 20). Neví se ovšem, do kterého; možná, že do velikého cirku na úpatí vrchu Palatinského, pravděpodobnější věci jest, že neseny byly do cirku Vatikánského. Jelikož tento byl vlastním okružním divadlem Neronovým, jeho soukromým vlastnictvím, může se míti za to, že pověšeny byly trofeje kejklířovy na sloupě, který svědkem býval mučeníctví křesťanův a ukřižování Petrova.

Zatím vážná znamení odevšad zvěstovala pád. Judsko bylo v plném vzbouření, a Řecko samo zavdalo příčinu, že tam poslán Vespasian, nejlepší vůdce říše císařské (Jos., Válka žid. IV., 2). Španělsko též se bouřilo, než Gallie byla první, která setřásla jeho poroby s nadějí na šťastný výsledek. Potomek starého rodu královského, Julius Vindex, spravoval tuto provincii, a již jeho původ činil jemu zvláště nenáviděným mrzkého pána, v jehož jméně vládl. Každý den přicházely z Říma hanebné zprávy, jeho opovržení vystoupilo z mezí a podporovalo vzpouru. Na jeho hlas hned staré kmeny, které i Cesarovi odporovaly, Edaané, Sekvané a Averni, pozdvihly se. Sto tisíc mužů stálo hned z počátku na nohou, a ostatní byli hotovi uchopiti zbraň (Dio Cass. LXI., I., 22). Vindex posilněn jsa všeobecným roznícením, podal ruku vladařům španělským; Oto, starý manžel Poppaein, poslal z Lusitanie veliká pomocná vojska. Galba učinil ještě více; vyzdvihl v Saragosském Španělsku dva pluky a po-

stupoval k Pyrenejím (Dio Cass. LXIII., 23. — Sueton., Galba 9).

Nero vracel se do Neapole, když ho došly zprávy o vzpouře. Z počátku dověděl se jen o pozdvižení Gallův a přijal tu zprávu s takovou tváří, že byl podezírán, jako by v tom viděl dobrou náhodu, příležitost totiž, odíratí ozbrojenou rukou jednu z nejbohatších provincií říše. Nedávaje ani nejmenšího nepokoje na sobě znáti, šel do zápasisti, dávaje na jevo zájem znatele v zápasech zápasníkův. Tato lhostejnost trvala celý týden, za kteréž doby nedával žádného rozkazu, ani o vzpouře nemluvě, které zapomenouti se zdál. Nadarmo list za listem přicházel každým dnem naléhavější; jen jediná zpráva ho dojala, obsahující provolání, v kterém Vindex o něm mluvil jako o „špatném zpěváku“. Uražen jsa ve svém bláznovství psal senátu, by ho pomstil, a všude sám chodil, poptávaje se, zdali kdo většího umělce zná, nežli jeho. Zprávy zatím byly tak pobuřující, že konečně dostal strach a přišel do Říma, ale jen proto, by z počátku se znepokojoval malichernostmi, jak bylo v celém jeho životě Shromáždív přední měšťany, jal se před nimi zkoušeti nové hudební nástroje (Sueton., Nero 40, 41. — Dio Cass. LXIII., 26).

Jeho oči otevřely se teprv ve chvíli, když se dověděl, že pluky galské za jedno jsou se vzbouřenými národy, a že Galba přichází s nimi spojití pluky španělské. Právě obědval, když tato zpráva mu byla done-sena; všecek jsa bez sebe roztrhl list, převrátil stůl, mrštil dvěma poháry veliké ceny o zem, z nichž píval. Když nával šílenství ho přešel, padl na zemi a tak dlouho nehybně ležel, polomrtev jsa (Sueton., Nero 42). Nejpodivnější záměry kroužily jeho mozkiem, všemi výstřednostmi vyžilým. Mluvil o tom, že dá zabiti všecky vladaře v provinciích, že zardousí všecky Gally přítomné v Římě, že otráví senát, v popel obrátí celé město a zároveň že vypustí proti lidu všecky šelmy okružního divadla. Avšak po těchto výbuších následovaly brzy jiné pocity. Třesa

se strachem, zamýšlel vzývati milosrdenství svých nepřátel. „Půjdu,“ pravil, „ukáži se bez zbraně plukům vzbouřeným, nebude mi, než plakati před nimi, spěšná lítost mi je přivede zpět; druhý den budou všichni rozradostněni, zapějeme zpěv vítězný; hned jej chci složit“ (Sueton., Nero 43. — Dio Cas. LXIII., 27).

Obhajování, takovým bláznem řízené, nemohlo jinak dopadnouti, než směšně nebo šprýmovně. Z nedostatku čet městských, jež odepřely vřaditi se v pluky, utvořil legie z otrokův. Ano ještě více. Zařadil i své ženy po způsobu amazonek, s krátkými vlasy, sekerami a štíty v ruce. Jeho nejhlavnější starostí bylo, i v tomto nastávajícím nebezpečí, dobře umístiti svá divadelní zavazadla a své hudební nástroje; měl velikou péči o to, aby sehnal potřebných vozů k jich dopravě ve svém průvodě (Sueton., Nero 44).

Nejmenší srážka byla by dostačila, aby na zem poražen byl neblahý šprýmař, ale neočekávaná náhoda prodloužila o několik dní jeho panství. Městu Lyonu, v poslední době zapálenému, dostalo se od něho podpory a ono zachovalo toho vděčnou památku (Tacit. annal. XVI., 13). Zůstalo mu totiž věrným, když ostatní Gallové odpadli, a z Německa své pluky k jeho pomoci odeslali. Tyto měly v čele Verginia Rufa, muže činu, rovněž tak věrného jako udatného, k zákonům, senátu a majestátu římskému uctivého. Vida, že Vindex veřejný řád ruší, táhl proti němu, a ačkoli oba vůdcové na jedné schůzi se sjednotili, přišly jejich armády samy od sebe do křížku. Dvacet tisíc Gallů podlehlo, a Vindex se zavraždil ze zoufalství. Virginius byl vítězem, a jeho vojsko radostně zájásalo vstříc císaři; nemaje ctižádsti, zdržel je a očekával další rozkazy z Říma (Dio Cassius LXIII., 24, 25. Piutarch. Galba VI.).

Toto rozhodnutí přišlo náhle, ne sice od senátu, jenž pro svou poslušnost pozbyl všeliké síly, ale od stráže pretoriánské. Jeden z její předáků, Tigellin, vyjednával potajmu s Galbou; druhý, Nymfidius, urychlil rozuzlení.

Přesvědčiv vojáky, že Nero uprchl, slíbil jim jménem Galbovým třicet tisíc sesterciů (asi 6000 frankův) a přijměl je k tomu, že jej prohlásili za císaře (Tacit. Hist. I., 12. — Plutarch. Galba II.).

Večer 8. června byla tato vojenská vzpoura dokonána, a vojáci opustili palác. Nero, probudiv se o půl noci, viděl se beze stráže; skočiv s postele, poslal do města pro několik přátel. Když žádný z nich nepřicházel, běžel sám do Říma, klepaje brzy na jednu bránu, brzy na druhou, ale žádná se neotevřela. Navrátiv se, shledal pokoj svůj vyloupený; lahvička s jedem, který mu Le-bustus připravil, zmizela; nadarmo žádal Nero, by některý šermíř z divadla přišel jej usmrtiti: „Nemám tedy ani přátel ani nepřátel,“ zvolal v zoufalství a znovu vyšel, aby se vrhl do Tibery, než zbabělost ho zdržela, a opět vešel do paláce znaven, zamklý (Sueton., Nero 47).

Několik osvobozenců přece se ještě nevzdálilo od něho. Jeden z nich, Faon, měl vilu čtyři míle od Říma, mezi silnicí Salariauskou a Nomentanskou. Milosrdenstvím hnut, nabízel ji nešťastnému, že ho tam dovede a posadil ho ve spěchu na špatného koně. Noc je ještě chránila; Nero utíkal bos, polo oděn jsa, na sobě starý plášť a hlavu zakrytou, by nebyl poznán. Jen Faon, Sporus, jeho tajemník Epafrodit a ještě jiný z jeho osvobozenců jej následovali. Sotva byl na cestě, neblahé předzvěsti jej napadly: blesk jej udeřil do samého obličeje, země se strašně třásla pod jeho nohama. „Zdálo se,“ praví dějepisec Dion, „že se otevře, a duše všech těch, jež zabil, vrhnou se naň“ (Dio Cassius LXIII., 28).

Neurčitě byv poznán několika kolem jdoucími, nicméně mohl se vzdáliti a dojíti do vily Faonovy. Bylo potřebí, by tam vešel nepoznán. Malá tlupa sestoupila s koní a dala se příční stezkou, plnou roští a bodláčí. Nero se tam plížil jen s těží, rozprostíraje plášť pod své bosé nohy. Tak přišli od zadu do vily, kde příkop hlinou s vápnem smíchanou naplněný až k samé ohradní zdi sáhal; s této zadní strany jali se osvobozenci kopati díru,

by tak si zjednali bezpečného příchodu. Mezi touto prací nutil Faon Nerona, by se schoulil v příkopě, ale on toho odmrštil řka, že nechce se pohřbiti za živa a zůstal ležeti na břiše v houští. Žízeň ho trápila, nabrav holou rukou vody z louže, pravil: „Hle, nápoj Neronův.“ Vskutku užil těchto slov, v téže chvíli nenalezl jiných; nemaje žádných výčitek probuzeného svědomí, žádného pohledu na minulost, zůstal v tomto stavu, unaven jsa zločiny a požitky, pravá to duše kejklářova (Sueton., Nero 48).

Nero vlekl se do sousedního pokoje děrou, kterou právě udělali ve stěně. Tam se vrhl na bídné lože, třesa se strachy, vzlykaje, nevycházeje z ustrnutí, leč aby deklamoval úryvky truchlohry. Slyšeli ho, an mumlal verše z Adipa, líčící úzkost tohoto krále:

Žena, matka, otec
pronášejí nade mnou ortel smrti.

Svědkové tohoto bídáckého posledního tažení (agonie) pospíchali učiniti tomu konec, donucující Nerona, vyhnouti se smrti hanebnostem jej ohrožujícím. Žádal na nich, aby mu vykopali hrob podle délky jeho těla, kázal přinésti několik kusů mramoru, vody a dříví pro svůj pohřeb. Při každém rozkaze plakal, nepřestávaje opakovati si: „Jakého to umělce svět ztrácí!“

Zatím přišla zpráva do Faonu. Nero ji zadržel; viděl z ní, že senát ho prohlásil za nepřítele vlasti a nařídil, aby byl potrestán dle starých zákonův: „Jaký jest to trest?“ tázal se. Odpověděno mu, aby odsouzenec k smrti byl vysvléknut ze svých šatův, aby jeho hlava vtěsnána byla do kleští, aby byl mrskán metlami až k smrti, potom aby jeho tělo, vlečeno jsouc na háku, hozeno bylo do Tibery. Toto zjevení, zdá se, přijmělo ho k rozhodnutí; vzal dvě dýky, které nosil při sobě, zkoušel jejich hroty a zase je složil do pochvy se slovy: „Osudná hodina ještě nepřišla.“ Bídník se vzpouzel proti smrti a učinil ze své poslední hodiny nestoudný výjev, líčený Suetonem

takto: „Brzy nutil Spora, aby s ním nařikal a plakal, brzy žádal, aby někdo, zabíjeje se před ním, dodal mu zmužilosti umřítí. Někdy vytýkal sobě i svou zbabělost, řka: „Plížím se nečestným a mizerným životem;“ a dodával: „To se nesluší pro Nerona, to se pro něho nesluší; v temných chvílích jest zapotřebí rozhodnouti se, nuže, procitni.“ A již se přibližovali jezdci, kteří měli rozkaz, aby jej živého jali. Když je uslyšel, pronesl, třesa se, tyto řecké verše:

„Slyším čerstvý krok koňů řehtajících.“¹⁾

a vrazil si dýku do krku za pomoci svého tajemníka Epafrodita. Dýchal ještě, když vstoupil setník a tváře se, jakoby mu chtěl pomoci, hodlal zavázati mu ránu. „Příliš pozdě,“ pravil Nero a dodal: „Jest to ta slíbená věrnost?“ Vypustil duši, pronášeje tato slova, oči otevřené v sloup, předmětem jsa hrůzy a strachu těm, kdož se naň dívali (Sueton., Nero 48. — Dio Cass. LXIII., 28, 29).

Věrnost, kterou Nero umíraje hledal marně kolem sebe, našel u tří ponížených žen, které neopustily jeho těla. Dvě z nich ho vychovaly a vzpomněly si na půvab jeho prvních let. Třetí, Akté, z rodu otrockého, miloval, dokud nebyl oddán všem výstřednostem (Sueton. Nero 58). Učinili z ní miláčka Neronova, o níž mluví sv. Jan Zlatoústý, a již sv. Pavel obrátil na víru.²⁾ Domněnka na neštěstí málo doložená; rádi bychom dívali se na křesťanku, která poslední službu prokazuje pronásledovateli své víry.

Řím se měl za šťastna, že osvobozen byl od takové obludy, než aby se smlouval o pohřební poctu pro ni, V době, kdy lid rozradostněn běhal ulicemi, maje na hlavách čepice volnosti, zůstaveno zbožným přítelkyním,

¹⁾ Homer Illiad X., 535.

²⁾ Sv. Jan Zlatoústý. Adversus oppugnatores vitae monasticae (Proti odpůrcům života řeholního) I., 3. — Greppo, Tři paměti, hledíce k dějinám církevním prvých století křesťanských (francouzsky), str. 41 a násl.

aby spálily jeho tělo, zaobalené v bohaté prostěradlo, a popel jeho aby uložily v hrobě Domitiově na vršku zahrad (na Pintiu) (Sueton. Nero 50. — Dio Cass. LXIII., 29). S této výše dlouho rozšiřoval nesmírný postrach; neznámé ruce kladly každý rok květiny na jeho hrob, buď aby ukonejšily jeho stíny, buď aby předešly jeho pomstě,¹⁾ neboť jeho smrt byla záhadnou, a strach z něho byl přílišný, tak že se ho ještě obávali. Štěstí pro veškerý svět, Nero zmizel na vždy. Několik let později Plinius starší, není o tom žádné pochybnosti, vedl si spravedlivě jako dějepisec, obrátiv proti tyranu zbraň, známku bezectnosti, jež mu sloužila k tomu, aby pronásledoval křesťany, jej poznamenal jako „nepřítele pokolení lidského“ (Řím. Historia naturalis (přírodopis) VII., 46).

Veřejná hrůza z tyrana přišla k dobrému jak křesťanům, tak i ostatním obětem; všichni byli až k nechuti nasyceni mukami, krveproléváním. Nepořádek, v němž se potácelo císařství, přispíval vydatně k tomu, že se pozornost od nich odvracela. Aby zničili Nerona, nejen Řím a tábor pretoriánský uchopily se zbraně, ale i provincie a jejich pluky, každá z nich však měla své ctižádostné záměry, své zvláštní prospěchy na mysli; jen smrt Vindixiova a vojenská poctivost Verginiova zadržely po několik dní válku občanskou. Galba, ve Španělsku zvolený, mohl sice do rukou vzítí moc, avšak tyto zase byly příliš slaby, aby ji upevnil. Tento nový císař vládl ve čtyřech provinciích po sobě²⁾ nezlomnou poctivostí a zamýšlel i do vlády císařské vnésti tutéž přísnost a spravedlnost. Na neštěstí maje věku sedmdesáte a tři let, jsa zmrzačen dnou, byl velmi ochromen, než aby obrodil svět, jenž odvykl veškeré ctnosti a nic jiného nežádal, než aby užíval radosti. Císař také neměl ducha, aby objevil nějakého

¹⁾ Sueton., Nero 57. — Die Chrysostomus Orat. XXI., 10. — Plutarch, Galba VII. — Tacit., Hist. II., 8. — Sulpicius Severus, Hist. II., 29. — Lactantius, De morte persecut. 2.

²⁾ V Aquitanii, v Hořejší Germanii, v Africe a v Saragosse. Sueton., Galba 6, 7, 8.

ministra, který by schopným byl jej zastávat, ale trpěl, aby nespokojenost s vládou předešlou obrátila se v nemotorné pronásledování, neuspokojil svým skrbním přílišným ani lid římský ani vojáky, jež zvyklí byli na okázalé rozhazování (Sueton., Galba 12—26. — Dio Cass. LXIV., 1—3. — Plutarch. Galba XV—XVIII.). „I nejmenší štědrost,“ dí Tacit, „byla by vojsko přidržela k povinnosti; zničil se touto starodávnou přísností a přílišnou neústupností pro naše mravy (Tacit. Hist. I., 18). Z těchžehle ohledů zmýlil se také ve volbě svého nástupce; na místě aby tímto činem stal se lidu oblíbenějším, jak doufal, urychlil jen svůj pád. Oto, který ho podporoval ve Španělsku a pro něho přišel skoro na mizinu, měl to za nevděk, že přednost dal Pisonovi, mladému to muži, jehož doporučovala jen přísnost jeho života. Tato nevole vrhla Otona mezi pretoriány. Jsa štědrým k těmto vojínům, již již vzbouřeným, i co do pochlebenství i co do slibů, rozdal jim, co mu ještě zbylo na penězích, a dal se od nich provolati za císaře. Galba byl hbitě potopen ve vlnách vzbouření a zavražděn na samém foru.¹⁾

Oto nemohl se mýliti v tom, čeho očekával lid i vojsko od něho. Rozpomenuli se, jakou účast měl v pře-
pyšném hýření předešlé vlády: bylo to přímo vybízení k podobnému jednání. Zdálo se z počátku, že se tomu podává, dával se pozdravovati jménem Neronovým, stavěl sochy tohoto císaře, dosazoval jeho miláčky do předešlých úřadův a přikázal shroutiti „Zlatý dům“. Ale tato jeho politika skrývala v sobě jen čestné mámení. On sám po příkladě Galbově, s Římem zacházel jako s provincií Lusitanskou, kterou počestně spravoval po deset let. Čas mu k tomu nestačoval. Pluky Dolejší Germanie, ušedšerukám Galbovým, prohlásily za císaře svého vůdce Vitellia, pluky Hořejší Germanie a pluky Bertaňské připojily se k nim; celkem jedenácte nejstatečnějších pluků

¹⁾ Dio Cassius LXIV., 5, 6. — Plutarch, Galba XXI—XXIX. — Sueton., Galba 17, 19, 20. — Tacit., Hist. I., 12—42.

celé říše dalo se na pochod proti Římu právě, když došla jejich zpráva o vraždě Galbově. Strašná armáda pokračovala statečněji ve svém pochodu a dostihla v táboře Bedriackém ¹⁾ síly vojenské, které Oto příliš zdlouhavě shromáždil. Tyto byly zničeny, a osmdesát tisíc mužů zůstalo na místě. Nutili Otona, aby pokračoval ve válce, ale tento „Jest dosti na jedné bitvě,“ pravil a z dlouhé chvíle s podivuhodným klidem se zabil.²⁾ Vládl jen osmdesát a čtyři dny a postoupil místo osobě nečestné pověsti, která z císařství učinila hody hýřivé. Jméno Vitelliovo sice zůstalo, ale jen proto, aby výstřednostmi ještě horšími než za Nerona poskrvrnil odporné bláznovství u stolu.

Východ, až posud pokojný, vzbouřil se konečně nepřetržitou řadou vzpour, kterých mu bylo vytrpěti. Mucian, vůdce pluků syrských, byl příliš moudrým, než aby se odvážil vzpoury vojenské, avšak vedle něho byl muž pravé ruky, Vespasian, jemuž od Nerona uloženo bylo, držeti Židy na uzdě, a který přišel, aby je zahnal do Jerusalema. Původ vojenské jeho slávy, skromný a počestný zároveň, nedával podnětu k nejmenšímu podezírání, ačkoli jeho dlouhé boje a jeho vítězosláva v Bertanii neměly muže jemu rovného. Neméně vyznamenával se svou neúhonností ve vládní správě; tak chud šel ze své provincie Africké, že mu bylo, aby mohl živ býti, obchodovati s koni. Žádné jiné rámě nezdálo se silnějším, aby se uchopilo Říma a tam potlačilo zákázonosné zárodky, které tam zanechaly nevázanosti Neronovy. Také Vespasian jako Mucian, snad i z jiných příčin, nebyl mužem, aby se odvážil nějakého podniku; ale měl vedle sebe svého syna Titu, muže to vysokomyslného, podnikavějšího, který, vida možnost, že by mu císařství připadnouti mohlo, jí chopiti se neopomenul. Mucian, nestaraje se

¹⁾ Mezi Kremonou a Veronou. Kde vlastně Bedriacum leželo, nebylo posud přesně určeno.

²⁾ Dio Cassius LXIV, 7—15. — Sueton., Otho 5—11. — Tacit., Dějiny I., 44, 90; II., 11—49. — Plutarch, Otho.

o to, aby se stal císařem, neprotivil se býti za jedno s ním. Vehnal Tita na tuto dráhu a s ním i vše, co jméno a váhu mělo na Východě.

Nejdůvěrnější a nejmocnější byl vliv Bereničin, sestry Agrippy II. Krásná židovka vnukala do srdce Titova horoucí lásku a povznesla jej na trůn, doufajíc, že bude seděti vedle něho. Ničeho nešetřila pro tento záměr: jsouc jemná, poddajná, v piklech zkušená, majíc neodolatelné kouzlo, získala Vespasiana i knížata Syrská, jež byla buď spolčená buď příbuzná s její rodinou. Popud jednou daný rozšířil se i na sousední krajiny; Egypt jemu povolil, i Parthové nabízeli mu svou pomoc (Tacit, Dějiny II., 73—81. — Sueton., 1—5).

Vespasian nepodnikl ničeho, aby získal takovou hodnost; Titus a jeho strana alespoň dosáhli toho, že jí neodmítal. Učinkovali ostatně na něho hlasem tajemným, totiž věštbami pohanskými v Pafu u Karmelu (Tacit., Děj. II., 4—78. — Dio Cassius LXV., 9. — Sueton., Vespasian 5), které po celém okolí, že světa pán vyjde z Judska, rozšířili. Židé podrobení, naplňující tábor římský, nevedli jiné řeči; nejznamenitější mezi nimi, dějepisec Josef, spoután přiveden byv k vítězi, mluvil k němu jako prorok: „Neposílej mne k Neronovi, nech mne v okovech, brzy budeš samovládným pánem země, moře a veškerého lidstva.“¹⁾

Vespasian, se všech stran jsa takto podporován, neměl nic jiného co činiti, než nechati se povýšiti na stupeň nejvyšší. Přece čekal v Egyptě, až jeho pluky východní by mu razily cestu. Mucian v jejich čele byl na pochodu do Říma. Dunajská armáda, již v úmyslu měl vzíti s sebou, předešla ho a vpadla do Italie, kde německé pluky hájily svého zvolence. Vypukla občanská válka, a po krvavém střídání štěstí válečného vítězství dostalo se Flaviovcům, než, za jakou cenu! Kremona byla drancována, v Římě

¹⁾ Jos., Válka žid. III., VIII., 3, 9; IV., X., 7. — Sueton., Vespasian 5. — Dio Cassius LXVI., 1.

bylo čtyřicet tisíc mrtvých, Kapitol byl zapálen, všude tekla krev, všude bylo drancováno. Vittelius, oddav se mrzkým rozkošem, tvářil se z počátku, jakoby ničeho nečinil, ničeho také nerozkazoval, podobaje se nečistým zvířatům, která, nasycena byvše, nemají žádné jiné starosti, nežli spáti“ (Tacit., Dějiny III., 36). Nevyšel z otuplosti, než aby ještě na okamžik se sebral, a pak, jak slušelo, umřel v plné hanbě. Utekl se do bytu domovníkova, odkud vojáci Muciovi jej vytahše, vlekli ho podél Svaté silnice polou nahého s provazem na krku za urážek a výsměchu luzy. Zahnali ho takto do Panonie, kde dokonat, roztrhán byv na kusy; odtud jeho pozůstatky, ještě sebou trhající, nesený byvše hákem, uvrženy byly do Tiberu (Sueton., Vespas. 15—17. — Dio Cassius LXV., 8—21. — Tacit., Dějiny III.).

Vespasian od té chvíle vládl bez soupeře a brzy beze všeho odporu, neboť Mucian dovedl vše usmířiti, zacházeje dobře s přemoženými, zaváděje kázeň u vojska, pořádek v Římě. Když dovedný místodržitel přišel se senátem, aby přivítal nového císaře, předal tomuto říši vykrváčenou a peněz zbavenou, ale nechutí proti vzpourám naplněnou a ničeho od té chvíle nežádající, než aby si oddechla v pokoji.

¹⁾ „Ale Vittelius... starostí, hýřením se zbaviti chtěl. Nezbrojil se, vojínům napomináním a cvičením srdce nedodával, před očima lidu nežil, nýbrž, v stinných besídkách zahrad skryt jsa jako liná zvířata, která, máš-li je na krmníku, nehýbajíce se leží, na minulé, přítomné a budoucí věci stejně zapomínal.“ Bibl. klass, III., str. 189, 36.

KAPITOLA ČTRNÁCTÁ.

Vespasian v Galilei a v Judsku.

Bez obtíží představíme si z vypravování, které právě jsme učinili, co asi byla pro křesťany ona čtyři léta po požáru Říma: nepřetržitá řada hrůz a strachu. I tehdy, když netekla krev jejich, když bouře politické křečovitě zachvívaly světem, když Východ se zbraní v ruce vrhl se na Západ, když strašlivý zmatek zdál se vyvracet říši, vše to připamatovalo věřícím zkázu světa, již Mistr předpověděl jakožto počátek svého druhého příští (Math. XXIV., 1—15. — Mar. XIII., 1—37. — Luk. XXI., 5—33). Mnozí zajisté myslili, že se blíží onen „počátek velikých bolestí“ (Mar. XIII., 8), zřícení všech věcí, odkud by povstalo nové nebe a nová země, kde by spravedlnost přebývala (II. Petr III., 13).

Příchod Flaviovcův rozptýlil tento přelud, dokazuje, že Řím není ještě blízek toho, aby zmizel. Naopak, tento světa pán zachoval si dosti života, aby své rozhledy rozšířil, svou vládní správu uvolnil a křesťany pod jistými výjimkami, krutými sice, ale celkem snesitelnými, k ní připustil. Křesťané pochopili toho tou měrou, jakou shovívavost nových vládců říše bylo cítiti; duše jejich, neočekávající náhlého a vítězoslavného návratu Ježíšova, obracely se ku království, které Spasitel založil, k jeho Církvi, jejíž úkolem bylo, obnoviti svět sice nepozorovaně, dlouhou řadou věků, plných práce a utrpení.

Petr a Pavel zasvětili své poslední okamžiky, aby posilnili tuto božskou společnost duší, aby jí dali nejprísnější kázeň, pravidelnou hierarchii a následovně pevnější vládu. Věřící, jsouce ujištěni a poučeni o opětém zavádění pořádku ve veškeré církvi, uchopili se toho, co jim dávali na srozuměnou raději, než by jich opustili. Nezapomínajíce, že den Páně přijde z nenadání, přestali by jen naň jediné mysliti a přičinili se, aby jej očekávali, jak se slušelo, oddávající se povinností a starostem tohoto vezdejšího života. Hledali Ježíše ne více na nebi jako nějaký přízrak, ale v jeho Církvi, jeho tělo viditelné zde na zemi. Od té chvíle všechny jejich starosti byly jako starosti apoštolův, aby upevnili svaté místo, kde měli přebývati, až je povolá Mistr, aby úžeji spojili rozličná bratrstva, která tvořili. Jaké místo zaujímal Jerusalelem v celku těchto obcí křesťanských? Až posud nazývána jsouc Církví mateřskou, měla vždy vykonávati tuto úlohu, měla vždy zůstatí hlavou křesťanstva? I v tomto ohledu byli Flaviovcí Bohem povoláni, aby vrhali na věc tu úplné světlo. Jejich poslání v této rozhodné době křesťanstva jest takové důležitosti, že, chceme-li podati celkový obraz, jest nám jíti několik let nazpět a opakovati vypravování o vzpouře Jerusalemské r. 67.

Porážka Cestiova jen ještě zhoršila stav nešťastného města, neboť Řím, jehož vše bylo až posud poslušno, nemohl lhostejným zůstatí k ráně, již mu zasadila nejmenší provincie z celého císařství (Tacit., Dějiny V., 1).¹⁾ Moudří a rozvážní mužové Israelští nemýlili se o nastávajícím nebezpečí, jakož i možnosti, že se vyvolá. Co jen postaví proti plukům, které zaplavily Judsko, hořice pomstou a odvetou? Nebylo doufati žádné pomoci od krajin sousedních, jež byly naskrze přátelsky smýšlející.²⁾ Poslové všude

¹⁾ „Která za příčinou záští, mezi sousedy obyčejného, Židům nepřála.“ Bibl. klass. V., str. 301.

²⁾ Sousední králové v Syrii a Palestině poskytli pomoci Římanům v této válce: Antioch, král Kammaženský, Schemu, král Emesský, a Malchus, pohlavár arabský. Jos., Válka žid. III., IV., 2.

vypraveni byli k Židům v království Parthském a po veškerém Východě usídleným (Jos., Válka žid. Proem. 2., VI., VII., 2. — Dio Cass. LXVI., 4). Někteří učinili zadost tomuto vyzvání, ale většina málo se starala o to, by si zadala v tak odvážné věci, jiným opět bylo se hájiti ve vlasti, neboť vraždění započalo, jelikož šla pověst, že vítězí vzpoura ohrožuje i krajiny sousední. V Damašku, kde většina žen byla spolčena s věrou židovskou, zavraždění byli všichni Židé; jediná opatrnost pohanů záležela v tom, že přepadali své oběti tajně; tímto způsobem vystříhali se všemu vzbouření (Josef., Válka žid. II., 2.; Život 6).

Jerusalem, takto osamocen jsa, jal se tím větší horoucností připravovati se na obranu; nadšení bylo tak veliké, že i mírnější jemu se podali. V této chvíli nebyl než malý hlouček Herodianů, kteří, zůstavše věrnými svým knížatům, jich dohonivše, k Římanům přešli (Jos., Válka žid. II., XX., 1; Žid. 6). Bylo to upřímně míněno, nebo s nějakou tajnou výhradou, že strana rozváznější za jedno byla s horliteli? Oddávala-li se i ona jako tito klamu, že nebe činiti bude zázraky k vůli obrancům, anebo jen v naději, že mírniti bude hnutí a, když všecko praskne, konečně nějaké narovnání s Římem sjedná? Ať tomu jest jakkoli, nic nezdálo se z počátku rozdvajovati mysli. Kněžská šlechta i nejmoudřejší Fariseové vrhali se do boje se stejným zápalem jako horlivci. Všude se cvičila mládež; zbraně, stroje válečné a válečný materiál ve spěchu se sbíraly na hromadu. Jerusalem a každé město v zemi, které se jen mohlo opevniti, činilo zákopy; celé Judsko povstalo, aby hájilo svou víru až k smrti, svůj chrám, svůj národní život (Jos., Válka židovská III., XXII., 1). S). Shoda byla jednomyslná v tom prvním zápalu lásky vlastenecké, že vláda, což jest věcí řídkou v době vzpoury, byla pravidelně ustanovena a nejhodnějším přenechána. Svrchovanost velerady byla uznávána, bezpečnost a obecní správa ponechány byly úřadům domácím. Ano, ještě více: sněm v chrámě konaný dal

veškeru moc správní a přípravy k válce dvěma vznešeným mužům, Josefu, synu Gorionovu, a Hananu, synu Anášovu, který odsoudil Ježíše, a nejstaršímu z velekněží (Jos., Válka žid. III., XX, 3). Postavivši v čelo takové muže, přibrala strana odporu k sobě výkvět národa. Nejmoudřejší a nejvznešenější synové Israelští, Gamala, Simeon, syn Gamalielův, vnuk Hidalův, šlechta kněžská, vysoké měšťanstvo, všichni rovným krokem dali se do boje.

Volba vládců provincií vykonána rovněž mezi vážnými, umírněnými, vládě zvyklými muži. Dějepisec Josef byl jeden z nich, a ačkoli jeho spisy ho učinily slavnějším, než jeho úloha politická, účast, kterou měl ve válce národní, nedala mu vyniknouti, ježto svěřeno mu místo narázu nepřátelskému nejvíce vystavené, totiž Galilea (Jos., Válka žid. II., XX., 4). Obrániti ji bylo těžké i co do zřízení i co do udržení její, ježto krajiny okolní byly velmi rozdílného smýšlení o tom, ku které straně se přidati. Soforis, hlavní město, zavolalo Římany z plna srdce (Jos., Život 67, 71; Válka žid. III., IV., 1). V Tiberiadě popouzela luza k válce, ale šlechta, věrna jsouc Agripovi, sdílela s ním jeho mínění o smíru a pokoji (Josef., Život 9). V Giskala starý pohlavár zlodějů, Jan, zmocnil se lidu a chtěl býti králem Galilejským (Jos., Válka žid. XXI., 1). Tytéž nepořádky panovaly i za Jordanem; lupičské tlupy probíhaly zemí, vydírajíce na městech výkupné, drancujíce a vraždíce každého, kdož se jim postavil na odpor.

Josefovi nezbývalo nic jiného, než narovnaní učiniti s těmito tlupami; přijav je na žold, učinil z nich nejstrašnější část své armády (Josef., Život 14). Nebylo malou prací, podrobiti je kázni, jednomyslným záměrům a činnosti ve městech, která mu byla k obraně svěřena; osvědčoval v tom takovou přítomnost ducha rovněž jako důmyslnost, vítěze chytrostí tam, kde silná rána by se nezdařila. Takto dospěl k tomu, že sebral asi šedesát tisíc mužův a dal je posádkou do některých opevněných míst

Jotapoty, Turichei, Tiberiady, Itabyria na úpatí hory Táboru (Jos., Válka žid. II., XX., 6; Život 37). Byli to bezpochyby u porovnání s římskými pluky vojíni jen prostřední, náhodou sebrání, málo vycvičení; ale láska k vlasti je činila schopny vše snášeti, všeho se odvážiti.

Vespasian zřídil na jaře r. 67 v Antiochii výpravu sobě svěřenou. Zkušený vůdce měl v úmyslu, jen velikou mocí postupovati proti vzbouřencům; také jeho syn Titus odhodlal se podniknouti plavbu v zimě, aby mu přivedl vojsko z Egypta (Jos., Válka žid. III., IV., 2). Tato pomoc mu dala do ruky tři pluky, dvacet a tři kohorty, mnoho set pomocných, celkem šedesáte tisíc mužů, ve zbraních vycvičených a uvyklých kázni a zlomiti všecken odpor.

V jejich čele bral se Vespasian obyčejnou cestou ze Syrie do Palestiny podél moře a rozbil svůj hlavní stan ve Ptolomaei (S. Jean d'Arce). Soforis bylo nejbližším městem tohoto prvního tábora. Vidouc se pod ochranou, dalo toto město volnost svému citu a prohlásilo se pro Řím (Jos., Válka žid. III., II., 4). Gabara byla méně opatrnou, a její nepřátelství bylo Vespasianovi vhodnou příležitostí, aby podal odstrašující příklad: všecko obyvatelstvo bylo povražděno, město a jeho okolí lehlo popelem, a kdo ušel meči, padl do otroctví (Josef., Válka žid. III., VII., 1).¹⁾ Ještě více strachu než tento válečný plen rozšířil po zemi pohled na přečetné pluky, které ji zaplavily. Vnikly do nejnižších údolí v kolonnách hbitých a uzavřených, hotovy jsouce k boji na pochodu. Zástup harcovníků činil

¹⁾ Jos., Válka žid. III., VII., 1. Nynější text dějepisu Josefova má čtení G a d a r a, (τῆ πόλει τῶν Γαδαρέων), ale dle vši pravděpodobnosti jest pravé čtení G a b a r a. Gadara (nynější Umkris) leží skutečně na východ od jezera Genezaretského, a jest málo pravděpodobno, že Vespasian na začátku své výpravy tak daleko by byl položil svou armádu. Gabara (Kabarrah) naopak, jsou blízko města S. Jean d'Arce, první tábor římský, bylo toto město vydáno prvním ranám římského vojska, jelikož bylo to jedním z nejdůležitějších měst této provincie (Jos., Život 25). Viz: Robinson, Biblical Researches (Biblická badání) III., p. 87.

silnici volnou, za nimi táhlo pomocné vojsko strašlivou zásobu střeliva a válečných přístrojů. (Jos. Vál. Žid. III. VI. 2.) Nadarmo postoupil Josef, aby je zadržel, ale opuštěn byv od nich táhl z počátku nazpět do Tiberiady (Jos. Vál. Žid. III. VI., 3), později vida, že se činí útok na Jotapatu, pospíšil vrhnouti se tam. (Jos. Vál. Žid. III. VI., 3).

Tohoto města bylo ze všech tvrzí Galilejských nejtíže dobývati. ¹⁾ Ležíc mezi horami a lesy, vypínalo se na mysu, podepřeném z jedné strany o sousední hory v takové příkrostiti a výšce, že z jejich zákopů sotva bylo rozeznati úpatí vršků ji obkličujících. (Jos. Válka Žid. II. VII., 7.) Nejdohodlanější Galileané utekli se na tento vyčnívající úhel hradební, ostruže podobný, jež měli za nedobytný, skoro nepřístupný. Vespasian, zpraven jsa o tom zběhem, že Josef se nachází v Jotapate s výborným vojskem, shromáždil všecky své síly vojenské, by jedním rázem konec učinil vzpouře a jejímu vůdci. Obležení, vidouce, jak ranami seker pionéři porážejí lesy, pochopili, že jim nezbývá nic jiného, leč zemřítí nebo zvítěziti.

Když paterý útok byl odražen, počal Vespasian pravidelné obléhání. Kamení a klády byly vyzdviženy na hřeben ohradní, jedinou stranu, kde tvrz byla přístupnou. Dílo to, zbudované velikou námahou a za krupobití šípů, přesahovalo hradby a dovolovalo obléhajícím, že panovali nad městem; ale Židé, vyzdvihnuvše své hradby, byli opět kryti. Ano ještě více, že se zajistili před strašlivým beranem, (obléhací přístroj válečný u Římanů) pomocí pytlů slaměných, rány zmírňujících. I želva, obyčejná to výpomoc vojáků, když již ostatní prostředky útoční byly zmařeny, nezmohla ničeho před Jotapatou:

¹⁾ Schulz r. 1847 poznal na sever od města Soforis v nynější vsi Jefatu polohu Jotapaty. Zeitschrift der deutschen morgenländischen Gesellschaft VI., p. 49 u. folg.; 59 u. folg. — Ritter, Erdkunde XVI., 764—768. — Robinson, Biblical Researches III., pag. 105. — Guérin, Galilée I., p. 476—487. — The Survey of Palestine (Přehled Palestiny). Conder and Kitchener I., 289, 311—313.

vařící olej, vylitý jako příval mořský na obléhající, vnikal pod klenbu štítů ¹⁾ a zahubil vojáky. Josef a jeho vojsko tolikerym zmařeným úsilím nepřátel povzbuzeni jsouce k odvaze, přišli konečně k obraně. Majíce pochodeň v ruce vrhli se na dílo obléhajících a zničili v několika hodinách slaměné koše, prkennou ohradu, věže z klád a stroje válečné všeho druhu.

Ale římská neustupnost, jsouc větší, než všechny nehody, brzy napravila škody. Podvrácení berani opět se vyzdvihli, přese všechny obtíže v cestu jim kladené. Římané pokračovali v započatém díle, dnem i nocí stavíce, obléhají hradby. Vespasian jednoho večera, když osobně řídil dílo, zasažen byl kopím metacím; opanovav se, aby nedal znáti na sobě bolest, vrhl průlomem v hradbách právě otevřeným své vojsko, zuřivé proto, že byl raněn. Počala strašlivá seč a trvala až do rána. Prakovníci, střílíce nepřetržitě na hradby, hubili kamením mužstvo i zdivo; řinkotu zbraní, křiku bojujících odpovídaly v městě zběsilé nářky žen a dětí. Ve dne, když ruka od vraždění znavená sklesla z vysílení, všude krev, v širokých proudech rozlitá, úpatí hradeb barvila; mrtvolky tak byly nahromaděny, že po nich mohlo se vylézt až na hradby; na této krvavé tvrzi byli Galileané nepřemožitelnými, ničeho nezadavše nepříteli, ano i prostředky nalézající, že mohli své průlomy v hradbách opravit.

Vespasian, nemaje naděje, že dobude této tvrze, obmezil se, úzce je sevřítí, nepřestávaje nicméně znepokojovati obhájce. Dal vystavěti padesáte věží železem obrněných, v dostřelu šípův od města a dosti vysokých, aby nad ním vyčnívaly. Odtud nejlepší jeho střelci měli úkol bez ustání býti na stráži a vše zahubiti, co by se ukázalo na hradbách. Tím způsobem mnoho obležených zahynulo, ale strádání a žízeň ještě více jich pohubilo.

¹⁾ Tato klenba, zhotovená nad hlavami vojáků spojenými štíty, dovolovala jim, že se mohli přiblížiti k hradbám a je podkopati.

Nebylo soli a vody ve městě, a čtyřicet a sedmidenní boj vyčerpал jejich síly a spíží. Vespasian dověděl se zběhem, že stráže, jež nemohly se více vystřídati, usnuly vysíleny jsouce v posledních hodinách ve městě. Jedné noci, když byla hustá mlha, někteří z jeho vojáků vplíživše se bez hluku, zavraždili stráže, které usnuly, a zmocnili se tvrze, ostatní vojsko následovalo. Když se město probudilo, nezbylo mu nic jiného, než umřítí. Vražděno bylo bez milosti, rozhořčení Římané neušetřili kromě žen a dětí nikoho. Jen hlouček mužů utekl se do nejzazšího konce města; zde jsouce obklopeni a přesilou přemoženi druh druhu vraždil. (Jos. Válka Žid. III. VII., 4—36. — Viz Parent. Siege de Jotapate (Obležení Jotapaty). 1866.)

Avšak město dobyté nebylo ničím bez Josefa, Vespasian jej marně hledal po tři dny; konečně jedna žena jej zradila a ukázala jeskyni, kde se se čtyřiceti věrnými svými skrýval. Římský vůdce jej vyzval, aby se vzdal, ale jeho soudruzi, zatarasující jemu cestu, se vyjádřili, že nevyjde, leč mrtev, uprostřed nich. Ale Josef měl výborně lstivou podajnost svého plemene, umění vyprostiti se z nejhoršího; přesvědčil tyto poblouzence, že nejlepší věcí jest zavraždit se vzájemně; ať osud rozhodne, v jakém pořádku má se vykonati tato oběť. Osud dovedně vedený zůstavil jej samého s jedním posledním na živě, který bez přílišné námahy, jak se zdá, odepřel zemřítí. Ale Josef na tom nezůstal; nemoha porazit Římany, hleděl, jako pravý Žid, z nich těžit. Viděli ho, an hned a beze všech okolků z největší lásky vlastenecké přešel k nábožné úctě Říma; představil se Flavi-ovcům jako prorok svého národa, ukazuje jim v proctvích Israelských, že budoucnost plná slávy otvírá se před nimi, a tím získal si milost. Stal se brzy na to miláčkem Titovým, s nímž objevil se při obléhání Jerusalema, potupen ovšem od spoluobčanův, ale nic si z toho nedělal. Příznivý osud zdál se mu býti Římanům zabezpečěn navždy; jen tam, kde tento byl, vedl ho pud a

tomu zůstal věren. (Jos. Vál. Žid. III. VIII., 1—9. — Sueton. Vespasian 9. — Dio Cassius LXVIII).

Dobytím Jotapaty vydána Vespasianovi celá Galilea od moře v pravo jezera Genesaretského, ale na druhém břehu zbyla ještě Jamala ¹⁾, pevnost neméně strašlivá jak svou polohou, tak i zmužilostí svých obhájců. Jako v Jotapatě i zde byl odpor hrdinský, ale konec ještě truchlivější. Ve tvrzi, jež ležela ve středu města na příkré vysočině, vehnání byvše přesilou do tísně, objevše své ženy a děti vrhli se s nimi do propasti. Jen dvě ženy zůstaly na živě, žádné dítě; Římané shodili s vysokých hradeb každého, kdož ještě zbyl. (Jos. Vál. Žid. IV., I., 2. 7.)

Tatáž neuprosná pomsta byla v Tiberiadě a v Tarichee. ²⁾ Obyvatelé obou těchto sousedních měst utekli na lodkách. Vespasian v čele loďstva svého je pronásledoval a takové vraždění způsobil, že jezero i jeho břehy byly morem nakaženy od mrtvol. Ostatek vzbouřenců složil zbraně na přípověď zachování života, ale Vespasian poskvrnil slávu svou, že nedostál slovu. Toto množství zavedeno byvši do jízďárny neboli do závodiště při dostizích koňských v Tiberiadě bylo vybíráno jako sprosté stádo; dvanáct set bylo starcův a nemocných; ti byli zavražděni; šest tisíc nejsilnějších bylo posláno Neronovi, aby prokopali úžinu Korintskou; třicet šest tisíc a čtyři sta byli do otroctví prodáni. (Jos. Válka Žid. III. X.,

¹⁾ Josef umísťuje Gamalu v dolejší krajině Gaulonidské; na jezeře proti Tarichei (Jos., Válka žid. IV., I.). Vysočina, pokrytá troskami, jež se jmenuje Kala el Hasen, na východním břehu jezera jest místem, jež nejlépe se hodí na tyto známky. Guérin, Galilée I., p. 317—321. — Srov. Färrer, Zeitschrift des deutschen Palaestina-Vereines II. 1879, p. 70—72; XII. 1889, p. 148—151. — Merrill, East of Jordan 1881, p. 161, 164, 168.

²⁾ Tarichea ležela asi třicet stadií na jih od Tiberiady; vesnice arabská Kharbet-el-Karab značí její polohu. Guérin, Galilée I., 275. — Robinson, Biblical Researches II., 387. — Ritter, Erdkunde XV., I, 344. — Conder, Palestine Explication Tand. Quaterly Statements 1878, p. 190—192.

1—10.) Všude, kde se vzdáním otáleli, hned a zúmyslně kázal Vespasian je vyhladiti.

Jediné místo v Galilei nesložilo zbraní, bylo to Gišala ¹⁾; jistě ne, že obyvatelstvo zemědělné tohoto města šlo s radostí a z plna srdce do zoufalého boje, ale proto že strachem naplněno bylo dobrodruhem z lůna svého pošlým, Janem, synem Leviovým. Tlupy povstalců, kteří k němu se přidali, byly schopnými, vše hnáti až do krajnosti, kdyby neočekávaný útok roznítil jejich vztek. Štěstí pro Gišalu, že Titovi bylo uloženo je podmaniti. Ve své obvyklé umírněnosti nabízel městu výhody, by se vzdalo, a Jan je přijal, neboť tím se mu naskytovala příležitost, vyjít z města, jemuž jen stěží vládl, a vydati se do krajiny, pro boj výhodnější. Dosti dovedně toho užil, aby si dal pokdy uniknouti Římanům. Předstíraje svědomitou úctu k Zákonu, žádal, aby vzdání se nebylo uzavřeno týž den, jenž byl sobota, den šábesní. Titus povolil mu lhůtu a vydal se se svým vojskem do sousedního města Cydissy.

K půlnoci Jan, vida, že jsou silnice volny a římské stráže prázdný, vytratil se se svými soudruhy a se všemi, kteří za nehodnou měli nutnost vzdáti se nepříteli; i jejich ženy a jejich dítky je následovaly. Brzy však zvěděl, že tyto zdržují pochod a kázal jim, by se vzdálily; než jejich oběť byla marna, neboť jízda Titova brzy je dohonila a šest tisíc mužů pobila; vše, co mohl Jan učiniti, bylo, že utekl s troskami své skrovné armady a vrhl se do Jerusalema. (Jos. Válka Žid. IV. II. 1—5.) Bylo to právě poslední měsíce r. 67; Vespasian a Titus rozbili své zimní stany v Caesaree, zůstávajíce příštímu roku ukončení výpravy.

¹⁾ Vesnice El-Djeh, ležící na sever od Pafedu, ve výšce jezera Meromského, zachovala název „Gišala“. Pláň, pokrývající východ na osm set devět metrů nad mořem, jest nyní posázena vinohrady, fiky a olivami a rozdělena na několik uzavřených míst. Guérin, Galilée II., 96. — Srov. Conder, The Survey of Western Palestine I., 198, 224—226.

Vědělit dobře odjinud, že takový odklad zbraní bude jen k jejich prospěchu, a že Židé ho použijí k tomu, aby se mezi sebou rozdvojili. A v skutku rozdvojení každým dnem citelnější následovalo na jednomyslnost za starých dnů. Hanan a předáci šlechty, držíce s ním veškeru moc, měli příliš praktického smyslu, aby po zralé úvaze nepoznávali, že bojovati proti Římu jest šílenstvím. Potají pracovali o utišení myslí, zdržující vyzbrojení; ačkoli viděli, že Galilea jest v tažení, neodvážili se ničeho, aby jí pomohli. Přemrštěnci, kteří podezírali tuto dvojí hru, trnuli, a jejich počet rostl bez ustání, neboť postup Římanů vrhal mnoho nespokojenců do svatého města. Když takto poslední vůdce odporu, Jan z Gišaly, objevil se před branami Jerusalemskými, nadšené množství lidu běželo mu vstříc. Jan brzy pochopil, co schází těmto vlastencům, ne jalové nářky, ale odvážné, ano i pyšné slovo, jež by v případě neštěstí znovu posílilo naděje. Jakkoli tato malá armada byla unavena a patrně vysílena, nicméně pomáhal si smělostí, předstíraje, že ani on ani jeho vojsko nejsou zběhové, ale že přišli hledat nejhodnějšího místa v boji. Města Galilejská stála-li za to, aby v nich vyčerpali své síly? Co se Římanů týká, není před nimi žádný strach, viděť, jak jejich válečné stroje se rozbíjejí o hradby Gišalské, sami pak že dají se nejmenší lstí dle libosti zaplésti; bylo by při nejmenším potřebí, aby měli křídla, chtějí-li vejíti do Sionu. (Jos. Válka Žid. IV., III., 1.)

Moudřejší strachy se třásli, když slyšeli schvalovati takovou řeč; znamenalo to, že jejich moc jim unikla, že Jerusalemské jest rozdělen na dvě nesmířitelné strany, ale nejen svaté město, nýbrž všecka města, celé krajiny. A v skutku většina obyvatelstva v každém městě chtěla se poddati, ale táž bázeň, kterou naklonění byli míru, je vedla pod jeho zběsilcovu, který jim vnucoval válku. Brzy tito přemrštěnci nespokojovali se zastrašováním jen svých spoluobčanův, ale vyšedše z měst, v nichž prvá místa zaujímali, tvořili tlupy a s nimi

pobíhali po venkově, dávajíce si posláni, by vyhledali zrádcův a potrestali je. Bylo jim snadno pod touto záminkou provozovati drancování a požáry. Jerusalema byl jejich dostaveníčkem, když byli unaveni pustošením země; ze všech stran přicházeli, mačkajíce a mísíce se se stranou válečnou, zanášeli tam bez ustání se obnovující kvas surovosti; horlivci pak z toho vzali si poznenáhla obyčej páchatí nejodvážnější ukrutností. Brzy se odvážili i na pravomoc úřadů, tvořiti strany podezřelých a jímati je. Mužové vysokého postavení, a mezi nimi tři členové z rodiny Herodovy byli uvrženi do žaláře a potom usmrceni. (Jos. Válka Žid. IV., III., 2—6.)

Mlčení lidu k takovým vraždám dodávalo přemrštěncům ještě větší odvahy; odvážili se vložití ruce i na velekněze, aby dobyli jim všeobecného panování. Odstranivše vysoké rodiny, jež byly od dlouhé doby v držení výsady usazovati velekněze, domnívali se, že nejlépe rozhodne to osud, a k tomu vyvolili jeden z nejposlednějších rodů pokolení Levitského. To znamenalo voliti na slepo a upsati se nebezpečí velmi ponižujících dobrodružství. Vyvolenec byl prostým člověkem, vychovaným na venkově, neschopný činiti nějaký dojem v úřadě, kam jej proti vůli postavili, oblečen jsa nádhernými rouchy, do nichž ho vpravili. Nemotornosti nešťastníkovy vzbudily posměch lidu; ale takové šprýmovství přesahovalo již míru, a zpátečnictví se dostavilo. (Jos. Válka Žid. IV., III., 8.) ¹⁾

Hanan užil tohoto obratu myslí, aby zamezil cestu šilencům, kteří by všecko ztratili. Tento velekněz rovněž tak dovedný jako odhodlaný byl mužem, jenž zachovati mohl Jerusalema, kdyby byl živ; měl aspoň čest, že se toho odvážil. Horlivci, ustrašení jsouce, když zvěděli, že jest proti nim, utekli se do chrámu. Hanan položil generální sněm do města, jehož právě ustanoveným přednostou byl, a líčil hanbu, že obyvatelé jeho trpí horší

¹⁾ Srov. Derenbourg, *Essai sur l'histoire de la Palestine*, p. 269.

tyranství, než jest tyranství Římanů. Tito aspoň mají v úctě svatyni Israëlskou, kdežto horlivci z ní učinili vojenský tábor, nemocnici svých raněných, a divadlo svých nevázaností. Jeho oči zalité slzami obracely se ke chrámu, mluvil o něm s tak rozervaným srdcem, že lid žádal ihned na pochod se dáti proti těm znesvětitelům. Hanan jej ozbrojil k útoku, když horlivci dověděvše se o tom, vrhli se na toto množství ještě nespořádané a na první náraz ovšem je přemohli; než při dalším útoku ustoupivše přesile zpět, uvrženi byli do chrámu. Útočníci vešli tam zároveň s nimi, a zmocnili se první hradby, rozsáhlé síně pro pohany určené. Hanan krví zbrocený, on i jeho soudruzi, neopovažovali se odtud vniknouti až do oné části svatyně, kam žádný Israëlita nevkročil, jestliže se dříve nebyl očistil. Spokojil se tím, že obsadil vnitřní síně, ale tak těsně, že obležení, nemajíce naděje odtud vyjítí, povolali na pomoc Idumejce (Jos. Válka Žid. IV. III., 7—12.).

Strašlivé bylo to přivolání se strany horlitelů pro Zákon, neboť jméno „Esau“ bylo vždy a zůstalo podnes v ošklivosti Israeli, avšak žádné jiné naděje jim nezbývalo, ale byli jisti, že budou vyslyšeni. Aby zvěděli, co od nich mají očekávati, měli dosti častou příležitost, setkati se s těmito bloudícími tlupami, spíše s lupiči, ne pastýři, mnoho podobnými Beduinům nynějším. Jako tito i potomci Esauovi, polou židé, polou divoši, rádi měli vzbouření; spěchali do boje jako k nějaké slavnosti. Jejich pohlaváři potřebovali jen křik válečný pustiti do hor Idumejských; v několika dnech dvacet tisíc mužů shromážděných dalo se na pochod k jejich velení a objevilo se před Jerusalemem. Překvapené město sotva mělo času, zavřítí brány.

Idumejci nebyli lidmi, kteří by nepříteli povolili; byvše odehnáni od Hanana, rozbili své stany kolem hradeb, očekávajíce čas příhodný. Bouřlivá noc jim jej poskytla. Vichřice byla neslýchané prudkosti; země se třásla od ran větru a blesku. Někteří horlivci, používajíce toho hlomozu, vypáčili brány ohrady, kde byli sevřeni,

a přešli bez rány dvorem pohanů, ježto stráže hleděly se ukryti před bouřkou. Také volně přišli až k branám městským, kterých dobyli, a dostihnuvše Idumejců, vešli s nimi do Jerusalema. Šlo nyní o to, aby přišli až k zevnějším sáním chrámu, prosekouce se řadami, horlivce obléhajícími. Šest tisíc mužů, jimž bylo svěřeno toto obklíčení, překvapeni byvše tímto zevním a neočekávaným útokem, ve zmatku utekli, zahodivše zbraň. Největší jejich díl byl povražděn, nemoha se vyprostiti, jiní, zbláznění, skákali s vysokých hradeb chrámových dovnitř města a zabili se. Jedině hrstka mladých lidí, kteří dovedli se opanovati, dali se do boje, ale sevření jsouce se všech stran, byli bez milosti porubáni.

Když nastal den, ozařovalo slunce osm tisíc pět set mrtvol, pokrývajících síň pohanů, krev se tam jen cedila. Jerusalem uvržen byl v němý strach, Idumejci toho užívali k drancování. Velekněz Hanan a Ježíš, syn Damalův, byli jim udáni jako dva zrádcové, kteří Judsko poháněli k Římu; vyzvídajíce objevili je, usmrtili a hodili jejich těla psům a supům na pospas. Potupa tato byla v Israěli neslýchána, neboť nejbídnějšimu odsouzení dostalo se pohřbu ještě večer téhož dne, kdy zemřel; viděti z toho, v jaké závratné propasti se potácelo svaté město. S Hananem zmizel i poslední zbytek pravidelné vlády v Jerusalemě, poslední naděje spásy. Vražďení náhle nastalo: horlivci a Idumejci pobíhali ulicemi, vraždíce všecky, již jim byli podezřelými: lid nižší třídy lehkovážně a hned, muže svého plemene, a jmenovitě mladé, s nejukrutnějšími mukami; většina pak, uvržena byvši do žaláře, byla nucena mučením, míti podílu ve vzpouře neb umřítí strašnými mukami. Dvanácte tisíc nejšlechetnějších a nejvzácnějších občanů podlehllo těmto strašlivým dnům. (Jos. Vál. žid. IV., 1—7; V., 1—3.)

Ostatně Idumejci nebyli zaslepeni toutéž nenávistí, tímtež fanatismem jako horlivci. Dobře pochopili, že Římané nejsou ještě před branami městskými, jak se toho domnívali horlivci, jakož i toho, že nepřišli jen proto,

aby zajistili vítězství jedné strany. Nabaživše se takového úkolu, jakož i krve, jež je potřisňovala, rozhodli se, vrátiti se do svých hor; než, učinili tak, když otevřeli dřívě žaláře. Snad domnívali se tím, že napraví část ukrutností, jež zavinili; ve skutečnosti byly to však dva tisíce sikařů čili najatých vrahů, které připojili k pomahačům vraždy. (Jos. Vál. žid. IV., 1, 5; VI., 1.)

Jerusalemu nebylo potřebí takového přírůstku. Nicméně oddechl si při odchodě Idumejcův a měl opět naději, ale horlivci brzy rozptýlili všechny přeludy; vraždy počaly znova. Gorion, muž vznešeného rodu, plýtval příliš svobodomyšlnou řečí, ale jeho náklonnost k lidové vládě, jeho svobodomyšlné náhledy neušetřily ho dýky přemrštěnců. Tak nespravedlivě zahynul i Mikuláš Peraitský, nejdovednější válečník judský, který měl veliký podíl na porážce Cestiově. Vlečen jsa ulicemi Jerusalemskými, nadarmo ukazoval své slavné poranění, umřel, volaje na své vrahy hlad, mor, Římany, a přeje jim, aby druh druhu vraždil. (Jos. Vál. žid. IV., VI., 1.)

Ve chvíli, když Mikuláš metal jim do očí tyto urážky, mohl předvídati již jejich brzké vyplnění, neboť horlivci byli již rozdvojeni: Jan z Gišaly dlouho mezi nimi a mezi přívrženci pokoje kolísal, ač svou minulostí a svým popudem klonil se ke vzpuře. Beze vší okázalosti přidal se k nim, a vplíže se takřka do řad vzbouřenců, dosáhl toho, že je ovládal téměř prostředky, které mu sloužily v Gišale, totiž buď sváděním nebo hrůzou. Když Idumejci opustili Jerusalem, měl Jan svou ozbrojenou tlupu, neodvislou moc horlivcův, ale užíval jí v jejich jméno buď k vyhnanství nebo k vraždění. (Jos. Vál. žid. IV. III., 13; VII., 1.) Dvojnásobné tyranství panovalo v městě svatém, třetí tyranství tam přišlo jen proto, aby předešlé dovršilo.

Viděli jsme (kap. IV.), že při porážce Cestiově jedna tlupa přemrštěných horlivcův vrhla se do Masady, na březích Mrtvého moře, a z této nedobytné pevnosti učinila svůj brloh (Jos. Vál. žid. IV. VI., 2). Pohlavár lupičů, v celé

krajině pověstný Šimon, syn Giorasův, ustanovil se tam pánem. Maje menší vzdělání než Jan z Gišaly, zamlouval se tento lupič svou vysokou postavou, svou prudkou odvahou. Rovněž tak, snad i více než Jan v Galilei, byl Šimon duší vzpoury v celé jižní provincii. Čtyřicet tisíc dobrovolníků, přiváběno byvši jeho pověstí, přišlo rozmnožit jeho malé tlupy, jež byl s mnohou mocí válečnictví a kázní vojenské přiučil. Zdálo se, že spíše tvoří tlupu fanatiků, která jeho slepě následovala. Zpustošila Idumeu, vydrancovala Hebron, vše pohlcujíc a spalujíc na cestě své. Ustrašení horlivci vyšli se zbraní vstříc odvahou a odporu; avšak hned prvním útokem odrazeni jsou, nemohli, leč překvapením zajati jednu ze žen Šimonových a odvésti s sebou do zástavy. Zuřivý lupič přitáhl k branám Jerusalemským, muče a vraždě každého, kdokoli se odvážil vyjít ven; uřezav ruce některým zajatcům, poslal je tak do města se vzkazem, že Šimon před Bohem se zapřisáhl, zacházeti takto s obyvateli města. Znali ho, že umí dostátí slovu; žena jeho mu byla vrácena, a on se vzdálil, avšak jen aby brzy se vrátil, tábořil pod hradbami města.

Neodkladné nebezpečí podává často strašlivých prostředků, aby se zažehalo. Umírnění, byvše horlivci poraženi a vidouce, ani sami se strachy třesou před lupiči Šimonovými, pojali úmysl, že budou hledati pomoci u těchto, aby porazili své potlačitele. Toto rozhodnutí nebylo přijato, jak by se mohlo mysliti, ze zoufalství, ale zrale bylo uvažováno v radě velekněžské. Jeden z velekněží, Matěj, měl úkol, aby uzavřel s nimi přátelství a domnělé spójence aby uvedl až do hořejšího města. To znamenalo, vydati jim poslední místo, kde se ještě drželi. Jerusalelem byl přiveden nyní tak daleko, že neměl žádné jiné moci, než vůli pohlavára lupičů. (Jos. Vál. žid. IV. IX., 13—12.)

Tento žalostný stav byl znám v táboře římském. Se všech stran pobádali Vespasiana, aby toho užil a na pochod se dal proti Jerusalemu: „Nechme,“ odpověděl, „ať se tito zuřivci zničí mezi sebou; kdybychom na ně

útočili, pak bychom konec učinili jejich nesvornosti. Bůh jest lepším vůdcem než já; bojuje za nás, vydá nám je vysílené, v niveč uvedené.“ (Jos. Vál. žid. IV. VI., 2.) Po celá dvě léta, jež následovala pokoření Galilee, držel se této zásady, jen zvolna postupuje a zmocňuje se všech míst, odkud Jerusalemu by mohla přijíti pomoc, zaháněje do něho lupičské tlupy, jichž ovšem nevyhlazoval, a shromažďoval takto vzpouru na jedno místo, aby ji obklíčil a zničil rázem jedním. Jsa pánem pobřeží středomořského, dobyl země na východ Jordánu a Mrtvého moře, podmanil Idumeu; potom táhl k svatému městu, dobyv všecka města, jedno po druhém, která je obklíčovala: Lyddy, Emaus, Jericha. (Jos. Vál. žid. IV. III., 2; VII., 3—6; VIII., 1; IX., 1.)

V měsíci červenci r. 69 měla vzpoura ve své moci jen ještě tři pevnosti osamocené v okolí Mrtvého moře; vpád Římanů, se všech stran vystupujících, obklíčoval Jerusalema; jejich jízda volně dorážela již k samým hradbám. Vespasian strojí se již podniknouti obležení, když jeho dosazení na trůn císařský zadrželo o několik měsíců zkázu svatého města. (Jos. Vál. žid. IV. IX., 2.)

Nešťastné město nebylo více schopno, aby užilo této poslední lhůty, buď obstarati nebo sesílití svou obranu; již sobě samému nepřináleželo. I chrám před svou zkázou stal se táborem válečným. Na hoře Moriah byli horlivci a jejich vůdce Eleazar sami pány posvátné části, svatyně i vnitřní síně; Jan z Gišaly položil se táborem se šesti tisíci svých přívrženců v prostranném dvoře pro pohany; Šimon a deset tisíc lupičů zaujali horu Sionskou. Tyto tři posádky, obmezené ve svých leženích, neměly jiné starosti, než aby se mezi sebou potíraly; každý den měly nové šarvátky. Nejrozumnější mezi nimi byl Šimon, a proto stal se také útočníkem; věděl dobře, že se nestane pánem Jerusalema, dokud neodejme vlastencům chrámu, tohoto ohniska života, duše celého města; ale všecko jeho úsilí ztroskotalo se o vysoké zdi svatyně. Zázračná výše těchto hradeb jakož i přítomnost Jana z Gišaly činily je nedobytnými. Nejsa spokojen, že odrazil útoky Šimonovy,

pronásledoval ho do dolejšího města, používaje těchto výpadů, aby se znova zásobil potravinami. Dělal to jako pustošitel, k zoufalství lidu, který sem do čtvrtí těchto se utekl a který viděl své domy pouličním bojem zkaženy, své zásoby, pro obležené nahromaděné, buď ukradeny neb spáleny. (Jos. Vál. žid. V., 1—3.)

Štěstí ještě pro tyto nešťastné, že Jan nemohl se odvážiti takových výpadů, leč ve dnech, ve kterých věděl, že horlivci buď jsou bojem unaveni nebo vínem zpiti, neboť i on měl se jich co stříci. Vskutku měli horlivci lepší postavení a s výšin chrámových dštili své šípy na Galilejce, naplňující první chrám. Jan je jen zadržel pomocí těžkých prakův a metacích strojův. Kamení, házené těmito stroji, nezasahovalo toliko vojáky Eleazarovy, ale, padajíc až dovnitř svatyně, rozbořilo hlavní oltář i obětnu, neboť obětovalo se za těchto krvavých bojů. Společnou úmluvou Galilejci i horlivci ponechali volnou cestu každému Israelitovi, který se přibližoval ke svatyni, aby vyplnil některou povinnost náboženskou. Ovšem, přicházeli sem s nebezpečím života, a hrůza je obcházela, vidouce, jak dům Boží jest potřísněn krví, jak v jeho síních leží mrtvolky, které nemohly býti odneseny.

Podobné zpustošení bylo ostatně v celém městě; všecko zde žilo jen za hrůzy, ovšem vše mlčelo, neboť nejmenší známka strachu byla pokládána za zločin. Žádného prostředku nebylo, hledati úkrytu u Římanů; východy byly tak střeženy, že ubíhal do nebezpečí, býti zabitu na místě, kdož by je chtěl překročiti. (Jos. Vál. žid. V. 1—5.) Jakkoli přísná byla ta dohlídka, nicméně značná část obyvatel, křesťané svatého města, dosáhli toho, že z města ven vyšli.¹⁾ Vzpomeňme si, do jaké

¹⁾ Ἡνίκα ἔμελλεν ἡ πόλις ἀλίσκεσθαι ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων . . . τῆς πόλεως μελλούσης ἄρδην ἀπόλλεσθαι. Sv. Epifan, De mensuris et ponderibus 15 (srov. Haeres. XXXIX., 7). Tato slova nám naznačují, že útek křesťanů byl ve dnech, předcházejících konečné uzavření města Titem. Také to určitěji uvádíme, než jsme to učinili v Životě Pána našeho Ježíše Krista, kn. VI., kap. III.

míry byl jim Jerusalem drahým ; až do konce zůstali mu věrnými, domnívajíce se, že nikde nevzývali by tak Ježíše jako v chrámě. Jejich zármutek rovnal se zármutku Židů, vidoucích, že jejich svatyně potřísněna jest vraždou, že budou nuceni vzdáti se toho, aby každodenně tam chodili se modlit ; ale vzpomněli si na proroctví Páně : „Protož, když uzříte ohavnost zpustošení, ana stojí na místě svatém ... (Mat. XXIV., 15.) Když uzříte Jerusalem od vojska obležený, tehdy vězte, že se přiblížilo jeho zpustošení. A tehdaž, kdož jsou v Judsku, utíkejte na hory, a kdož jsou uprostřed něho, vyjděte ven, a kteří v krajích, nevcházejte do něho ; neboť dnové pomsty jsou to ... Běda pak těhotným a těm, kteréž kojí v těch dnech, neboť bude soužení veliké na zemi, a hněv nad lidem tímto. A padati budou od meče, a zjímání vedeni budou mezi všechny národy, a Jerusalem pošlapán bude od pohanův.“ (Luk. XXI., 20—24.) Proroctví toto bylo příliš určité, než aby v něm nebyli poznali jeho blízké vyplnění. Na zprávu sv. Epifana anděl s nebe přišel, potvrzuje tuto jejich předtuchu, a řekl předním obce křesťanské, že chvíle útěku nadešla.¹⁾

Mateřská Církev dojista zaslouhovala cti, aby se jí tohoto božského upozornění dostalo, neboť její zbožnost, jakkoli zdála se býti úzkoprskou, nicméně byla upřímnou a poslušnou hlasu s hůry. Všickni odešli k výzvě svých pastýřů duchovních ve spěchu, neohlížejíce se nazpět. Spasitel doporučoval jim modliti se, aby tento jejich útěk nepotkal se s překážkami, ani aby byl v zimě nebo v den sobotní. (Mat. XXIV., 20.) Není pochybnosti, že svatí této obce křesťanské, vycvičení jsouce Jakubem, byli pamětlivi, aby prosili za tuto milost, a dosti mocni před Bohem, že ji také obdrželi. V den, v který Šimon vrhl se se svými loupežníky proti Janu z Gišaly, ve vřavě seče a v sklíčenosti, jež ji následovala, byla stráž u bran méně přísnou. Zajisté toho použili, aby se dali na útěk

¹⁾ Sv. Epifan, De mensuris etc. Haer. XXIX., 7. — Euseb, Hist. eccles. III., 5.

za příčinou takové ochablosti. Den rychlé cesty stačil, aby dosáhli a překročili Jordán; za ním neměli již křesťané báti se horlivců. Než, vzdalovali se Jerusalemu a stoupali k severu do Dekapole (Devítiměstí). Jejich přednostové šťastnou volbou naznačili jim Pellu jakožto místo, kam se utéci a kde se shromáždití mají. ¹⁾

Toto město a Scythopolis byla dvě svobodná města této krajiny, ale Pella měla tu výhodu, že nebylo v ní posádky římské. Bylo to místo pokojnější, odlehlejší. Jeho poloha jest obdivuhodná, na výšině se vypínající zvýší tisíc stop nad údolím Jordánským; hojné vodopády se vrhají s okolních vršků. Příjemná poloha přivábila sem vysloužilce Alexandrovy, kteří je pojmenovali městem Macedonským, vlastní jejich vůdce. ²⁾ Od oné doby neprestala Pella býti více pohanskou než židovskou. Nadarmo Alexandr Janaeus byl rozhněván, vida, že odporuje obřadům židovským, a vydrancoval ji; od Římanů znova vystavěna, byla městem syrským. (Jos. Vál. žid. I. IV., 8. Star. žid. XIII. XV., 4.) Vystěhovalci Církve mateřské našli tam pokoj a shovívavost, mohouce odtud pozorovati poslední tažení onoho Jerusalema, z něhož je Bůh právě vytrhl. Žádná jiná podívaná nemohla je dojati bolestněji, ale také žádná jiná nebyla potřebnější, aby nabyli přesvědčení, že jen jediný Israel smí zůstatí, Israel ne dle těla, ale Israel dle ducha, „Israel Boží“. (Gal. VI., 16.)

¹⁾ Dnešní Khabet Fahil. Rozsáhlé trosky pokrývají krásný srub, pod nímž prýští pramen, „který, jelikož není průplavy opatřen, jako jindy tomu tak bylo, jest rozdělen v mnohá ramena, zvlažuje zahrady ovocné a potom pole, rozlévá se v údolí nadmíru úrodné, kterou proměňuje v bažinu a houštinu rákosím, drupem (keři), oleandry a vrbami porostlou, úkryt to četných divokých kmenů.“ Guérin, Galilée I., 289 a násl. — Srov. Robinson, Biblical Researches III., pag. 320—325. — Merrill, East of the Jordan, p. 442—447.

²⁾ Georges Syulle, p. 274, Paris. — Etienne de Byzance, ed. Meineker.

KAPITOLA PATNÁCTÁ.

Zkáza Jerusalema.

Vespasian, povýšen jsa za císaře, opustil Caesareu a dal se na cestu postupně do Beyrutu, Antiochie a Alexandrie. Jeho syn Titus ho doprovázel. (Jos. Vál. žid. IV., 6; XI., 1. — Tacit. Hist. II., 81—83.) Za nepřítomnosti vůdce výpravy přestalo nepřátelství, a proto ponechán volný přístup do Jerusalema. Za této krátké lhůty zdá se, že horečka poněkud ochabla ve svatém městě, poněvadž blížící se Velikonoce učinily jakési příměří mezi stranami; užili toho Židé, že se všech stran sestupovali se k velikému svátku svého národa. Ač příliv zdál se menším než v letech pokoje, kde počet poutníků dosáhl často až tři miliony (Jos. Vál. žid. II. XIV., 3; VI. IX., 3.), nicméně byl dosti značný, neboť město, jež obyčejně čítalo na sto tisíc duší, čítalo jich šestkráté více, když Titus se vrátil a je obklíčil. Toto množství, jak obyčejně, tábořilo kolem hradeb; ale uniklo do města při příchodě Římanů, jedni z přemrštěnosti, druzí ze strachu, všickni od té chvíle oddáni tomutéž osudu neblahému.

Titus čekal jen na konec špatné pohody, aby opustil Alexandrii. V měsíci březnu r. 70 nějaký čas před židovskými Velikonocemi¹⁾ vydal se do Caesaree, aby se postavil

¹⁾ Hoffmann, De imperatoris Titi temporibus, recte definiendis (o době císaře Tita správně určené), str. 19, 20. Židovské Velikonoce podle výpočtu p. abbé Mémina připadly roku 70 na 14. duben. La connaissance du temps évangéliques (Znalost času evangelického), kap. V., str. 429, 431, 435, 507 a násled.

v čelo svého vojska. Velmi značné síly vojska byly tu shromážděny: tři pluky, jimž jindy velel Vespasian, dvánáctý pluk, přišedší z Antiochie, dychtiv jsa, aby pomstil porážku Cestiovu, dvacet kohort měst syrských, četná jízda z Arabie. (Jos. Vál. žid. V. I., 6. — Tacit. Hist. V., 1.) Celek tvořil strašlivý sbor, asi padesát tisíc mužů dovedně vedených, ježto Titus, více politik, méně drsný než jeho otec, byl s to, aby vedl armádu a ji přiučil umění, obléhati města. Stateční důstojníci byli mu podporou, a mnozí vzácní Židé, spojení s Římem, nacházeli se v jeho vojště, jako Agrippa, dějepisec Josef, Tiberius Alexandr, který v jeho generálním štábu měl úřad prefekta pretorianského.¹⁾

Gabaath-Saul,²⁾ půldruhé míle od Jerusalema, bylo místo označené, kde se měla vojska sejíti. Titus v čele šesti set mužů jízdy vydal se napřed, by seznal přístup do města; bezmála byl by tam zahynul. Vida brány městské zavřeny, ani živé duše mimo hradby ani v příkopech, blížil se k němu nic zlého netuše; najednou Židé jako mrak naň vypadli, odtrhnuvše ho od jeho průvodu. Měl nejvyšší čas, že se vrhl na svém koni skrze seč a přívalu šípů jen jen ušel. (Jos. Vál. žid. V. II., 1—2.) O několik dní později nenadálý výpad přivedl do nebezpečí desátý pluk, jenž byl zaměstnán, by rozbil své stany. Titus, přispěv ku pomoci v největším zmatku, shledal, že tento výborný sbor náhlým výpadem jest povalen, s největší námahou shromáždil vojáky a byl nucen, celý den bojovati, by dobrý pořádek zase napravil. (Jos. Vál. žid. V. II., 4.)

¹⁾ Mommsen, *Ephemeris epigraphica* V., 578. — *Hermes* XIX., 1884, p. 644 a násl. — Léon Renier, *Mémoires sur les officiers, qui assistèrent au conseil de guerre tenu par Titus avant de livrer l'assaut du temple de Jerusalem* (Paměti o důstojnících, kteří byli přítomni radě válečné, konané Titem prve, než učinil útok na chrám Jerusalemský). *Mémoires de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres* XXVI., 1867, p. 269—321. Srov. Mommsen, *Ephemeris epigraphica* IV., 499.

²⁾ Dnešní Tul-el-Ful (vršek bohů). V. Guérin, *Samarie* I., p. 188 a násl. — Robinson, *Biblical Researches* I., p. 577—579.

Neohroženost Židů v těchto prvých potyčkách, jejich smělost, jíž je zaměstnávali, předpovídaly Římanům tuhou válku. Nadarmo spoléhali na rozkol obležených, že zničí jejich odpor; všecka roztržka byla odstraněna, jakmile o to šlo, útočiti na nepřítel neb útok jeho odraziti. Eleazar, Jan a Šimon sjednotili se, aby chystali výpad proti desátému pluku, a učinili jej společně. Ostatně okolnosti učinily dvě strany ze tří, které až posud rozdělily město. Galilejci, používše volného přístupu, který ponechán byl poutníkům po dobu velikonoční, vešli se svými přívrženci do svatyně, kde se jim podařilo, podmaniti si horlivce. Jan, zaujímaje celý chrám, a Šimon meškaje na vrchu Sionu, byli jediní páni v Jerusalemě. (Jos. Vál. žid. V. III., 1. — Tacit. Hist. V. 12.)

Titus, upozorněn byv nebezpečím v prvých potyčkách, nezanedbal ničeho, by předešel podobné překvapení. Hradba sadův a lesův oddělovala zdi městské od hory Skopus, kde tábořilo vojsko římské; poněvadž stromy a zahrady, tehdy v plné zeleni a v plném květu, překážely vojenským zařízením, dal všecky zporážeti a srovnati se zemí až k samým hradbám. (Jos. Vál. žid. V. III., 2.)¹⁾ Svoboden a bezpečen jsa v pohybech vojska na této vší překážky zbavené půdě, dal se na pochod a rozbil svůj hlavní stan blíže věže Psechiny,²⁾ jiný oddíl jeho vojska tábořil na výši věže Hippikus,³⁾ desátý pluk na hoře Olivetské. Takto obsadil celou severní část města, jedinou, kde mohlo býti dobyto, neboť všude jinde jeho hradby, panující nad sráznými propastmi, byly nepřístupnými.

¹⁾ Olivy, uctívané v zahradě Getsemanské jakožto svědkové posledního zápasu Spasitelova, mohly ujíti této zkáze. V zákampí tohoto údolí stojíce, nebyly na překážku pohybům Římanů jako stromy, které Titus dal porazit, hlavně na severu města.

²⁾ Tato věž, zvýší 70 loket (Jos., Válka žid. V., IV., 3), nacházela se v úhlu, který tvořily na severozápad hradby Jerusalemské.

³⁾ Věž Davidova značí ve tvrzi Jerusalemské polohu hory Hippikus.

Jako tato strašlivá ohrada, tak i poloha Jerusalema, rozloženého domy svými na skupení vrcholků, činila ho jedním z nejpevnějších míst starého věku. S výše hory Skopus jevil se Jerusalem rozdělen ve dvě vrcholkem, který se táhl od severu k jihu, tak zvaným Tyropaconem. K východu údolí na hoře Moriah byla tvrz Antonia a chrám; na západ vystupovala nejvyšší hora Jerusalema, hora Sionská, staré město Davidovo. Nejnižší čtvrť Akra rozkládala se na úpatí tohoto vrchu k severu; v před tímtež směrem byla Bésétha, rozsáhlé předměstí, které Agrippa nedávno spojil se svatým městem. Každá z těchto čtvrtí měla své vlastní hradby; bylo to tedy pět pevností: Bésétha, Akra, Antonia, Chrám a Sion, kterých Římanům bylo dobývati jednu po druhé.¹⁾

Titus poznával nedostatek hradní čáry mezi nejvyšší branou Damašskou a mezi věží Psechinou. V tomto místě nesměl Agrippa dáti hradbám Béséthy rozsáhlost, jak zamýšlel, a pro kterou by byly nedobytnými: Řím totiž, nedůvěřuje budoucnosti, se tomu opřel. (Jos. Vál. žid. V. IV. 2.) Nicméně překážka byla dosti vážnou, by pravidelné obléhání se provedlo. Tři silnice, podložené proutím a poraženými stromy, vedly poznenáhlu až do rovnosti hradeb; postavili tam pohyblivé věže, které měly opakovati hradby a kterými by měly se přibližovati stroje válečné, berani.

Odpor byl z počátku tak živý jako jejich útok. Židé neuměli zacházeti se stroji metacími, hledali jen boj sboru se sborem, a proto vrhali se jako příval na nepřitele. Vícekráte byly nuceny jejich pluky vystoupiti proti jejich vzteklým výpadům, jejich stroje válečné byly spáleny, jedna z věží zbořena. Berani bušily proti hradbám, a patnáctý den udělaly široký otvor. (Jos. Vál. žid. V. VI., 2;

¹⁾ Moake, Bibelatlas V. — Zimmermann, Karten und Pläne zur Topographie des alten Jerusalem. — Wilson, Ordonance Survey of Jerusalem, During 1864—1865. Viz náš Život Pána našeho Ježíše Krista I., přídavek I. Jerusalem a chrám (franc. od abbé Fouarda).

VII., 2.) Římská armáda prošla jím svobodně; obleženci, vysílení jsouce dosavadním krvavým namáháním, nepokusili se ani o to, aby čelili nepříteli, vyprázdnilí rozsáhlou hradbu Béséthy a uzavřeli se v Akře, své druhé pevnostní čáře. Otvor do ní vyžadoval méně času, neb již pátý den mohla armáda římská podniknouti útok, ale obrana Židů byla vražedná. Židé bránili půdu, co noha nohu mine, v ulicích a na cestách v této čtvrti; Římanům bylo potřebí ještě jiných pět dní bojovati, aby se stali pány Akry. (Jos. Vál. žid. V. VII., 3—4; VII., 1—2.)

Obě čáry hradební, tak pracně dobyté, vydaly Římanům jen dolejší město; celá hořejší část byla ještě k dobývání. Židé, sedíce zpupně na horách Sionu, Chrámu a Antonii, tvořili nesmírné tvrze v takové výši, s takovými srázy, že by i ti nejodvážnější ztráceli zmužilost. Sion se všech stran zdvihal své hrozivé čelo; jeho hřeben, opatřen jsa šedesáti věžmi, byl rozložen ve vyčnívající a zase dovnitř vbíhající úhly tak, že nepřítel měl vždy své boky nekrytými. (Tacit. Hist. V., 11. — Jos. Vál. žid. V. IV., 1—3.) V čele vypínal se chrám, ještě pečlivěji opevněn; kus zdi, nedobytný na úpatí Haranu, ještě dnes svědčí o tom, že hradby vyzdviženy byly s podobným ústrojím až k samému temeni hory. Sloupoví samo, jež věncí jeho vrchol, bylo by dostačovalo, aby tvořilo samo o sobě strašlivou obranu. ¹⁾

Hned útokem hnáti na taková díla bylo by šílenstvím. Titus cítil to tím lépe, čím více jeho pluky ztrácely odvahu, vidouce, an nepřítel nadšenějším jest než kdy jindy, že jeho doupě jest nedobytno. Dal tedy svým unaveným vojínům několik dní odpočinku, jehož použil, aby se mohl přehlédnouti. Záminkou tohoto cvičení, které co možná bylo velikolepé, byla výplata žoldu vojsku; ale pravou příčinou bylo, navrátiti plukům důvěru v sebe samy

¹⁾ „Templum in modum arcis, propriique muri labore et opere ante alios; ipse porticus, qui templum ambiebatur, egregium propugnaculum.“ Tacit., Hist. V., 12. — Jos., Válka žid. V., V., 1—6.

a Jerusalem zastrašiti rozvojem sil vojenských, které jej měly poraziti. Když se domníval, že tím učiněn patřičný dojem, poslal Josefa, by obleženým navrhl čestné výminky, ale odpověděli hrubým výsměchem. (Jos. Vál. žid. V. IX., 1—4.) Taková zpupnost přijměla Tita, že odložil svou přirozenou povahu, na místě velikomyslnosti, kterou takto zneuctili, zkoušel to postrachem. Ježto každé noci četní hladovci vycházeli, aby vykopali něco zeleniny na polích, dal je střežiti a zjímati; potom každého jitra pět set těchto nešťastníků, někdy i více, bylo na kříž přibito a zrakům obležených vystaveno. Nepřestali, až dřevo a místo pro popravu nepostačovaly. Nechutné to barbarství, jehož jediným účelem bylo, do zoufalství přivésti Židy, ale zároveň zatemniti slávu Titovu. Nezbývalo nic jiného, leč vrátiti se k zdlouhavým pracím obléhacím a očekávat od nich, co zmohou proti pevnostem, kterých nemohli dobytí. (Jos. Vál. žid. V. XI., 1.)

Dvě silnice vypínaly se proti Sionu, dvě jiné byly vedeny proti Antonii. Tato pracná díla stála sedmnácte dní veliké námahy, a zdálo se, že jsou ukončena, když tu pojednou vyzdvižená dřeva a země, které ohrožovaly Antonii, sesypaly se v oblacích prachu a dýmu. Podařilo se Janovi, že podkopal pod nimi půdu a naplnil podkop sirou a smolou; vše se sřítlo do žhoucí pece. Dva dny později lupiči Šimonovi vrhli se na díla proti nim namířená a zapálili je s takovou zuřivostí, že Římané, obklopeni jsouce plameny, odtáhli a viděli se pronásledování až do ležení. Tato dvojí rána učinila postavení Titovo nejistým, jeho válečné stroje byly zničeny, vojsko jeho bylo zmalátnělo, a mezi sebou vojáci mumlali výkřik židovský: Jerusalem jest nedobytným! Spokojil se tím, že doplnil obklíčení města, a očekával od hladu, čeho nemohl dosíci útokem. (Jos. Vál. žid. V. XI., 4—6; XII., 1.)

Potom vyzdvižena jest levá zeď, kterou Ježíš předpověděl, pláče nad městem: „Přijdou na tebe dnové, a obklíčí tě nepřátelé naspem, a oblehnou tě a souží tě se všech stran; a porazí tě na zem i syny tvé, kteří v tobě

jsou, a neostaví v tobě kámen na kameni, protože jsi nepoznalo času navštívení svého.“ (Skut. XIX., 43, 44.) Vojáci, šťastni jsouce z díla, od kterého jistého a úplného úspěchu očekávali, oddávali se jemu s neuvěřitelnou činností. „Bůh je pobádal,“ dí Josef. (Jos. Vál. žid. V. XIII., 2.) Ve třech dnech obkličovala hradební zeď zdělí 39 stadií (7800 m.) Jerusalem. Obehnání náspem, jdouc přes Béséthu a Cedron, vedlo na horu Olivetskou a věncilo její témě; četné sruby ji opevňovaly s té strany, odkud náhlé přepadnutí horlivců, přicházejících z pevností od Mrtvého moře, bylo možno; bylo nutno jim čeliti. (Jos. Vál. žid. V. XII., 2.)

Od té chvíle sevřen a tlačěn se všech stran, uzřel Jerusalem, že se až k závratí rozněcuje horečka jej šírající, hlad připojil k ní všechny své hrůzy. Jen něco málo spíše zůstalo v rukou vojska; nadarmo lid volal po trošce žita neb ovsa; ničeho se nedostalo i za cenu celého bohatství. I vrhli se na kůže zvířecí, na kůže štítů, na smetí zvířecí. V podzemních stokách bylo hltavě hledáno. Šílená naruživost po jídle utuchla každý jiný cit; mezi manžely a ženami, mezi matkou a dětmi byla taková vášeň rozpoutána, že si vyrvávali nejmenší kousek potravin. (Jos. Vál. žid. V. X., 2, 3.)

Lupiči a horlivci dívali se docela chladně, jak lid hlady umírá. Slídíce po obličejích, zdali poslední zbytek síly neprozrazuje nějakého tučného drobtu potravy, donucovali unesením obyvatele, by jim poslední zbytky byly vydány. Vyhladovělému lidu byla smrt vysvobozením; konalť své dílo plnýma rukama. Domy byly naplněny mrtvolami; ulice, náměstí byly jimi nacpány, neboť se ani více nepochovávalo. Dle zprávy jistého sběha více než sto tisíc mrtvých bylo pohřbeno v půl třetím měsíci. (Jos. Vál. žid. V. XIII., 7.)

Ruce klesaly vysílením, nebylo peněz, aby se zaplatilo jen to nejnutnější; byli nuceni, házeti mrtvoly dolů s hradeb do propasti, které ochraňovaly chrám a horu Sionskou; tam se hromadily a na slunci hnily. Titus, jda

podle kostnice, byl tak dojat, že, pozdvihna ruce k nebi, zařikal se, že tyto hrůzy nejsou dílem jeho. (Jos. Vál. žid. V. XII., 3. 4.)

A vskutku ničeho nezameškal, aby je zažehnal. Ale co mohl na městě, v němž panovala hrůzovláda? Ze starých přednostů lidu, z některých velekněží, a mezi nimi Matěj, který přivedl Šimona do Jerusalema, byli v podezření, že chtějí se vzdáti; i dán rozkaz, aby byli popraveni bez odkladu a milosrdenství; jediná milost, o kterou se Matěj ucházel, aby umřel dříve než jeho synové, byla mu odepřena. Slepá důvěra zmocnila se těchto přemrštěnců, že Bůh neopustí svého chrámu, byť i zázraků bylo třeba. Tato důvěra, horoucně rozšiřovaná, takovou moc měla na mysli, že mnozí mohli sice utéci a přece toho odepřeli. Zůstali na horách svatých, aby spatřili tento zázrak. (Jos Vál. žid. VI. II., 1; V., 2.)

Zatím Titus, ztrácející již trpělivost, rozhodl se konečně, aby vojáci opět se dali do práce a k městu se přiblížili. Všecky stromy zmizely kolem Jerusalema; bylo potřebí, vykáceti jich až na devadesáte stadií (více než na čtyři míle) od města. (Jos. Vál. žid. V. XII., 4.) Spěch, aby to bylo ukončeno, vítězil nade všemi překážkami; ve dvaceti a jednom dni čtyři silnice, majíce věže, dostoupily výše tvrze Antonie. Židé poznovu vypadli, aby zapálili toto dílo, ale tentokráte, hladem zmořeni jsouce, byli odraženi a donuceni, aby vydrželi útok na sbor, jenž byl ve městě. Odpor jejich trval jen čtyři dny; 5. července nočním přepadem padla tvrz Antonie do rukou Římanů. Titus seznal nutným, srovnati se zemí skoro celou pevnost, aby dostal volného místa pro stroje válečné, a dostal se konečně až ke chrámu, kde chvěl se v šílenství všecken život, jenž ještě zbyl v Jerusalemě. (Jos. Vál. žid. V. I., 1—7.)

I zde hlad dokonával se spěchem své dílo: i ozbrojení muži, jsouce u konce se svou spíží, běhali sem a tam jako hladoví psi, hledající nějaké kořisti. Tlupa těchto přemrštěnců, cítíc vůni pečeného masa, zmocnila se domu,

odkud vycházela. Nalezli tam ženu kdysi bohatou, Marii, dceru Eleazarovu. Tato nebohá právě pekla své dítě a polovici jeho pojídala. Dávajíc jim zbytek, pravila: „Jezte, nejste zajisté upejpavější nežli matka.“ Odešli s hrůzou. (Jos. Vál. žid. VI. III., 3—4.)

Římané, dověděvše se o tomto zločinu, mohli souditi z toho, do jaké úzkosti přivedeno bylo město. V této době jiné, ještě zjevnější znamení to vyneslo na bílý den. Dvanáctého července přestala v chrámě věčná oběť z nedostatku lidí, dí Josef, pravdě podobněji však z nedostatku obětních zvířat. (Jos. Vál. žid. VI. II., 1.) Podobné přerušení nestalo se než za nejsmutnějších dnů, v době zajetí babylonského a za pronásledování Antiochem. Pobouření bylo veliké mezi Židy, s neurčitou předtuchou spojené, že tentokráte přestala jejich bohoslužba navždy. Tato předtucha jich neklamala: Israěl neměl více obětovati na hoře svaté, a ještě dnes oplakává v slavnostním postě trudné toho výročí. (Mišna. Taanith. II., 6.)

Titus použil dojmu, který učinila tato událost v chrámě, aby se pokoušel poznovu s nimi vyjednávat. Jeho rozkazem Josef, přiblíživ se, že ho slyšeti mohli, křičel na horlivce, aby Jan se vzdálil se všemi muži, které by vybral; nad to sliboval, že dá obětovati v chrámě Zákonem předepsané oběti a k tomu upotřebiti obřadníků, jež by Židé sami si vyvolili; ale Jan odpověděl: „Nemáme se ničeho obávati; chrám jest městem Božím.“ (Jos. Vál. žid. VI. II., 1.)

Útok byl nevyhnutelným; Titus dal k němu rozkaz, Židé se své strany se k němu připravili. Rozhodnutí jsouce, že soustředí obranu na vrchní část chrámu, spálili v okolí vše, co mohlo chrániti útočníky, chodbu, která vedla ze svatyně ke tvrzi Antonii, jakož i síně sloupové první ohrady od severu až k západu. Římané, opanovavše tuto rozsáhlou rovinu, postavili tam své berany, a boj nejtěžší se rozvinul. Po pět dnů nejmocnější stroje bušily do hradeb, nerozrazíce je; kameny byly takových rozměrů, tak pevně mezi sebou spojeny, že jich nic ne-

ovíklalo. Podobně časté pokusy vyléztí na hradby se nedařily, žebříky, naplněné vojáky, s hradeb se převracely a vojáci tam natlačení zabíjeli se o dláždění. Osmého srpna Římanům přece se podařilo, že zapálili úpatí brány, oddělující nádvoří pro pohany od vyššího dvora chrámu samého. Stříbro a zlato, pokrývající dveřeje, teklo, ohněm jsouc roztaveno, v potůčkách dovnitř sloupových síní a tam požár rozšiřovalo. V okamžiku oheň sršel podél cedrového vykládání na stěnách a zapálil je. Židé nevěřili v možné toto neštěstí; náhle, obklopeni jsouc ohněm, ustrnuli, nechajíce sloupoví druhé ohrady volně hořeti před svýma očima. Tato nádherná stavení lehla skoro celá popelem, když Titus dal rozkaz, aby zachovali, co ještě zbývalo. (Jos. Vál. žid. VI. IV., 1, 2.)

Když brána shořela, byl přístup do chrámu volným; ostatně zůstala celý den dokořán, a živé duše tam nevěšlo. Pověřčivá hrůza zdržovala vojáky, jinak zvyklé všemu čeliti. Otáleli, pomateni jsouc, vejíti do svatyně, kam prý nikdo nevejde, leč by to zaplatil smrtí. (Dio Cassius LXVI., 6.) Jiná pozorování zdržovala a rozčilovala jejich vůdce; s jedné strany byla to starostlivost o zachování památného stavení, které mu Berenika, Agrippa a Josef učiniti drahým, skoro svatým, s druhé strany zase uvažoval, že, když zničí stavení, na němž Židé i křesťané lpěli, učiní jedním rázem konec dvěma pověrám, které znepokojovaly císařství.¹⁾ Jsa příliš neodhodlán, aby se rozhodl sám od sebe, povolal nejpřednější důstojníky, radě se s nimi, zdali jest potřebí, spáliti chrám nebo se ho zmocniti mocí. Titus dle Josefa klonil se k tomuto poslednímu mínění (Jos. Vál. žid. VI. IV., 3); dle Tacita obmýšlel vše zničiti.²⁾ Ať tomu jak-

¹⁾ Sulpicius Severus, Chronicon II., 30.

²⁾ Sulpicius Severus, Chronicon II., 30. — P. Bernays skoro nade vši pochybnost zjistil, že Sulpicius Severus jako jinde následuje Tacita, a že můžeme toto místo považovati za výňatek ze ztracené části jeho dějin (Ueber die Chronik des Sulpicius Severus, p. 48—61). Srv. Schiller, Geschichte der römischen Kaiserzeit I., 399

koli, rozhodnutí, by svatyně israëlská byla i za cenu krvavého úsilí zachována, převládlo, a vzali chrám útokem.

Židé ho předešli; z rána 10. srpna odvážili se učiniti výpad ve velikém množství. Zadrženi jsouce vojáky, kteří srážku účinnivě vydrželi, po celý den se bili a neustoupili dříve, až se podařilo jízdě přivedené na planinu docela tuto vykliditi. Večer vešel Titus do svého stanu, mysle, že jest bitva u konce; avšak zoufalství činilo horlivce neunavitelnými. Po několika okamžicích ustání nové proudy obležených valily se na Římány; častokráte však byli odrazeni s takovou silou, že nepřítel s nimi zároveň v jedné směsici dorazil až k samým branám svatyně. Tam vojín, beze všeho rozkazu, než, jako řízením Božím (Jos. Vál. žid. VI. II., 5.) uchopil hořící trám ze sloupových síní před tím zapálených, a vyzdvižen byv jedním soudruhem, hodil jej do komnat, obklopujících Svatostánek; v několika okamžicích tyto síně se vzňaly a chrám shořel. Židé při tomto pohledu vzkřikli hrůzou, Titus přichvátal, slovem i posuňkem rozkazoval udusiti oheň, avšak jeho hlas se ztrácel v té vřavě. Vojáci při prvních krocích do svatyně pozbyli hrůzy; zaslepeni jsouce zlatem, ze všech stran se třpytícím, jali se drancovati. Titus byl unášen tímto množstvím, jež bylo příliš dychtivě se sápal po kořisti, než aby ho vidělo a slyšelo, přišel s několika důstojníky do svatyně ještě netknuté, pozoroval ji nějakou chvíli a vešel do Svatyně Svatých. Velebnost toho místa převyšovala jeho očekávání; tato svatyně ho tak mocně dojala, že vyšel ven, jsa odhodlán za každou cenu zachrániti takový zázrak. Ale v době, ve které odháněl drancující a se unavoval křikem, aby hasili, voják ze zadu hodil oheň dovnitř. Kouř a plamen ze všech stran vyrazily; Titus věda, že chrám jest ztracen, odešel. (Jos. Vál. žid. VI. IV., 3—7).

Požár od té chvíle beze vší překážky se rozšiřuje, činil brzy z hory Moriah strašlivou pec, zdálo se, jakoby hora sama hořela až do základů. Židé, majíce vztek v srdci, dívali se se Sionu a se sousedních vrchů na zničení své

poslední naděje. Výkřiky úzkosti, hrozné klení vycházely z úst tohoto množství a mísily se se křikem vojáků vůkol se rozléhajícím, se chrapotem zabitých. Tak ohromný byl křik v ten den neblahý, že byl slyšán až za Jordánem. (Jos. Vál. žid. VI. V., 1.) Ostatně požár nepřetrhl vraždění. Římané zpití krví jen po mrtvolách chodíce, vše, co stálo před nimi, pobili. Většina Židů zbylých, šílení jsouce a zoufající, vyhledávali smrti, jedni sami se vrhající vstříc mečům vojáků, jiní do hořících plamenů, nebo mezi sebou druh druhu zabíjeli. Někteří kněží, vystoupivše na vrchol chrámu, vytrhávali z něho pozlacené hřeby s jejich olověným tmelením a vrhali je na obléhající; ale brzy i oni zmizeli v plamenech. Jen malému hloučku horlivců, sebraných Janem z Gišaly, podařilo se, prolomiti Římany a spojití se se Šimonem po mostě, který spojoval horu Sionskou s chrámem. Zbytek synů israelských, kteří, očekávající veliký zázrak, shromáždili se na hoře Moriah, byl beze vší pomoci ztracen. Šest tisíc těchto nešťastníků, většinou starci, ženy a děti utekli se do jedné sloupové síně, kteráž byla zapálena, a všechno zahynulo. (Jos. Vál. žid. VI. V., 1, 2.) Když požár přestal, nezůstaly na hoře svaté leč dvě od plamenů sežehnuté brány a trosky ohrady pro ženy. Pluky sebraly své erby uprostřed kouřících trosek a obětovaly těmto modloslužebným znakům. (Jos. Vál. žid. VI. VI., 1.) Při této poslední ráně nemohli se Židé více mýlit. „Ohavnost spuštění“ (Mat. XXIV., 15), kterou počali horlivci, brala konec před jejich očima. Bůh, kterého zneuznali, opustil svaté místo, kde tak dlouho uctíváu chtěl býti, odmítl je a jejich bohoslužbu.

Ostatně nebylo vše ještě u konce pro vítěze, zbývalo jim ještě dobytí pravé tvrze jerusalemské, starého Sionu. Hradby tohoto hořejšího města byly posud netknuty; nejzuřivější povstalci se tam shromáždili a v jejich čele Jan a Šimon, jsouce nyní k boji poslednímu sjednoceni. Než jej však započali, přece otáleli; vědouce, že jejich mužstvo jest vysíleno, žádali na římském veliteli, aby směli se sejíti k rozmluvě. Nabízeli, že vyklidí to

místo, když jim bude dovoleno odebrati se na poušť, jim samým, jejich ženám a dětem. Titus mnil jen dáti jim milost; uražen byl však, že mu kladli podmínky, přerušil vyjednávání, prohlašuje, že jim nezbývá nic jiného, leč umříti. (Jos. Vál. žid. VI. VI., 2. 3.)

Bylo Římanům počítí nové obléhání, neméně pracné, než byla předešlá, neboť v Sioně, jenž sám o sobě byl již strašnou pevností, měli Židé místa, jež mohla všemu vzdorovati, jako palác Herodův, opatřený třemi ohromnými věžemi: Hippikem, Faraëlem a Mariamnou. Za osmnácte dní čtyři pluky vystavěly silnice proti západní zdi, přiléhající k tomuto paláci. Když sedmého září byly tyto právě dohotoveny, počaly stroje válečné bušiti do hradeb, a prolomily otvor. K velikému překvapení vešly tam pluky beze všeho odporu. Hlad i horečka ztenčily počet obranců; nenalezli, než polomrtvé, kteří bez ducha utíkali na všechny strany a nořili se do podzemních dutin, na nichž Jerusalems jest vystavěn. Římané běhali celý den úzkými ulicemi Sionskými, drancující, vraždíce a spalující vše, než z mnohých domů, kde bohatou kořist předvídali, ustupovali, zalknuti jsouce zápachem hnijících tam mrtvol. Noc učinila konec vraždění a oheň dokonal zkázu. Když Titus přišel na horu ještě se kouřící a uviděl, že věže Herodovy jsou netknuty, jež žádný válečný stroj neprolomil, zdálo se mu, že jeho poslední tak snadné vítězství jest zázrakem, a děkoval z toho Bohu, který bojoval za něho. (Jos. Vál. žid VI. VIII., 1, 4, 5; IX., 1.)

Dnů následujících užito k tomu, že prohledávali stoky a podzemní skrýše města, odkud na tisíce zajatců vytáhli a zmocnili se bohatství, jež připojili ke kořisti, sebrané v ostatním Jerusalemě, což takovou hromadu zlata činilo, že cena tohoto kovu o polovici klesla v Syrii. Kořist, Titovi připadlá, obsahovala posvátné předměty, z požáru chrámu zachráněné: opona Svatyně Svatých, kniha Zákona, stůl předkladných chlebů, sedmiramenný svícen; uschoval je pro svou vítězoslávu. Mimo tyto trofeje nesmírné množství zajatců zbylo v jeho rukou. Josef

jejich počet páčí na devadesát sedm tisíc. Toto množství, hnáno jsouc k chrámu, bylo zde natlačeno do jedné části ještě stojících hradeb. Zde byli přebíráni. Kdož měl zbraň, byl zabit, zachováno jen asi sedm set mladíků nejhezčích, kteří byli určeni pro triumf vítězův. Ostatní, ti, kterým bylo méně než sedmnácte let, byli prodáni, kteří zbyli, ponecháni buď do dolů nebo divadla. Takové bylo vysílení zajatců, že za těch několik dní, co trval výběr, umřelo jich na tisíce, jedni vysílením, druzí zoufalstvím. (Jos. Vál. žid. VI. IX., 2, 4.)

Oba vůdcové vzpoury nebyli mezi těmi nešťastníky a nadarmo jich hledali. Jan z Gišaly, jehož hlad přinutil, objevil se první; vydal se Titovi, jenž ušetřiv jeho života, spokojil se jeho uvězněním. (Jos. Vál. žid. VI. II., 4.) Šimon měl více potravy; ke konci října spatřili vojáci, hlídající chrám, vycházeji z podzemí bytost vyzáblou, oděnou v bílé roucho a purpurový plášť. Byl to Šimon, který, nemaje již potravy, pokoušel se o to, že projde mezi nimi jako strašidlo. Ale zadržen byv brzy poznán byl a do Caesaree poslán k Titovi, aby tento s ním dle libosti naložil. (Jos. Vál. žid. VII. II., 1.)

V tom čase vskutku vůdce odešel z Jerusalema a procházel Syrii slavě své vítězství. Zajatců, jež vedl za sebou, hojně užíváno ku hrám v okružním divadle. V amfiteatru Caesaree Filippovy dva tisíce pět set bylo jich spáleno za živa, divým šelmám předhozeno nebo přinuceno, by se vraždili mezi sebou. V Beyruthu dělo se totéž vraždění. Vítěz takto dospěl až do Antiochie a Eufrate, všude jsa veleben. (Jos. Vál. žid. VII. II.; III., 1; V., 1. 2.) Navraceje se do Egypta, zastavil se na cestě, chtěje viděti Jerusalem. Zkáza, kterou nařídil, byla dokončena. Z města, kteréž šest měsíců před tím shledal oslňující ve své kráse, dosti silné mužstvem a statky, aby mohlo čeliti Římu, nezůstaly než trosky. Desátý pluk tábořil na troskách chrámu. Na hoře Sionské tři věže Herodovy, jeho rozkazem zachované, svědčily o tom, nad jakými překážkami zvítězily; některé budovy na nej-

zazším konci této hory také obstály, mezi nimiž i „Večeřadlo“ (Sv. Epifanes De mensuris 14.), v kterém Ježíš na místě obřadoslužby židovské ustanovil pravou bohoslužbu v duchu a v pravdě, věčnou oběť, Nejsvětější Svátost oltářní. Ostatní čtvrti jerusalemské: Bésétha, Akra, Ofel zmizely na dobro, a podobná zpousta rozšiřovala se až na pět mil vzdálenosti. Přístupy do Jerusalema, jindy kvetoucí, nebyly na pohled leč zpoustou kamení, jak až podnes jest viděti. Titus, hluboce jsa dojat, plakal nad nešťastným městem a zlořečil nesmyslným lidem, kteří je přinutili tak zpustošiti vlast jejich. Slavné toto vítězství zdálo se jej tížiti; těm, kteří mu blahopřáli, odpověděl: „Ne já zvítězil, ale Bůh rozhněvaný proti Židům užil mé ruky.“ (Jos. Vál. žid. VII. V., 2; — Filostrat VI., 29.)

Tyto šlechetné city, jež pohané i Židé propůjčují Titovi, nepřekážely mu, by si nepřál vítězoslavného návratu do Říma. Přísná jednoduchost Vespasianova se tomu protivila, ale syn ho přemluvil a dosáhl toho, že svému triumfu dodal lesku převyšujícího vše, co se dalo až posud. Průvod jevil se před okouzleným zrakem Josefovým jako nějaká řeka zlata, stříbra, slonoviny, drahých kamenů plná, tekoucí v širokých vlnách po Cestě svaté. Zázraky Východu zastoupeny byly v této stkvělé výstavě na odív, vše, co umění a příroda zplodila pozoruhodného v těchto krajinách, bylo zde vyloženo. Tři- až čtyřpatrové lešení předváděno před zraky lidu, ukazujíc mu řadu obrazů, představujících jednotlivé výjevy této veliké války. Živé trofeje šly za nimi, výběr zajatců, sedm set krásných mužů, kteří, jak jsme viděli, vybráni byli pro tuto okázalou slavnost; v jejich čele kráčel Šimon, syn Giorův, provaz maje na krku, jehož vedli na smrt, bičující ho. Vespasian a Titus na svém voze triumfním zakončovali průvod, ale před nimi nesení byli praví přemoženci v této válce: kniha Zákona a kořist svatá, vynesená z požáru chrámu, zlatý stůl obětní, sedmiramenný svícen, nachová

opona Svatyně Svatých.¹⁾ Dle zvyku zastavil se průvod na úpatí Kapitolia a Šimon, vlečen jsa do žaláře Mamertského, hozen byl do Tulliana, kde usmrčen byl. Několik okamžiků po tom řekli císařům, že nepřítel Říma žil: oběti počaly a den ukončen slavnostmi. (Jos. Vál. žid. VII. V., 3—6.)

Vespasian měl při té slavnosti jen únavu a ztrátu času (Sueton. Vespasian 12), Titus však slavil triumf z toho, že ji obdržel; viděl v ní i svoji slávu i upevnění císařství v rukou své rodiny; ani syn ani otec neměli zdání, že jejich vítězosláva v radách Božích jest jen zakončení a zasvěcení velikého díla, o němž od čtyřiceti let pracovali pokorní mučeníci, Petr, Pavel a jejich bratři v apoštolském úřadě. Zákon, proti němuž Pavel pracně bojoval, jemuž vytýkal, že, ač sám o sobě dobrým jest, neplodí leč „hněv Boží, hřích a smrt“ (Řím. IV., 15; VIII., 2; VII., 6), Římané učinili bezbranným a podmaněným, i Knize, kterou vlekli na cestě triumfní. Trofeje chrámové ostatně dosvědčovaly, že konec učiněn bohoslužbě mojžíšské, která nebyla, leč „podobenství a stín nebeských věcí“ (Žid. VIII., 5), které učinily místo kněžstvu a věčné oběti.

Byl to Jerusalems naskrze zrušený. „Jerusalem zde na zemi sám i synové jeho k otroctví určeni“ (Gal. IV., 25). Na jeho místě se vypíná „Sion“, tajemná hora, pozdravována apoštolem národů jako „Jerusalem, který s vrchu jest, všecek, nebeský, matka naše“ (Gal. V., 26; Žid. XII., 22).

Řím v novém řádě věcí zaujal místo, jaké měl Jerusalems ve Starém Zákoně; Řím stal se hlavním městem a matkou ne jednoho národa, ale veškerého světa. Tuto slávu, určenou k tomu, že se rozmnožovati bude až

¹⁾ Vítězný sloup na Foru chová až podnes památku na tento triumf a na zobrazené předměty, které při něm byly neseny: zlatý stůl, sedmiramenný svícen, kaditelnice a stříbrné tenebry.

do posledních dnů, Řím děkuje ne Flaviovcům, ale dvěma apoštolům, které Ježíš poslal, aby umřeli v jeho lůně, aby Petr vzal tam do svých rukou dílo Pavlovo, zůstávající navždy nevyvratným základem, proti němuž nadarmo válčiti budou. (Mat. XVI., 18.)¹⁾

¹⁾ Mat. XVI., 11.: „Ty jsi Petr, a na té skále vzdělám Církev svou, a brány pekelné jí nepřemohou.“

OBSAH.

	Str.
Prosba	3
Schválení	5
Úvod	7

KAPITOLA I.

První zajetí sv. Pavla v Římě.

- I. Skutky zajatého Pavla. — Nero a jeho dvůr v době prvního zajetí sv. apoštola. — Vězení Pavlovo za stráže vojáků pretorianů. — Jeho rozmluva se Židy římskými. — Úspěch jeho apoštolského úřadu mezi pohany. — Pomoc obětovaná od Filippanův a přinesená Epafroditem 11
- II. Epištola k Filippanům. — Pobyt a úřad Epafroditův a zajatého apoštola. — Děkuvzdání Filippanům. — Nadpřirozená radost Pavlova. — Rozmíšky v křesťanské obci Filippské. — Napomenutí, aby se střežili židokřesťanů 25

KAPITOLA II.

Jakub Jerusalemský.

- Blud rozšířený v Církvích Pavlových. — Porušující zásady židokřesťanů. — Epištola sv. Jakuba. — Boháči a chudí v Církvi. — Víra bez skutků. — Nebezpečí jazyka. — Potřeba modlitby. — Život kající a vliv Jakubův. — Jeho mučnická smrt. — Zkáza Jerusalema, předpověděná Ježíšem, synem Hannanovým 34
- Fouard, Sv. Pavel. 19

KAPITOLA III.

Epištola ke Kološanům.

Str.

Vznik bludařství v Církvích Maloasijských. — Zřídlo těchto bludů: pohanští mudrci, židovští mudrci, židovští misionáři, Esseni. — Epafras v Římě. — Epištola ke Kološanům. — Kristus jest všecko: všecko skrze něho, pro něho a v něm. — Kristus původce stvoření; Vykupitel; v něm plnost vědění a Božství. — Ježíš hlava Církve. — Mravná naučení. — Rodina křesťanská 50

KAPITOLA IV.

Filemon a Onesimus. — Epištola k Efesanům.

Soudruhové sv. Pavla v době jeho prvního zajetí. — Tychik nese list Kološanům. — Onesimus. — Křesťanství a otroctví. — List Filemonovi. — Epištola k Efesanům: list okružní ke křesťanským obcím asijským. — Předurčení vyvolených. — Všechen dar dokonalý v Kristu. — Ježíš žije v Církvi a pro Církev. — Pokrok hierarchie. — Spojení Ježíšovo s Církví; podobenství spojení manželského. — Povinnosti otcův a dítek, pánů a služebníků. — Duchovní zbraň křesťana 65

KAPITOLA V.

Osvobození sv. Pavla. — Dílo sv. Lukáše.

Pavel souzen a propuštěn z obžaloby — Jeho cesta do Španěl. Dílo sv. Lukáše určeno věřícím z pohanstva. — Prameny třetího Evangelia. — Plán sv. Lukáše: ukázati skutky Ježíšovými a apoštolů pravost učení sv. Pavla. — Spasení ustanoveno jak pro pohany tak pro Židy. — Víra, pramen všeho ospravedlnění. — Ježíš, Spasitel člověčenstva. — Zvláštní půvab třetího Evangelia 84

KAPITOLA VI.

Vraždění křesťanů v Římě.

- I. Požár Říma. — Tigellin a Poppaea. — Záliba Neronova pro divadlo, hry v cirku, budovy nákladné. — Oheň v Římě. — Podezřelé zakročení Neronovo 102
- II. Vraždění křesťanů. — Pověsti, obviňující Nerona z požáru. — Židé, propadlí zášti lidu, svalují podezření na křesťany. — Velké množství věřících objeveno v Římě a vydáno na smrt mučnickou. — Krvavé slavnosti v srpnu 112

KAPITOLA VII.

První všeobecné pronásledování.

Str.

- I. Nařízení k pronásledování. — Pronásledování, namířené proti křesťanům v celé říši. — Zákonodárství; řízení soudů římských. — Nařízení Neronovo 123
- II. První list sv. Petra. — Pronásledování v Malé Asii. — List sv. Petra nesen Silvanem. — Původnost této Epištoly. — Víra v Krista vzkříšeného. — Její ovoce v duši znova zrozené. — Povinnosti křesťana v čas pronásledování. — Konání úřadu a povinnosti duchovních pastýřů 131

KAPITOLA VIII.

Epištola k Židům.

- Utrpení Církve Jerusalemské. — Albinus vladařem v Judsku. — Epištola k Židům. — Její původnost. — Výklad Epištoly. — Bůh v Starém Zákoně jednal prostřednictvím andělů, v Novém Zákoně mluví skrze Syna svého. — Starý Zákon měl Mojžíše prostředníkem; v Novém Zákoně jest Ježíš nejvyšší prostředník. — Kněžství Ježíše Krista zobrazené Melchisedechem jest větší nežli kněžství Aaronovo. — Ježíš, věčný kněz a obětní dar své oběti. — Výbornost víry. — Napomenutí k ctnostem křesťanským 145

KAPITOLA IX.

Vzpoura Judská.

- I. První pozdvižení v Jerusalemě. — Vláda Gessia Flora. — Kvašení mezi lidem. — Chmurné předzvěsti. — Vydírání Florovo. — Pozdvižení v Jerusalemě. — Vítězství vzbouřenců. Římané vyhnáni ze svatého města 162
- II. Vraždění Židů na Východě. — Válečné tažení Cestia Galla. — Vraždění Židů v Caesaree, Judsku a Alexandrii. — Utrpení křesťanů. — Výprava a porážka Cestia Galla 172

KAPITOLA X.

Epištola sv. Judy. — Poslední apoštolská cesta sv. Pavla.

- Nauky sv. Pavla znetvořeny v rozličných Církvích. — List sv. Judy proti těmto zlořádům duchův a mravů. — Apoštolování sv. Pavla na Krétě. — Titus přednostou v obcích křesťanských na tomto ostrově 179

*

KAPITOLA XI.

Úřad biskupský. — Pastorální listy.

Str.

Bludařství v Církvích Asijských. — Rozvoj kněžské vlády. — Pravidla pro volbu pastýřů duchovních, jáhnův a jahenek. — Obce křesťanské, svěřené Timotheovi. — Sv. Pavel v Makedonii. — První list k Timotheovi. — Rozmluvy s bludaři. — Modlitby za krále a úřady. — Udržení pořádku při bohoslužbě, ve správě kněžské a v rodinách. — Pavel v Troji, v Efesu, Miletě a Korintě. — List k Titovi. — Apoštolská cesta do Epiru. — Nikopolis. — Zpáteční cesta do Korinta. — Odchod Petřův a Pavlův do Říma 189

KAPITOLA XII.

Smrt sv. Petra a Pavla.

Druhé zajetí sv. Pavla. — Jeho osamělost po dobu tohoto zajetí. — První řeči a odklad pře. — Druhý list k Timotheovi. — Druhý list sv. Petra. — Pane, kam jdeš? — Sv. Petr a sv. Pavel v žaláři Mamertském. — Jejich mučeníctví. — Jejich hroby 209

KAPITOLA XIII.

Řím při smrti sv. Petra a Pavla.

Úpadek Neronův v přízni u lidu. — Tiriad ustanoven v Římě za krále Armenského. — Cesta Neronova do Řecka. — Jeho šílená záliba v divadle a hrách veřejných. — Helius jej přivádí opět do Itálie a do Říma. — Povstání v Galii, ve Španělsku a strážě pretoriánské. — Smrt Neronova. — Galba, Oto, Vitellius. — Pluky východní povyšují Vespasiana na trůn 236

KAPITOLA XIV.

Vespasian v Galilei a v Judsku.

Stav křesťanů po smrti sv. Petra a Pavla. — Přípravy válečné v Jerusalemě a v Judsku. — Josef vladařem v Galilei. — Obležení Jotapaty. — Dobyťí Gamaly, Tiberiady a Gišaly. — Šimon, syn Giorův, — Křesťané Jerusalemské utíkají se do Pellu 252

KAPITOLA XV.

Zkáza Jerusalema.

Str.

Titus obkličuje Jerusalem. — První potyčky. — Dobyetí Béséthy a Akry. -- Odražené útoky. — Obehnání Jerusalema náspem. — Hrůzy hladu. — Přerušeni věčné oběti. — Práce obléhací opět započaty. — Útok na tvrz Antonii a dobytí její. — Zapálení chrámu. — Obležení a dobytí hory Sionské. — Návrat Titův do Říma a vítězství Flaviovců	272
--	-----

54 2464

~~51 7 17~~

Sešit I.

Cena 50 kr.

PRVOPOČÁTKOVÉ CÍRKVE.

SVATÝ PAVEL

JEHO POSLEDNÍ LÉTA.

ABBÉ C. FOUARD.

PŘELOŽIL

KNĚZ JAN EV. HULA KOVSKÝ.

DRUHÝ DÍL.

S POVOLENÍM NEJD. KNÍŽECÍHO ARCIBISKUPSKÉHO ORDINARIATU
V PRAZE DNE 20. ŘÍJNA 1898. ČÍS. 9817.

V PRAZE 1899.

CYRILLO-METHODĚJSKÁ KNIHTISKÁRNA A NAKLADATELSTVÍ
V. KOTRBA.

Cyrillo-Methodějská knihtiskárna V. Kotrba
vydala již dříve od téhož autora velice skvostné dílo, jež jest
jaksi první částí díla právě vydávaného, na něž tuto ctěné čte-
náře své upozorňuje:

Abbé Fouard:

SVATÝ PAVEL

a jeho apoštolské cesty.

Přeložil

Jan Ev. Hulakovský,

kněz.

351 stran velké 8°; cena brož. **3 zl.**, váz. **4 zl. 20 kr.**

Svatý Pavel, nejhorlivější učedník Kristův, nalezl ve Fouardovi výtečného životopisce. Velice mistrným pérem kreslí však nejen sv. Pavla, ale i jeho okolí, jeho cesty zeměmi a krajinami, kdež mnohé a nemalé překážky mu bylo překonávati; dále líčí spisovatel velice charakteristicky různé národy, mezi nimiž svatý Pavel jako apoštol působil.

K dílu tomuto jsou přidány dvě barevné mapy, dva polohopisné plány a zdařile provedená podobizna autorova.

Objednávky přijímá a vyřizuje

Cyrillo-Methodějské knihkupectví G. Franci

v Praze,

budova městské spořitelny.

Vzdělávací knihovna katolická

přinesla doposud následující spisy:

Svazek I.: „Apologie víry křesťanské na základě věd přírodních“. Sepsal kanovník F. Duilhé de Saint-Projet. Přeložil Dr. A. Podlaha. Cena 2 zl. 10 kr.

Svazek II.: Dra Jana Sýkory „Umučení a oslavení Pána našeho Ježíše Krista podle čtyř evangelií“. Četná vyobrazení v textu a 2 přílohy. Cena 3 zl.

Svazek III.: Dra Pavla Vychodila „Básnictví a mravouka“. Cena 40 kr.

Svazek IV.: Dra Eugena Kadeřávka „O původu tvorstva dle zpráv biblických“. Cena 40 kr.

Svazek V.: Arnošta Hella „Podobizny Svatých“. Z frančtiny přeložil Sig. Bouška, O. S. B. Četné obrazy starých i novějších mistrů. Titulní list kreslil mistr Jenewein. Cena 2 zl.

Svazek VI.: Dra Frant. Kryštůfka „Dějiny církve katolické ve státech rakousko-uherských s obzvláštním zřetelem k zemím koruny české od r. 1740—1898“. (S obrazy vladařů rakouských.) — Vyšel díl I. Cena 3 zl. Dílu II. sešit 1—10.

Svazek VII.: P. Jindř. Pesche a P. Vict. Cathreina „Soukromé vlastnictví“. Dvě sociologických studií. Z německého podává Dr. Jos. Tumpach. Cena 1 zl. 35 kr.

Svazek VIII.: P. A. Lapôtra T. J. „Moravané“. Staf ze spisu: „Evropa a svatá Stolice za dob Karlovců“. Z frančtiny přeložil Dr. Frant. Ehrmann. — Cena 50 kr.

Svazek IX.: Dra J. Bilczewského „Archaeologie křesťanská ve službách dějin církevních a věrouky“. S četnými ilustracemi v textu. Z polského originálu podává Dr. Jos. Tumpach. Cena 2 zl. 50 kr.

Svazek X.: Msgra Em. Bougauda „Ježíš Kristus. Důkaz Jeho božství“. Z frančtiny přeložil Antonín Melka. Cena 45 kr.

Svazek XI.: P. Victora Cathreina T. J. „**Socialismus**“. Autorisovaný překlad VII. vydání z r. 1898. Cena 1 zl. 50 kr.

Svazek XII.: J. A. Zahma „**Věda a učenci katoličtí**“. Z angličtiny přeložil ThC. Václav Hazuka. Cena 75 kr.

Svazek XIII.: Dr. Ant. Vřešťála „**Lichva a úrok ve světle mravouky katolické**“. Cena 75 kr.

Svazek XIV.: August Nicolas: „**Mimo církve není spásy**“. Studie o nesnášlivosti církve. Vyňato ze spisu „Filosofické studie o křesťanství“. Dle VII. francouz. vydání přeložil Vojtěch Kameš. Cena 50 kr.

Svazek XV.: P. Lev z Hammersteinů T. J. „**Od ateismu k plné pravdě (Edgar)**“. Autorisovaný překlad dle 9. vydání pořídil Alois Svojsík. Cena 1 zl. 15 kr.

Sv. XVI.: P. J. Biederlacka T. J. „**Otázka sociální**“. Přeložil Dr. Ferdinand Beneš. Cena 1 zl. 25 kr.

Vychází v seš. o 3 arších. — Cena sešitu **25 kr.**

Předplatné a objednávky vyřizuje každé řádné knihkupectví, zvláště

Cyrillo-Methodějské knihkupectví G. Francí
v Praze, dům městské spořitelny.

Nedělní a sváteční čtení pro vzdělaný svět.

Sepsal

Lev z Hammersteinů T. J.

S dovolením spisovatelovým přeložil a upravil

Dr. **Antonín Podlaha.**

Část I.

S dovolením nejd. kapitolského vikariátu dne 11. září 1899 č. 9269.

Cena 1 zl. 80 kr.

Objednávky přijímá a vyřizuje

Cyrillo-Methodějské knihkupectví G. Francí

v Praze, Melantrichova ulice.

Sešit 2.

Cena 50 kr.

PRVOPOČÁTKOVÉ CÍRKVE.

SVATÝ PAVEL

JEHO POSLEDNÍ LÉTA.

ABBÉ C. FOUARD.

PŘELOŽIL

KNĚZ JAN EV. HULAKOVSKÝ.

DRUHÝ DÍL.

S POVOLENÍM NEJD. KNÍŽECÍHO ARCIBISKUPSKÉHO ORDINARIATU
V PRAZE DNE 20. ŘÍJNA 1898. ČÍS. 9817.

V PRAZE 1899.

CYRILLO-METHODĚJSKÁ KNIHTISKÁRNA A NAKLADATELSTVÍ
V. KOTRBA.

Cyrillo-Methodějská knihtiskárna, V. Kotrba
vydala již dříve od téhož autora velice skvostné dílo, jež jest
jaksi první částí díla právě vydávaného, na něž tuto ctěné čte-
náře své upozorňuje: *

Abbé Fouard:

SVATÝ PAVEL

a jeho apoštolské cesty.

Přeložil

Jan Ev. Hulakovský,
kněz. *

351 stran velké 8°; cena brož. **3 zl.**, váz. **4 zl. 20 kr.**

Svatý Pavel, nejhornlivější učedník Kristův, nalezl ve Fouardovi výtečného životopisce. Velice mistrným pérem kreslí však nejen sv. Pavla, ale i jeho okolí, jeho cesty zeměmi a krajinami, kdež mnohé a nemalé překážky mu bylo překonávati; dále líčí spisovatel velice charakteristicky různé národy, mezi nimiž svatý Pavel jako apoštol působil.

K dílu tomuto jsou přidány dvě barevné mapy, dva polohopisné plány a zdařile provedená podobizna autorova.

Objednávky přijímá a vyřizuje

Cyrillo-Methodějské knihkupectví G. Franci
v Praze,
budova městské spořitelny.

Laskavému čtenářstvu doporučujeme vřele jakožto
výbornou četbu pro intelligentní kruhy

Vzdělavací knihovnu katolickou,

jež přinesla doposud následující spisy:

- Svazek I.: „**Apologie víry křesťanské na základě věd přírodních**“. Sepsal kanovník F. Duilhé de Saint-Projet. Přeložil Dr. A. Podlaha. Cena 2 zl. 10 kr.
- Svazek II.: Dra Jana Sýkory „**Umučení a oslavení Pána našeho Ježíše Krista podle čtyř evangelií**“. Četná vyobrazení v textu a 2 přílohy. Cena 3 zl.
- Svazek III.: Dra Pavla Vychodila „**Básnictví a mravouka**“. Cena 40 kr.
- Svazek IV.: Dra Eugena Kadeřávka „**O původu tvorstva dle zpráv biblických**“. Cena 40 kr.
- Svazek V.: Arnošta Hella „**Podobizny Svatých**“. Z frančtiny přeložil Sig. Bouška, O. S. B. Četné obrazy starých i novějších mistrů. Titulní list kreslil mistr Jenewein. Cena 2 zl.
- Svazek VI.: Dra Frant. Kryštůfka „**Dějiny církve katolické ve státech rakousko-uherských s obzvláštním zřetelem k zemím koruny české od r. 1740—1898**“. (S obrazy vladařů rakouských.) — Vyšel díl I. Cena 3 zl. Dílu II. sešit 1—7.
- Svazek VII.: P. Jindř. Pesche a P. Vict. Cathreina „**Soukromé vlastnictví**“. Dvě sociologických studií. Z německého podává Dr. Jos. Tumpach. Cena 1 zl. 35 kr.
- Svazek VIII.: P. A. Lapôtra T. J. „**Moravané**“. Stať ze spisu: »Evropa a svatá Stolica za dob Karlovců«. Z frančtiny přeložil Dr. Frant. Ehrmann. — Cena 50 kr.
- Svazek IX.: Dra J. Bilczewského „**Archaeologie křesťanská ve službách dějin církevních a věrouky**“. S četnými ilustracemi v textu. Z polského originálu podává Dr. Jos. Tumpach. Cena 2 zl. 50 kr.
- Svazek X.: Msgra Em. Bougauda „**Ježíš Kristus. Důkaz Jeho božství**“. Z frančtiny přeložil Antonín Melka. Cena 45 kr.

Svazek XI.: P. Victora Cathreina T. J. „**Socialismus**“. Autorisovaný překlad VII. vydání z r. 1898. Cena 1 zl. 50 kr.

Svazek XII.: J. A. Zahma „**Věda a učenci katoličtí**“. Z angličtiny přeložil ThC. Václav Hazuka. Cena 75 kr.

Svazek XIII.: Dr. Ant. Vřešťála „**Lichva a úrok ve světle mravouky katolické**“. Cena 75 kr.

Svazek XIV.: August Nicolas: „**Mimo církve není spásy**“. Studie o nesnášlivosti církve. Vyňato ze spisu »Filosofické studie o křesťanství«. Dle VII. francouz. vydání přeložil Vojtěch Kameš. Cena 50 kr.

V tisku se nalézá:

Svazek XV.: P. Lev z Hammersteinů T. J. „**Od ateismu k plné pravdě (Edgar)**“. Autorisovaný překlad dle 9. vydání pořídil Alois Svojsík.

Na řadu přijdou tyto spisy:

P. J. Biederlacka T. J. »Socialní otázka«. — Dra Jos. Kachníka »Dějiny filosofie«. — Dra J. E. Ortiho y Lara »Věda a zjevení«. — P. B. Duhra T. J. »Bajky o jesuitech«. — Frà Jos. Mergla »Katholicismus dokázaný a obhájený slovy a důvody odpůrců jeho«. — P. L. z Hammersteinů T. J. »Některé význačné charaktery katolické XIX. století«. — Dra Štěp. Pawlického »Mozek a duše«. — Téhož spisovatele »Darwinismus«. — P. Ch. Antoina T. J. »Národní hospodářství«. — P. A. Röslera C. SS. R. »Ženská otázka«. — P. Didona »Moderní výchova«. — P. A. M. Weisse a Dra Štěp. Pawlického »Původ křesťanství« atd.

Vychází v seš. o 3 arších. — Cena sešitu **25 kr.**

Předplatné a objednávky vyřizuje každé řádné knihkupectví, zvláště

Cyrillo-Methodějské knihkupectví G. Franci

v Praze, dům městské spořitelny.

Sešit 3.

Cena 50 kr.

PRVOPOČÁTKOVÉ CÍRKVE.

SVATÝ PAVEL

JEHO POSLEDNÍ LÉTA.

ABBÉ C. FOUARD.

PŘELOŽIL

KNĚZ JAN EV. HULAKOVSKÝ.

DRUHÝ DÍL.

S POVOLENÍM NEJD. KNÍŽECÍHO ARCIBISKUPSKÉHO ORDINARIATU
V PRAZE DNE 20. ŘÍJNA 1898. ČÍS. 9817.

V PRAZE 1899.

CYRILLO-METHODĚJSKÁ KNIHTISKÁRNA A NAKLADATELSTVÍ
V. KOTRBA.

 Koncem září

výšel 1. sešit

Obrázkové revue.

Obrázková revue, tento **nový ilustrovaný časopis pro zábavu a poučení**, vychází redakcí profesora Dra ANTONÍNA PODLAHY dvakrát měsíčně v sešitech nádherné úpravy s hudebními, obrazovými a j. přílohami.

Českým rodinám

doporučujeme časopis ten jako stkvostnou revui, bezvadnou jak v textu tak v části ilustrační.

Předplatné

na půl roku **3 zl. 50 kr.**, na rok **7 zl.**,

————— poštou **8 zl.** —————

Jednotlivá čísla 30 kr.

Administrace „Obrázkové revue“,

Praha, 200-II.

Čtěte!

České vydání!

Čtěte!

P. Didona

Ježíš Kristus.

Přeložil

kněz Jan Ev. Hulakovský.

Velkolepé toto dílo vyšlo
v II pětiarchových sešitech

po 50 kr.

Cenná tato práce provázena
byla nadšenými posudky všech
čelnějších časopisů českých.

Stkvostné desky rozesílá nakladatelství po 1 zl.

Svatý Petr a první léta křesťanství.

Napsal

Abbé Fouard.

Stkvostné dílo to líčí nejen poutavým způsobem život a působení prvního náměstka Kristova, ale i těch, mezi nimiž sv. Petr působil. Tím podává dílo plastický, věrný obraz života tehdejších dob.

Cena 3 zl.

Objednávky vyřizuje

Cyrillo-Methodějské knihkupectví

G. Franci v Praze.

Vzácná kniha jest dílo F. Vigouroux

BIBLE.

a nejnovější objevy v Palestině,
Egyptě a Assyrii.

Zdá se, jako by Bůh Egyptany a Chaldejce vyvolal z hrobů v pravý čas. Onť nový život vлил v exegezi a apologetiku křesťanskou v době, kdy racionalismus vyhledává nových zbraní, aby podkopal Jeho mocné dílo. „Jest pamětihodno“, dí dr. Bickell, „že oba velikolepé objevy historické naší doby podávají si takorůka ruce, aby obhájily možjišský původ Pentateuchu. Zatím co egyptologie nás až do nejmenších podrobností poučuje o poměrech egyptských a potvrzuje tím autentičnost této knihy, nutíc nás, abychom uznali, že ji sepsal autor, jenž jako Mojžíš žil v údolí Nilském, ukazuje assyriologie falešnost hypotézy o různých původních pramenech a dokazuje jednotu tohoto základního spisu zjevení božského.“ Kdo by nežasl, vida, že v době, kdy nevěrecká kritika povstala a prohlásila, že nevidí než mythy v Písmu svatém, Prozřetelnost vyvolala mrtvé z jejich hrobů, aby vydali svědectví spisovatelům Písma sv.? Archeologické objevy učiněné v Egyptě a v Assyrii v době novější potvrzují tudíž historičnost a pravdivost našeho Písma svatého. Mrtvé stavby a památníky egyptské a assyrské, jež po dlouhé věky zrakům lidským pod ssutinami byly skryty, jakož i záhadné zprvu nápisy hieroglyfické a klínové oživily takorůka a rozhovořily se úsilím ne-unavných badatelů, aby pronášely nad jiné přesvědčivá a pádná svědectví na obranu knih posvátných. Naplnila se tu v podivuhodné míře slova Písma svatého: „Budou-li tyto mlčeti, kamení bude volati“ (Luk. 19, 40.) a „Kámen ze stěny křičeti bude, a dřevo odpovídati bude“ (Hab. 2, 11.).

Cena sešitu (o 48 stranách s mnoha vyobrazeními) jen

== 20 kr. ==

Díl I. cena 2 zl. 20 kr. Díl II. cena 2 zl. 40 kr.

Předplatné: na 5 sešitů zl. 1.—, na 10 sešitů zl. 2.— přijímá

Cyrillo-Methodějské knihkupectví G. Franci v Praze.

Sešit 4.

Cena 40 kr.

PRVOPOČÁTKOVÉ CÍRKVE.

SVATÝ PAVEL

JEHO POSLEDNÍ LÉTA.

ABBÉ C. FOUARD.

PŘELOŽIL

KNĚZ JAN EV. HULAKOVSKÝ.

DRUHÝ DÍL.

S POVOLENÍM NEJD. KNÍŽECÍHO ARCIBISKUPSKÉHO ORDINARIATU
V PRAZE DNE 20. ŘÍJNA 1898. ČÍS. 9817.

V PRAZE 1900.

CYRILLO-METHODĚJSKÁ KNIHTISKÁRNA A NAKLADATELSTVÍ
V KOTRBA.

Vzdělavací knihovna katolická.

Pořádají

Dr. Jos. Tumpach a Dr. Ant. Podlaha.

Se schválením nejd. kn. arc. konsistoře v Praze ze dne 22. května 1896 č. 4884.

Vzdělavací knihovna katolická jest periodická sbírka knih a brožur z pravidla malého objemu, ale pokud možno jadrného obsahu, jež slohem důstojným, nicméně však vůbec srozumitelným pojednávají budou o různých důležitých otázkách z oboru apologie, ethiky, dějin církevních, občanských i kulturních, přírodních věd, aesthetiky, sociologie a jiných se stanoviska katolického.

Vzdělavací knihovna má býti obrazem současného utěšeného rozkvětu duševní práce v celém světě katolickém; chce tedy i v tomto smyslu býti katolickou. Proto vycházejí v ní jak práce původní, o něž požádány přední naše síly spisovatelské, tak i překlady vynikajících prací cizojazyčných, nebo jadrné výtahy z nich.

Časem uchystána budou také souborná, přiměřeně upravená vydání zdařilých článků časopiseckých, jež zvěčnili spisovatelé naši uložili v různých časopisech, nyní již málo přístupných a známých. Tím způsobem budou mnohé dobré práce literární vyrvány nezaslouženému zapomenutí. Také utěšeným plodům literatury starokřesťanské, jichž vždy svěží obsah hodi se i pro naše moderní poměry, věnována bude náležitá pozornost pečlivými překlady.

České vydání!

Čtěte!

Čtěte!

P. Didona

Ježíš Kristus.

Přeložil

kněz Jan Ev. Hulakovský.

Velkolepé toto dílo vyšlo
v II pětiarchových sešitech

po 50 kr.

Cenná tato práce provázena
byla nadšenými posudky všech
čelnějších časopisů českých.

Stkvostné desky rozesílá nakladatelství po 1 zl.

Svatý Petr a první léta křesťanství.

Napsal

Abbé Fouard.

Stkvostné dílo to líčí nejen poutavým způsobem život a působení prvního náměstka Kristova, ale i těch, mezi nimiž sv. Petr působil. Tím podává dílo plastický, věrný obraz života tehdejších dob.

Cena 3 zl.

Objednávky vyřizuje

Cyriilo-Methodějské knihkupectví

G. Franci v Praze.

== Právě vyšel sešit 33.—34. ==

Vzácná kniha jest dílo F. Vigouroux

BIBLE

a nejnovější objevy v Palestině,
Egyptě a Assyrii.

Zdá se, jako by Bůh Egyptany a Chaldejce vyvolal z hrobů v pravý čas. Onť nový život vлил v exegezi a apologetiku křesťanskou v době, kdy racionalismus vyhledává nových zbraní, aby podkopal Jeho mocné dílo. „Jest pamětihodno“, dí dr. Bickell, „že oba velikolepé objevy historické naší doby podávají si takorůž ruce, aby obhájily mojíšský původ Pentateuchu. Zatím co egyptologie nás až do nejmenších podrobností poučuje o poměrech egyptských a potvrzuje tím autentičnost této knihy, nutíc nás, abychom uznali, že ji sepsal autor, jenž jako Mojžíš žil v údolí Nílském, ukazuje assyriologie falešnost hypotézy o různých původních pramenech a dokazuje jednotu tohoto základního spisu zjevení božského.“ Kdo by nežasl, vida, že v době, kdy nevěrecká kritika povstala a prohlásila, že nevidí než mythy v Písmu svatém, Prozřetelnost vyvolala mrtvé z jejich hrobů, aby vydali svědectví spisovatelům Pisma sv. Archeologické objevy učiněné v Egyptě a v Assyrii v době novější potvrzují tudíž historičnost a pravdivost našeho Pisma svatého. Mrtvé stavby a památníky egyptské a assyrské, jež po dlouhé věky zrakům lidským pod ssutinami byly skryty, jakož i záhadné zprvu nápisy hieroglyfické a klínové oživily takorůž a rozhovořily se úsilím neunavných badatelů, aby pronášely nad jiné přesvědčivá a pádná svědectví na obranu knih posvátných. Naplnila se tu v podivuhodné míře slova Pisma svatého: „Budou-li tito mlčeti, kamení bude volati“ (Luk. 19, 40.) a „Kámen ze stěny křičeti bude, a dřevo odpovídati bude“ (Hab. 2, 11.).

Cena sešitu (o 48 stranách s mnoha vyobrazeními) jen

== 20 kr. ==

Díl I. cena 2 zl. 20 kr. Díl II. cena 2 zl. 40 kr.

Předplatné: na 5 sešitů zl. 1.—, na 10 sešitů zl. 2.— přijímá

Cyrillo-Methodějské knihkupectví G. Franci v Praze.